

**ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ:
ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**

**LEGAL WAYS TO ENSURE AND
PROTECT HUMAN RIGHTS:
NATIONAL AND FOREIGN EXPERIENCE**

**МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ НАУКОВЦІВ, ЮРИСТІВ ТА
АСПІРАНТІВ**

20-21 травня 2020р.

Сєвєродонецьк – 2020

Рекомендовано Вченою радою
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 8 від 29.05.2020 р.)

Редакційна колегія:

<i>Розовський Б.Г.</i> , проф., д.ю.н.	<i>Шаповалова О.В.</i> , проф., д.ю.н.
<i>Ярошенко О.М.</i> , проф., д.ю.н.	<i>Щербина В.І.</i> , проф., д.ю.н.
<i>Арсентьева О.С.</i> , доц., к.ю.н.	<i>Капліна Г.А.</i> , доц., к.ю.н.
<i>Котова Л. В.</i> , доц., к.ю.н.	<i>Татаренко Г.В.</i> , доц., к.ю.н.

Рецензенти:

Ярошенко О.М., проф., д.ю.н.
Ініцин М.І., проф., д.ю.н.

Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід / Legal ways to ensure and protect human rights: national and foreign experience : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції науковців, юристів та аспірантів ; 20-21 травня 2020 р. – Сєвєродонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2020. – 164 с.

Мета конференції – дослідження і обґрунтування теоретико-методичних та науково-практичних надбань в галузі права. Узагальнення напрацювань фахівців з актуальних питань та аспектів співпраці між Україною та Європейським Союзом, теорії та практики юридичної науки, міждисциплінарних підходів та сучасних поглядів щодо подальших перспектив розвитку. Сприяння обміну науковими поглядами, ідеями та думками всередині професійного співтовариства. Стимулювання науково-дослідної діяльності учених, теоретиків і практиків. В ході конференції розглянуто питання подальшого розвитку правової науки в умовах інтенсифікації європейських прагнень в Україні та активізації громадянського суспільства. Внесені пропозиції щодо вдосконалення законодавства з урахуванням передових досягнень зарубіжної науки.

Друкується в авторській редакції.

УДК 340
© Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля,
2020 р.

Шановні учасники конференції та її гості!

Для мене велика честь вітати всіх Вас на міжнародній науково-практичній конференції «Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: Вітчизняний та зарубіжний досвід». Насамперед тому, що небувало високим є рівень співorganizаторів цієї конференції та склад її учасників.

Метою сьогоднішнього заходу є дослідження та обґрунтування теоретико-методичних і науково-практичних надбань в галузі прав людини, узагальнення напрацювань фахівців з актуальних питань та аспектів співпраці між Україною та Європейським Союзом, теорії та практики юридичної науки та сучасних поглядів щодо подальших перспектив розвитку.

Підкреслюю історичну прихильність українського народу до демократичного державного устрою, а також значення доктрини прав людини і громадянина, яка протягом тривалого часу виступає для народів всього світу, дороговказом на шляху до демократії та справжнього народовладдя як філософська категорія, соціально-політичне явище та законодавчо зафіксоване право. Нині права людини є цінністю, що належить усьому світовому співтовариству, вони стали основою становлення нового інституту права — міжнародного захисту прав людини і основних свобод, який передбачає центральним пунктом концепції прав людини визнання людської гідності кожної особи.

Отож, висловлюю подяку всім, хто підготував свої виступи на конференції, а також запевняю, що отримана інформація буде ретельно вивчена, а її використання, безумовно, сприятиме подальшому вдосконаленню механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Проректор з наукової роботи
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, професор,
доктор юридичних наук,
академік НАПрН України

А.П. Гетьман

Шановні учасники конференції!

Радий вітати учасників, гостей та організаторів з відкриттям міжнародної науково-практичної конференції «Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід».

Конференція присвячена вкрай важливому питанню, враховуючи, що права людини посідають одне з центральних місць у свідомості сучасної людини. Лише завдяки ним, кажуть, ми живемо, пращосмо, вчимося, подорожуємо. Вся наша діяльність можлива тільки тому, що ми маємо на неї «легальні свободи», законні підстави. Саме тому ми маємо захищати права та свободи людини, відстоювати принцип верховенства права.

Ця наукова зустріч є унікальною можливістю для фахівців і науковців з різних міст України та зарубіжжя зібратись разом і обговорити актуальні питання розвитку цього напрямку, отримати досвід іноземних колег, оскільки сучасна юридична наука має розвиватися, враховуючи досвід різних наукових шкіл та пошук можливостей для апробації та впровадження результатів досліджень.

Сподіваюся, що плідна робота конференції залишить тільки позитивні враження і дасть поштовх до подальших наукових досліджень!

Проректор з наукової роботи
Східноукраїнського національного
Університету імені Володимира Даля,
доцент, доктор хімічних наук

Е. В. Потапенко

Секція 1

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД

ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Капліна Г. А.

к.ю.н., доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля

В сучасній ситуації реформування вищої освіти в Україні розвивається бурхливо та іноді незрозуміло для освітянської спільноти. Але ж маємо сподівання, що стратегія таких перетворень співзвучна та враховує той досвід, який мають розвинуті країни ЄС в галузі надання державою освітніх послуг.

Хочу поділитися думками, які нав'язані триваючим стажуванням в польському університеті на тему «New and innovative teaching methods», і дякую професору Яцеку Кліху за надану інформацію та презентаційні матеріали.

Як відомо, сьогодні в Україні викладацька науково-освітня діяльність вимагає та базується на отриманні наукового ступеня доктора філософії або доктора наук і отримання вченого звання доцента або професора. В деяких країнах ЄС, наприклад, Німеччина, Чехія, немає таких вимог, а в інших країнах вимагають ступінь доктора. А також ще додатково габілітацію. В Польщі, Австрії – обов'язкова габілітація. В інших країнах такого немає [1].

Польща також є учасницею Болонського процесу. Система підготовки здобувачів наукових ступенів тут найближча до української, якщо брати до уваги роль держави в її регулюванні. Існує державний орган – Центральна комісія у справах ступенів і звань, підпорядкована безпосередньо прем'єр-міністру. Вона надає вченим радам факультетів (відділів університетів) ліцензію на присудження наукових ступенів докторів філософії (PhD), а також формує спеціальні комісії рецензентів

для габілітації (щось на зразок наших вчених раз з захисту докторських дисертацій).

Для габілітації слід мати публікації у визнаних міжнародних виданнях (переважно англомовних) та великий науковий доробок. Процедура габілітації передбачає такі кроки:

1. Здобувачем до Центральної комісії у справах ступенів і звань подаються документи й монографія або цикл статей, об'єднаних за загальною темою. При цьому здобувач вказує, в якому університеті чи науковій установі він хотів би пройти захист.

2. Центральною комісією формується фахова комісія з 7 рецензентів – науковців з міжнародною репутацією (з них 4 рецензенти призначає сама Центральна комісія, а три – той заклад, де має відбутися захист). Склад такої фахової комісії формується не за формальною кваліфікацією, а за фактичними досягненнями, професійною та науковою репутацією фахівців.

3. Члени фахової комісії протягом півроку вивчають монографію або статті та пишуть рецензії.

4. За результатами рецензування фахова комісія приймає рішення про присудження ступеня габілітованого доктора. Публічний захист не обов'язковий і проводиться лише на окрему вимогу членів фахової комісії. Диплом про габілітацію підписують голова фахової комісії, ректор і декан. Ступінь також затверджується Центральною комісією у справах ступенів і звань [1].

Доктор габілітований (Dr.Hab.) є найвищим науковим ступенем і дає право на присвоєння професорського титулу, який є найвищим у науковій кар'єрі. Габілітацію в Польщі слід здійснити протягом десяти років з часу захисту докторату, тому що в іншому випадку є великі шанси на звільнення з викладацької посади [2].

Окремо хочу зупинитися на співвідношенні державної служби та викладацької праці. Викладачі мають такі ж права, як і державні службовці, наприклад в Польщі. І це логічно, з нашої точки зору, тому що, по-перше, праця в державному університеті має спільні риси з держслужбою: проходження конкурсу, укладення контрактів тощо. По-друге, викладач вирішує важливе державницьке завдання – готує та навчає молодь для праці в економіці країни. Також цікаво, що викладачі в Польщі мають такі ж соціальні гарантії, як і державні службовці.

Вважаємо за доцільне послатися на дослідження Івана Лопушинського щодо прийнятності правового регулювання держслужби, і викладачів в тому рахунку, в Німеччині для умов України. Дослідник вказує, що правові засади держслужби представляють значний інтерес для порівняння з працею викладача. Так, досвід правового регулювання в цій

розвинутій державі надає можливість вести мову про досконалість правового регулювання праці держслужбовців, чого не можна сказати відносно вітчизняного регулювання праці викладачів [3].

Слід зауважити, що сьогодні в Німеччині поняття “державна служба” (Staatdienst), змінено поняттям “публічна служба” (offentliches Dienst), і це розуміється так. “Публічна служба” представлена як діяльність задля загальнодержавних завдань управління. Такі особи виконують публічні функції.

Натомість, державна служба в Німеччині – це праця в юридичних особах публічного права. І саме до державних службовців у Німеччині належить викладачі вищих навчальних закладів, учителі, лікарі, працівники пошти, залізниці, державних банків та ін.

Винагорода службовців визначена тарифом, враховано досвід, вік й особливості роботи; службовці не несуть дисциплінарної відповідальності. Чиновники – представники публічної служби, отримують особливу пенсію. Службовці отримують пенсію з пенсійного страхового фонду.

Хочу зазначити, що державна бюрократія в Німеччині формується зазвичай з юристів, економістів та спеціалістів з соціальних наук. Тобто «гоніння» на юристів та економістів в Україні невинновданно.

Фактично держава платить не за працю службовця, вона оплачує його функцію. І корелюючи з викладацькою працею, оплата повинна дати можливість присвятити себе викладанню та науковим дослідженням.

Отже, як видно з вищевикладеного, публічна служба в ФРН означає діяльність з метою виконання загальнодержавних завдань управління. До неї включаються публічні службовці (чиновники), службовці і робітники. Закон встановлює чотири рівні посад публічної служби: нижчий (проста служба), середній (середня служба), підвищений (відповідальна служба) і вищий (вища служба). Публічним службовцям (чиновникам) у межах кожного рівня присвоюються ранги, усього їх 16.

Повертаючись до Статистика показує, що відсоток викладачів, які працюють на неповну ставку – Франція – 2,9% працюють на частину ставки. Але в Німеччині такий відсоток становить 61%. Тобто різниця досить значна. Польща має такий показник - 4,25, а в Латвії - 60%.

Дуже важливо зауважити, що якість викладання, як визнає професору Яцек Кліх, є досить низькою. PhD ступінь має дуже важливу роль. В деяких країнах, коли отримуєш PhD, повинен отримати навички викладання, результати навчання значно кращі. Висновок: якщо здобувачів PhD будуть навчати навичок викладання, то підвищиться загальний рівень компетентності викладачів.

Сьогодні викладанню на вистачає рівності на шляху академічної кар’єри. Зважаючи на те, що нема балансу між «добрим» викладанням і

«добрими» науковими дослідженнями, треба визначитися. Реформа, яка йде зараз і в Україні, підвищує статус та якість наукових досліджень та дослідницьких проєктів.

Кар'єра науковця, як нам видається, полягає в тому, щоб отримувати здобутки в науковій діяльності, а не у викладанні. Більшу вагу має дослідження, а не викладання.

Викладачі ЄС мають зовнішнє оцінювання співвідношення часу активностей дослідження та викладання для викладачів.

Основна необхідність реформи: ЄС до кінця року бажає забезпечити 40% молоді вищою освітою. В Польщі 53% вже мають вищу освіту. Це показує, що викладання дуже важливе.

Андролла Василю вказує на виклик світу: відсутність працевлаштування, економічна та демографічна криза. Майбутнє Європи та України залежить від нашої спільної роботи, основним компонентом якої є якість вищої освіти.

Місія вищої освіти залишається такою ж, як і п'ять століть тому: надати можливість людям вчитися. Для того, щоб ця місія була здійснена, нам треба розраховувати на активність здобувачів та студентів. Дуже важливо, щоб студенти допомагали викладачам своїми зусиллями, наданням фідбеку.

Для того повинно бути бажання покращити якість викладання і «навчальної культури». Навчання та викладання – взаємопов'язані аспекти головної місії вищої освіти.

Важлива проблема, що впливає на якість підготовки науковця, стосується перспектив розвитку його кар'єри. Саме такі перспективи визначають його мотивацію до професійного зайняття наукою. Очевидно, що переважна більшість здобувачів наукових ступенів орієнтується на працевлаштування у сфері вищої освіти. Скорочення закладів вищої освіти та ставок для науково-педагогічних працівників у першу чергу означає скорочення робочих місць для випускників докторських програм. Не важко передбачити, що це, зрештою, призводить і до втрати мотивації до наукових досліджень. До того ж, оплата праці фахівця з усіма встановленими державою доплатами за цей ступінь на сьогодні виглядає надзвичайно мізерною у порівнянні зі світовими стандартами. Додаткову проблему складає специфіка нормування праці та формування навантаження викладача, для якого наукова робота є необхідною, але по суті волонтерською діяльністю, мало дотичною до змісту його викладацької роботи.

Література:

1. Паніч О. Підготовка науковців у вищій освіті: практики і проблеми [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://education-ua.org/ru/articles/1108-pidgotovka-naukovtsiv-u-vishchij-osviti-praktiki-i-problemi>
2. Дегтярьова І. Польський досвід державної атестації науково-педагогічних кадрів // Грані. – 2013. - №9. – С. 186-193.
3. Лопушинський І. Публічна служба Німеччини: досвід для України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putr/2011-4/doc/2/01.pdf>
4. Підготовка державних службовців за кордоном [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <https://nads.gov.ua/>

ОСВІТА І НАУКА - ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Качурін С. Г.,

к.ю.н., доцент кафедри конституційного права СНУ ім. В. Даля

На відміну від індустріальної епохи, коли акцент робився на становлення і розвиток промислового виробництва, постіндустріальний етап характерний проривом високих технологій і технологічного відновлення виробництва і сфери послуг на базі інформаційно-комунікаційних технологій, електронної техніки, ресурсосберігальних технологій і нових систем керування. Це вимагає кардинальної перебудови інвестиційного процесу і веде до істотних змін усієї структури господарства. Основу такої економіки складають наукоємні галузі, що роблять продукцію з високою інтелектуальною ємністю.

Рушійною силою цього процесу є інформаційні технології в сфері комунікацій, області керування, фінансів, озброєння, виробництва і збуту. На думку І. Л. Гапоненко: “Экономика, основанная на знаниях, - это экономика, в которой большая часть валового внутреннего продукта (ВВП) обеспечивается деятельностью по производству, обработке, хранению и распространению информации и знаний» [1, с. 78].

Країни, економіка яких не буде заснована на знаннях, у найближчий час не зможуть зберегти стабільність і економічну самостійність, оскільки не будуть мати нову галузь економіки, що забезпечує конкурентноздатність на світовому ринку.

Таким чином, основним ресурсом сучасного суспільства стають знання, а головною його особливістю – формування нової господарської

системи – економіки заснованої на знаннях. Основною характеристикою такого суспільства є швидкість переходу: знання – інформаційний ресурс – товар – гроші – знання – і т.д.

Знання як товар, що створений один раз, споживаються без зменшення своїх запасів, вони збільшуються, якщо вони передаються, тиражуються і використовуються, і навпаки, якщо знання не використовуються, те вони знецінюються.

У сучасному суспільстві людина повинна не тільки генерувати нові знання, але і вміло ними користатися, ефективно їх упроваджувати. Це ставить перед вузами принципово нові завдання – не просто передавати своїм студентам наявний обсяг знань, нехай найсучасніших і затребуваних, не тільки випускати фахівців у тій чи іншій галузі знань, але й учити їхній самостійно витягати ці знання з неосяжних їхніх джерел і на основі їх формувати свої власні.

У цьому зв'язку необхідно більше приділяти увагу інтегруванню навчальної і наукової складової підготовки студентів, стимулюванню їхнього інтересу до науки і творчості, розвитку здібностей. Саме інформаційно-комунікаційні технології і створюють для такої підготовки фахівців необмежені можливості.

Випускники вузів, як фахівці, повинні вміти перетворювати нові знання (нововведення) в інновації, створюючи свій особистий контент, уміючи користатися логічними й експертними системами, мати поняття про логічні мови й інші системи, що сприяють створенню нових інформаційних ресурсів. Інновації здобувають усе більше значення для стійкого економічного розвитку, як на мікро-, так і на макроекономічному рівнях.

На думку В. П. Тіхомирова: «Одной из основных технологий в управлении знаниями является технология цифровых репозитариев» [2, с. 6]. Цифровий репозитарій являє собою базу даних, що дозволяє зберігати знання в електронному виді, які структуровані у відповідності з принципами об'єктного опису метаданими. Об'єкти знань, що завантажені в репозитарій, можуть бути використані повторно, а також реалізовані як комерційний продукт. Цифрові репозитарії дозволяють вибудовувати взаємозв'язки між об'єктами знань, що дає можливість контекстного пошуку і використання.

Технологія керування компетенціями співробітників, як правило, є частиною інформаційної системи керування знаннями. Це дозволяє складати «робочий портрет» співробітників і підбирати учасників проекту по заданих вимогах [2, с. 7]. Технології керування компетенціями також дозволяють співробітникам бюро по керуванню персоналом проводити

аналіз потреби в навчанні і розвивати знання і навички співробітників у заданому напрямку.

У сучасних умовах, нові наукові відкриття, технологічні інновації, ріст якості інтелектуального капіталу, динамічний розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій, електронної комерції, засобів мобільного зв'язку, розширення бізнесу-простору – усе це стає найважливішими факторами економічного росту. Пандемія коронавірусу, що накрила увесь світ станом заціпеніння у всіх галузях людської діяльності, привнесла свої корективи й в освітній процес, актуалізуючи дистанційну форму навчання. У цьому зв'язку, ці фактори і повинні враховуватися і визначати специфіку розробки нових навчальних програм, навчальних стандартів нового покоління.

ВИСНОВКИ:

Підводячи підсумки, можна зробити висновок про те, що перед вищою школою стоїть ряд задач по підготовці фахівців нового покоління. Це:

- підготовка кадрів, здатних до інноваційного мислення і створювати інтелектуальні продукти;
- рішення проблеми загальної комп'ютеризації грамотності;
- розробка, впровадження і супровід електронного навчання;
- масштабне використання світових інформаційних ресурсів і виходження в єдиний світовий інформаційно-освітній простір;
- зміцнення і розвиток національних освітніх традицій;
- розробка нової нормативної бази для сучасної економіки;
- створення умов для наукової діяльності молодих фахівців, що виключають «витік мозків»;
- організація і розвиток різних типів мобільності інтелектуальних ресурсів та ін.;
- розробки нових навчальних програм, навчальних стандартів нового покоління дистанційної форми навчання.

Література:

1. Экономика, основанная на познаниях / Под ред. Гапоненко А.Л. – М.: РАГС, 2006. – 352 с.
2. Тихомиров В.П. Качественное образование для всех как основа формирования общества знаний // Информационное общество. – 2005. - Вып. 4.

USE ECHR PRACTICE OF SLEEPING ON THE PROTECTION OF PROPERTY

Kovalenko D.S.,

Judge of the Rubizhne City Court of the Luhansk Region;

Hnidenko V.I.,

assistant of the Department of Law V. Dahl EUNU

Article 1 of Protocol No. 1 guarantees the right to property. Article 1 of Protocol No. 1 protects individuals or legal persons from arbitrary interference by the State with their possessions. It nevertheless recognises the right of the State to control the use of or even deprive of property belonging to individuals or legal persons under the conditions set out in that provision. The Convention institutions have sought to ensure that any interference with property rights pursues the general or public interest. In particular, public authorities can control the use of property to secure the payment of taxes or other contributions or penalties.

It can occasionally occur that when the applicants raise complaints concerning social or pension insurance entitlements, which, in principle, may be considered property, they also rely on Article 3 of the Convention under its inhuman or degrading treatment heading. The Convention organs, however, have been reluctant to entertain such complaints. In the *Predojević and others v. Slovenia* case the Court declared inadmissible as manifestly illfounded the applicants' complaints that their being deprived of

Article 1 of Protocol No. 1 and Article 6 of the Convention 17 military pension constituted inhuman or degrading treatment and deprivation of property. As for the complaints made under Article 1 of Protocol No. 1, the Court considered that the applicants did not meet the requirements, imposed by the domestic law, to be awarded a pension.

The concept of "legitimate expectation" in the context of Article 1 of Protocol No. 1 was first developed by the Court in *Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland*, § 51. In that case, the Court found that a "legitimate expectation" arose when outline planning permission had been granted, in reliance on which the applicant companies had purchased land with a view to its development. The planning permission, which could not be revoked by the planning authority, was "a component part of the applicant companies' property" (*ibid.*, § 51; *Stretch v. the United Kingdom*, § 35, in respect of

exercising the option to renew a long-term lease; and *Ceni v. Italy*, § 43, in respect of a signed preliminary contract for the purchase of an apartment, the full price paid and the applicant's taking possession of the apartment). In this category of cases, the "legitimate expectation" is thus based on a reasonably justified reliance on a legal act which has a sound legal basis and which bears on property rights (*Kopecký v. Slovakia* [GC], § 47).

In applications concerning claims other than those relating to existing "possessions", the requirement that the circumstances of the case, considered as a whole, conferred on the applicant title to a substantive interest has been examined in different ways in the Court's case-law (*Béláné Nagy v. Hungary* [GC], § 76). By way of example, in a number of cases the Court examined, respectively, whether the applicants had "a claim which was sufficiently established to be enforceable" (*Gratzinger and Gratzingerova v. the Czech Republic* (dec.) [GC], § 74); whether they demonstrated the existence of "an assertable right under domestic law to a welfare benefit" (*Stec and Others v. the United Kingdom* (dec.) [GC], § 51); or whether the persons concerned satisfied the "legal conditions laid down in domestic law for the grant of any particular form of benefits" (*Richardson v. the United Kingdom* (dec.), § 17).

Article 1 of Protocol No. 1 imposes no restriction on the Contracting States' freedom to decide whether or not to have in place any form of social-security scheme, or to choose the type or amount of benefits to provide under any such scheme (*Sukhanov and Ilchenko v. Ukraine*, § 36; *Kolesnyk v. Ukraine* (dec.), §§ 89 and 91; *Fakas v. Ukraine* (dec.), §§ 34, 37-43, 48; *Fedulov v. Russia*, § 66). If, however, a Contracting State has in force legislation providing for the payment as of right of a welfare benefit – whether conditional or not on the prior payment of contributions – that legislation must be regarded as generating a proprietary interest falling within the ambit of Article 1 of Protocol No. 1 for persons satisfying its requirements (*Stec and Others v. the United Kingdom* (dec.) [GC], § 54).

Tokios Tokelès v. Ukraine the Respondent had argued that the dispute did not "arise directly out of an investment" because the allegedly wrongful acts by Ukrainian governmental authorities (including unwarranted and unreasonable investigations of the Claimant's business, unfounded judicial actions to invalidate the Claimant's contracts, and false, public accusations of illegal conduct by the Claimant) were not directed against the physical assets owned by the Claimant, i.e., its facilities and equipment. The Tribunal rejected this argument and said: ... the Respondent's obligations with respect to "investment" relate not only to the physical property of Lithuanian investors but also to the business operations associated with that physical property.

ДОГОВОР ПЕРЕВОЗКИ ГРУЗОВ В МЕЖДУНАРОДНОМ СООБЩЕНИИ: ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В УКРАИНЕ И РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Охремляк О. В.

*корпоративный юрист группы компаний B.S.A.T.
(Минск, Республика Беларусь)*

Целью представленных тезисов является сравнение законодательства Республики Беларусь и Украины, а также требований относительно оказания услуг в перевозке грузов в международном сообщении. Ввиду того, что с каждым годом грузовой оборот как в Республике Беларусь, так и в Украине возрастает, а равно возрастают риски (увеличение количества недобросовестных участников рынка, увеличение рисков возникновения дорожно-транспортных происшествий, ущерба перевозимым грузам и т.д.) при оказании подобных услуг, полагаем, что актуальность данной темы не имеет сомнений. С учетом того, что Украина как и Республика Беларусь являются транзитными странами, сравнительный анализ правового регулирования осуществления перевозок грузов дает возможность принять во внимание как положительные, так и отрицательные стороны на действующем рынке грузовых перевозок с целью заимствования и последующего внедрения различных методик и подходов успешно зарекомендовавших себя в странах-соседках и увеличение конкуренции, а равно и качества оказываемых услуг.

Принимая во внимание то, что заключение договора перевозки груза влечет за собой в силу законодательства обеих стран заключение иных договоров, а также исполнение узкоспециализированных и точечных требований в качественном, конкурентном и безопасном осуществлении деятельности, вытекающих из действующего законодательства сравниваемых стран, полагаем, что для исследования необходимо в первую очередь ознакомиться и провести сравнение относительно следующих разделов в вышеуказанной сфере:

1. Требования гражданского законодательства сравниваемых стран относительно обязательных условий договора при заключении договора перевозки грузов в международном сообщении (диспозитивные и императивные нормы права, оформление и порядок заполнения международной CMR накладной).

2. Требования законодательства сравниваемых стран относительно лицензирования деятельности на автомобильном транспорте.

3. Требования гражданского законодательства в сравниваемых странах относительно ответственности перевозчика за причинение ущерба при перевозке грузов.

4. Требования гражданского законодательства в сравниваемых странах относительно ответственности перевозчика и водителя за причинение ущерба в результате дорожно-транспортного происшествия.

5. Требования при страховании ответственности автомобильных перевозчиков. В частности, страхование и правовое регулирование международной системы «Зеленая карта», CMR страхование, обязательное страхование гражданской ответственности перевозчика, добровольное страхование гражданской ответственности перевозчика).

6. Требования гражданского законодательства сравниваемых стран, а также применимого международного законодательства относительно перевозки опасных грузов (взрывчатые вещества, инфекционные вещества, легковоспламеняющиеся вещества, радиоактивные вещества, едкие и коррозионные вещества и т.д.).

7. Требования гражданского законодательства сравниваемых стран относительно ответственности за причинение ущерба окружающей среде при перевозке опасных грузов.

8. Требования и условия гражданского законодательства при осуществлении таможенной перевозки (в том числе при перевозке таможенного транзита), применение и регулирование международной системы гарантий по книге МДП (CARNET TIR).

9. Требования и условия международных соглашений к сравниваемым странам относительно паспортно-визового обеспечения водителей при осуществлении международных перевозок.

10. Требования и условия международных соглашений, а также гражданского законодательства сравниваемых стран относительно осуществления каботажных перевозок.

11. Контроль за соблюдением законодательства сравниваемых стран государственными органами.

12. Контроль и оказание правовой и иной помощи перевозчикам в сравниваемых странах при помощи АСМАП – Ассоциация международных перевозчиков Украины и БАМАП – Белорусская ассоциация международных перевозчиков.

Таким образом, следует отметить, что гражданское законодательство относительно этого вопроса в сравниваемых странах сходно. Это явно выражено в первую очередь в диспозитивных и императивных нормах права в части заключения договора перевозки грузов в международном

сообщении, в части лицензирования деятельности на автомобильном транспорте, а так же в части причинения ущерба за утрату груза и дорожно-транспортных происшествиях.

В свою очередь, необходимо обратить отдельное внимание на то, что международные грузовые перевозки по своей правовой природе регулируются международными нормативными актами (Женевская Конвенция о договоре международной дорожной перевозке грузов (КДПГ/CMR) от 19.05.1956 года; Европейское соглашение о международной дорожной перевозке опасных грузов от 30.09.1957; Таможенная конвенция ООН о международной перевозке грузов с применением книжки МДП от 14.11. 1975 года) и таким образом, вышеуказанные Конвенции и Соглашения имеют приоритет над национальным законодательством не только рассматриваемых стран, но также и всех остальных стран, которые подписали и ратифицировали вышеуказанные нормативные акты. Данное утверждение наиболее ярко выражается в части перевозок опасных грузов, страховании ответственности согласно международной системе «Зеленая карта», применении системы гарантий по книге МДП (CARNET TIR). Таким образом, международные нормативные акты способствуют наиболее быстрому, полному и единообразному правоприменению в ратифицировавших их странах, в связи с чем отпадает обязательность унификации законодательства в каждом государстве по отдельности.

Отдельно стоит отметить, что относительно паспортно-визового обеспечения, разрешительной системы при осуществлении международных перевозок, а также в силу географического расположения и количества общих границ со странами-членами Европейского Союза, Украина имеет преимущество по сравнению с Республикой Беларусь.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У НАЦІОНАЛЬНІЙ СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сташевська І. В.,

судовий експерт Луганського НДЕКЦ МВС України;

Мартінова Л. В.,

к.е.н., доцент кафедри господарського права СНУ ім. В. Даля

Судово-експертна діяльність не може існувати тільки в межах однієї держави. Вона перестає виконувати повноцінно свої функції з експертного забезпечення правосуддя. Висновок, який був складений експертами однієї держави, повинен мати доказову силу для судів інших держав. Тому судово-експертна діяльність повинна відповідати як національним принципам здійснення експертної діяльності, так і міжнародним правовим принципам, а також національним та міжнародним стандартам.

Система загальновизнаних принципів міжнародного права має велике значення у функціонуванні усієї системи норм міжнародного права, а також і в окремих його галузях. Не виключенням є і судово-експертна діяльність.

В останні роки міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи значно активізувалося. Основними причинами такої активізації є високий рівень міграції населення, і, як наслідок, зростання транснаціональної організованої злочинності та міжнародного тероризму; глобалізація сфер людської діяльності; значний розвиток інформаційних технологій та комунікацій тощо. А отже, міжнародне співробітництво у судово-експертній діяльності неможливе без міжнародної правової допомоги в судових провадженнях, яка, перш за все, базується на неухильному дотриманні норм і принципів міжнародного права.

Відтак, питання щодо реалізації принципів міжнародного права у національній судово-експертній діяльності є актуальним, особливо під час євроінтеграційних процесів в Україні.

Метою дослідження є вивчення механізму реалізації принципів міжнародного права в національній судово-експертній діяльності.

Дослідженню концептуальних засад судово-експертної діяльності та міжнародному співробітництву присвячено праці українських науковців, а саме: А. Ф. Волобуєва, В. А. Журавеля, Н. І. Клименко, М. Я. Сегая, Р. Л. Степанюка, В. Ю. Шепітька та багатьох інших. Проте, зазначене

питання й досі залишається актуальним та потребує проведення нових всебічних досліджень.

Комісія із попередження злочинності та кримінального правосуддя Організації Об'єднаних Націй у своїй резолюції «Міжнародне співробітництво в судово-експертній сфері» зазначила: *«...В боротьбі зі злочинністю, тероризмом і в справі захисту прав людини постійно зростає роль судової експертизи...»* [1].

Неможливо не погодитися і з думкою Н. І. Клименко щодо необхідності міжнародного співробітництва експертних установ з метою обміну досвідом, врахування сучасних досягнень науки і техніки, виключення дублювання науково-методичного забезпечення регіонального розподілу завдань між судово-експертними установами, створення профільних експертних напрямів, а також, що судово-експертна діяльність держав повинна відповідати національним принципам і міжнародним правовим та професійним стандартам [2, с. 165].

Розглянемо принципи міжнародного права в аспекті їх реалізації та дотримання в національній судово-експертній діяльності. Треба зазначити, що ці принципи є універсальними, вони закріплені в Статуті Організації Об'єднаних Націй та Декларації про принципи міжнародного права.

Принцип суверенної рівності держав - всі держави користуються суверенною рівністю, мають однакові права і обов'язки і є рівноправними членами міжнародного співтовариства, незалежно від відмінностей економічного, соціального, політичного або іншого характеру [3; 4]. Цей принцип реалізується через пієтет до історичного та культурного, соціального та політичного розвитку держав. Простежується це в тому, що кожна держава має можливість самостійно встановлювати норми законодавства щодо здійснення судово-експертної діяльності фахівцями інших держав на своїй території. В національному законодавстві це знайшло своє відображення в ст. 23 Закону України «Про судову експертизу»: *«Керівники державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи, у необхідних випадках мають право за згодою органу або особи, що призначили судову експертизу, включати до складу експертних комісій провідних фахівців інших держав. Такі спільні експертні комісії здійснюють судові експертизи за нормами процесуального законодавства України»* [5].

1. Принцип добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом - кожна держава зобов'язана сумлінно виконувати зобов'язання прийняті нею відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, міжнародних угод [3; 4]. Даний принцип знайшов своє відображення ст. 22 Закону України «У разі проведення судової експертизи за дорученням

відповідного органу чи особи іншої держави, з якою Україна має угоду про взаємну правову допомогу і співробітництво, застосовується законодавство України, якщо інше не передбачено зазначеною угодою» [5].

2. Принцип поваги до прав людини та загальних свобод - це один з основоположних принципів міжнародного права. Він займає основне місце не лише в міжнародному праві, а відповідно до Конституції України є частиною законодавства України. Цей принцип повинен бути пріоритетним не лише декларативно, а й практично, тобто під час проведення експертиз.

Міжнародною спільнотою напрацьовані в межах принципу такі вимоги до проведення судових експертиз, як: незалежність судових експертів; розумні межі обмеження прав людини при проведенні судово-медичних і судово-психіатричних експертиз; рівність сторін у судовому провадженні при вирішенні питання щодо вибору експерта чи експертної установи, визначення питань експерту тощо [6, с. 157]. Зазначені вимоги були враховані та знайшли своє відображення в законодавстві України, а саме: Законі України «Про судову експертизу», в процесуальних кодексах України тощо.

3. Принцип, який стосується обов'язку держав співпрацювати одна з одною - держави зобов'язані, незалежно від відмінностей в їх політичних, економічних і соціальних системах, співпрацювати один з одним в різних областях міжнародних відносин з метою підтримання міжнародного миру та безпеки і сприяння міжнародній економічній стабільності та прогресу, загальному добробуту народів і міжнародного співробітництва [3]. Також це стосується і наукового співробітництва.

Зазначений принцип знайшов своє відображення ст. 24 Закону України «Державні спеціалізовані установи, що виконують судові експертизи, користуються правом встановлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозиуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією і друкованими виданнями та здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики» [5].

Реалізацією цього принципу в міжнародному співробітництві українських експертних установ у галузі судово-експертної діяльності є вступ до Європейської мережі судово-експертних установ – European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI), що є однією з найбільших міжнародних судово-експертних організацій.

Пріоритетним завданням ENFSI є формування ефективної та професійної судової експертизи. Діяльність ENFSI об'єднує виробничі, наукові та методичні можливості судово-експертних установ; розширення

членства цієї організації закріплює довіру з боку правоохоронних структур і судів; організаційно встановлюються та всіляко підтримуються ділові відносини з іншими подібними організаціями, діяльність яких пов'язана з криміналістикою й судовою експертизою; усіляко заохочується діяльність усіх установ членів ENFSI щодо активного впровадження в експертну практику сучасних методик досліджень, міжнародних стандартів, яка забезпечує високу компетентність експертів у конкретних родах і видах експертиз [7].

Останнім часом судово-експертна діяльність в Україні була значно реформована. Впровадження міжнародних принципів та стандартів в національне законодавство, що регулює судово-експертну діяльність, а також активні інтеграційні процеси докорінно змінили підходи до її здійснення. Треба зазначити, що під керівництвом ENFSI, яка є авторитетною міжнародною організацією, здійснюються заходи щодо акредитації лабораторій експертних установ деяких відомств, наприклад експертної служби МВС, за міжнародним стандартом ISO/IEC17025 та впровадження системи управління якістю.

Як слушно зазначає Гора І.В.: «Реалізація інтеграції судово-експертної діяльності матиме наслідком гармонізацію та удосконалення експертного національного законодавства і теоретичних основ експертизи, вироблення єдиних методичних рекомендацій з різних видів експертиз, отримання міжнародного визнання експертних висновків в цілому, удосконалення експертної діяльності, підвищення професійної майстерності працівників судово-експертних установ» [8]. З думкою науковця ми погоджуємося.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що тісна міжнародна співпраця експертних установ України та Європейського Союзу призведе до покращення розслідування злочинів за рахунок вдосконалення методик експертних досліджень, проведення наукових досліджень, підвищення якості експертних висновків. Крім того, впровадження міжнародних стандартів у діяльність судово-експертних установ України та реалізація принципів міжнародного права може стати запорукою визнання висновків судових експертів України на міжнародному рівні.

Література:

1. International cooperation in the Forensic Field. Resolution 19/5 of the Commission on Crime Prevention and Criminal Justice UNODC. UN Document E/CN.15/2010/L.13/Rev.1. URL: www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/Crime_Resolutions/2010-2019/2010/CCPCJ/-Resolution_19-5.pdf. 1. (дата звернення: 07.05.2020).
2. Клименко Н. І. Міжнародне значення судово-експертної діяльності / Н. І. Клименко // Судово-експертна діяльність: сучасний стан та перспективи

розвитку : збірник матеріалів круглого столу / ред. кол. : О. Л. Кобилянський, П. Є. Антонюк, Є. Ю. Свобода. - Київ : ННПФЕКП НАВС - ННІ ПФЕКП НАВС, 2015. - С. 165-168.

3. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй ООН; Декларація, Міжнародний документ від 24.10.1970. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569 (дата звернення: 07.05.2020).

4. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду ООН; Статут, Міжнародний документ від 26.06.1945. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 07.05.2020).

5. Про судову експертизу Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 0.05.2020).

6. Ключев О. М. До питання міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи / О. М. Ключев // Загальні положення судової експертизи : Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Випуск 18, 2018. - С. 154-161.

7. Хоша В. В. Проблемні питання акредитації експертних установ в Мін'юсті України в аспекті вступу до Європейського Співтовариства. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 4–5 (102–103). С. 166.

8. Гора І. В. Сучасні проблеми судової експертизи в аспекті євроінтеграції України / І. В. Гори: URL: <http://arlguvd/lg/ua>d14201.html> (дата звернення: 07.05.2020).

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Татаренко Г.В.,

к.ю.н., завідувач кафедри конституційного права СНУ ім. В. Даля;

Гайворонська І. Ю.,

магістр ПрАТ ВНЗ «МАУП»

Принципи цивільного процесуального права виступають фундаментальною основою системи права, такими собі китами на яких тримаються основні ідеї і засади права. Вони не можуть застосовуватися у регулюванні суспільних відносин окремо один від одного, застосування одного принципу обов'язково тягне за собою застосування і іншого, порушення одного принципу не відбувається без порушення іншого.

Розглянемо систему принципів цивільного процесу Європейського союзу, яка існує як система однорідних правових категорій.

Система принципів цивільного процесу ЄС, яка поєднує принципи національного цивільного процесуального права, цивільного процесу ЄС та міжнародного приватного права. Так, взаємопов'язаними між собою є принципи диспозитивності та змагальності сторін у процесі, а їх застосування, в свою чергу, неможливе без застосування принципу закону суду. Принципи цивільного процесу ЄС одночасно пов'язані з правовою системою ЄС та положеннями міжнародного законодавства та разом із тим є частиною національно-правової системи. Отже, вони одночасно є і національними, і наднаціональними, і міжнародно-правовими принципами. Усі принципи, які містяться в нормах національного цивільного процесуального законодавства, реалізуються в цивільному судочинстві, яке ускладнене іноземним елементом [1, ст.487]. В таких справах важливе значення має тісний зв'язок міжнародного приватного права та міжнародного цивільного процесу, тому у провадженнях за участі іноземних осіб застосовуються також принципи міжнародного приватного права (принцип взаємності; принцип міжнародної ввічливості; принцип надання національного режиму; принцип закону місця суду (lex fori); принцип автономії волі сторін);а в силу публічно-правового характеру міжнародного цивільного процесу – принципи міжнародного публічного права (принцип загальної поваги до прав людини; принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань; принцип суверенної рівності держав; принцип судового імунітету держави, її дипломатичних та консульських представників) [2, ст.13-14].

Варто зауважити, що сутність lex fori залишається незмінною: тепер кожний компетентний суд держав – членів ЄС має два процесуальні режими – національний та наднаціональний. За зверненням особи, що здійснюється відповідно до положень національного цивільного процесуального законодавства, суд буде користуватися для розгляду і вирішення справи відповідним національним законом. У разі звернення згідно з вимогами загальноєвропейських процедур для розгляду цивільних і комерційних справ транскордонного характеру компетентний суд держави-члена буде виступати як суд системи ЄС, застосовуючи положення наднаціонального законодавства.

В. В. Ярков вважає, що принципами міжнародного цивільного процесу є положення, які відображені в Європейській конвенції та судовій практиці ЄСПЛ (забезпечення доступності судового захисту та права на справедливий суд тощо); разом із тим, як і Х. Шак, до спеціальних принципів він відносить lex fori, принципи рівності та взаємності [3, ст.81].

Диференціація процесуального порядку судочинства в цивільних справах таких країн як Франція, Англія та США дає уявлення про спільні загальні принципи, які закріплені в національному законодавстві кожної

країни. До них належать принципи: диспозитивності, змагальності, рівноправності громадян перед законом і судом, оцінка доказів у процесі за переконанням суддів, процесуального формалізму, безпосередності і концентрації процесуального матеріалу, гласності, усності і письмовості, офіційності.

В Німеччині принципами цивільного судочинства є основні правові ідеї, відображені в нормах цивільного процесуального права. Вони поділяються на 2 групи: 1) державно-правові (конституційні принципи судочинства) закріплені в Основному законі Німеччини, в ЦПК та Законі про судовий устрій Німеччини; 2) галузеві принципи судочинства закріплені здебільшого в ЦПК.

Всі принципи цивільного процесуального права у своїй сукупності становлять взаємозалежну і взаємообумовлену систему, що являє собою певне цілісне утворення, при цьому кожний із принципів послідовно розкриває зміст галузі права в цілому. Але треба помітити, що будь-яка класифікація носить умовний характер і має, скоріше, не практичне, а науково-пізнавальне значення. Велике значення для уніфікації принципів цивільного судочинства має Європейська Конвенція про захист прав та основоположних свобод людини 1950 р. Ратифікація Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод – важлива подія для правових систем європейських країн, оскільки вона стала ефективним міжнародно-правовим інструментом захисту прав людини. Приписи в Конвенції утворюють мінімум вимог до справедливого судочинства, але кожна держава, яка прийняла цю Конвенцію може розвивати справедливе судочинство розробляючи більш вимогливі приписи. В рамках цих вимог можна взяти до уваги, наприклад, національні особливості в судочинстві. Аналізуючи п.1 ст. 6 Конвенції можна визначити основні складові елементи сфери застосування права на справедливий судовий розгляд, які стали загальновизнаними принципами цивільного судочинства європейських країн: 1 необмежений юридичними та економічними перешкодами доступ до судової установи (доступ до правосуддя); 2 належна (справедлива) судова процедура; 3пу-блічний судовий розгляд; 4 розумний строк судового розгляду; 5розгляд справи незалежним та безстороннім судом, встановленим законом.

Характеристика принципів цивільного процесуального права як основних засад має суттєве значення, оскільки принципи є вихідними положеннями, закріпленими в міжнародному праві та чинному законодавстві, на яких повинно ґрунтуватися процесуальне законодавство та практика його застосування

Система принципів цивільного процесуального права є такою, що потребує логічного, сутнісного удосконалення та розвитку, виходячи із

необхідності вироблення дієвої моделі взаємодії суспільства, особи і держави. У новітніх умовах сьогодення, в силу здійснення, демократичних, соціальних та правових реформ у суспільстві і державі принципи цивільного процесуального права потребують глибинного реформування, спрямованого на забезпечення дієвості, цивільного судочинства на основі посилення ефективності і доступності механізмів захисту цивільних прав та інтересів, посилення громадського контролю у сфері цивільного судочинства. Враховуючи сучасний стан розвитку суспільства, держави, і права основними напрямками розвитку сучасної системи принципів цивільного процесуального права є наступні: а) відповідність сучасному розвитку суспільства, держави і права; б) посилення ефективності, дієвості та прозорості реалізації права на судовий захист; в) сприяння ефективності та доступності правової допомоги; г) забезпечення прозорості та доступності стадій цивільного судочинства; г) необхідність посилення механізмів представництва прав та інтересів окремих сторін цивільного процесу із участю громадських представників; д) забезпечення відкритості, публічності та змагальності сторін цивільного судочинства; е) забезпечення прозорості та доступності процедур оскаржень рішень судів цивільної юрисдикції; є) забезпечення прозорості та доступності процедур оскарження рішень судів до Верховного Суду; ж) забезпечення прозорості та доступності процедур оскарження рішень судів до Європейського суду з прав людини; з) забезпечення прозорості та доступності виконання рішень судів

Література:

1. Богуславский М. М. Международное частное право : учеб. / М. М. Богуславский. – 5-е изд. перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2004. – 604 с.
2. Саенко А. В. Принципы международного гражданского процесса : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Саенко Анна Владимировна. – М., 2013. – 27 с.
3. Арбитражный процесс / под ред. В. В. Яркова. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 240 с.

Секція 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО; ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОВИЗНАВСТВО

ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЙ «ГЕНДЕР» ТА «ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН» НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

Колесник В. Е.,

*заступник директора Департаменту – начальник управління
зовнішніх зносин, промоцій та інноваційного розвитку
Департаменту міжнародної технічної допомоги,
інноваційного розвитку та зовнішніх зносин
Луганської обласної державної адміністрації;*

Татаренко Г. В.,

к.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного права СНУ ім. В. Даля

Забезпечення прав і свобод людини визначає сьогодні діяльність держави, а творення нових форм суспільних відносин між статями на основі світових загальнолюдських стандартів дотримання прав людини є необхідною умовою перебудови України в контексті світового співтовариства, розбудови нових форм міжнародного спілкування.

Визначення в Конституції України принципу рівноправності жінок і чоловіків свідчить про вихід Української держави й громадянського суспільства на європейський і світовий рівень розв'язання гендерних проблем. Поняттю «гендер» – у науковому і дослідницькому дискурсах близько 70 років. Проте якщо звернути увагу на змістовні аспекти, то зацікавленість гендерною тематикою співвідносна з існуванням людства.

Поняття «гендер» на сьогоднішній день міцно увійшло до правового та наукового дискурсу, залишаючись при цьому досить розпливчастим і неясним.

До дослідників окремих аспектів зазначеної проблеми слід віднести таких зарубіжних та вітчизняних вчених, як: Дж. Батлер, Ж. Бодріяр, І. Бондаревська, Р. Брайдоті, Т. Даудова, Ж. Дельоз, Т. Де Лауретіс,

Дж. Мані, М.Мід, А. Річ, Н. Сабат, Р. Дж. Столлер, А.Фесенко, М. Фуко тощо.

Поняття «гендер» з'явилося у 60-ті роки та походить з англomовної літератури і означає стать, рід: відтворює опозицію біологічного/соціального. Уперше використав поняття «гендер» Джон Мані в 1955 р. в статті «Лінгвістичні ресурси й психодинамічна теорія»; далі його розширив і популяризував Р. Дж. Столлер у книзі «Стать і гендер», що видавалася з 1968 р. [1, 2, 3].

У словнику гендерних термінів поняття «гендер» визначене як «сукупність соціальних і культурних норм, які суспільство наказує виконувати людям залежно від їх біологічної статі. Не біологічна стать, а соціокультурні норми визначають, врешті-решт, психологічні якості, моделі поведінки, види діяльності, професії жінок і чоловіків.

Бути у суспільстві чоловіком або жінкою означає не просто мати ті чи інші анатомічні особливості – це означає виконувати ті чи інші наказані нам гендерні ролі» [1, с. 6].

Щодо підходу зарубіжних вчених, то цікавою є думка А. Річ, який вважає, що «гендер – це технологія, що формує інститут статі та затверджує конкретні статеві ідентифікації. Це, у свою чергу, створює певні статеві відмінності та вносить їх у стосунки «панування – підкорення». Гендерне протистояння, змодельоване суспільством та владою, стає добре помітним саме з позиції гендерної диференціації, що трансформує біологічні відмінності («sex») у соціальні («gender») [4].

М. Мід розглядає стать як природну характеристику людини, а гендер – як результат формування соціокультурної характеристики. Це була перша спроба розмежування статі та гендеру [5, с. 184-185].

Якщо проаналізувати думки вітчизняних вчених, то А. Фесенко вказує, що гендер – це організована модель соціальних відносин між жінками та чоловіками, котра не тільки характеризує їхні стосунки у родині, але й визначає їх соціальні відносини в суспільних інститутах. Так, керуючись у своїх діях очікуваннями, що пов'язані з гендерним статусом, відбувається констатація гендерних відмінностей та обумовлених ними домінування та влади. Інше розуміння гендеру характерне для теоретичних обґрунтувань радикального фемінізму, що спрямований на дослідження жіночого досвіду, вивчення того, які саме процеси та соціальні структури створюють умови для жіночого існування та вивчають проблеми жіночої ідентичності. В межах цього підходу гендер є ідеологічним конструктом та суб'єктивністю [6, с.194].

Українська дослідниця І. Бондаревська вважає, що «гендер – це своєрідний результат соціалізації людини у суспільстві відповідно до її статевої належності» [7, с. 37].

На думку української дослідниці гендерної тематики Т. Даудової, гендер – система цінностей жінок та чоловіків, їх ролей, характеристик і зв'язків, набутих ними як особистостями в процесі взаємовідносин і взаємодії, що визначається громадсько-політичним і соціально-економічним контекстом їх життя.

Вітчизняний науковець Н. Сабат вважає, що гендер вживається в кількох значеннях: як соціально-рольова й культурна інтерпретація рис особистості і моделей поведінки чоловіка та жінки, на відміну від біологічної; як набуття соціальності індивідами, що народилися в біологічних категоріях жіночої або чоловічої статей; як політика рівних прав і можливостей чоловіків та жінок, а також діяльність зі створення механізмів щодо її реалізації [7, с. 15-23].

Проаналізувавши визначення, приходимо до висновку, що поняття «гендер» активно почало здійснюватись під впливом соціокультурного середовища, усталених ментально-етнічних і гендерних домінант та стереотипів мислення про жіноче та чоловіче начало. Тому в нових соціально-історичних умовах розвитку суспільства відбулася трансформація цінностей українців, які свідомо зробили свій європейський вибір.

Для українського суспільства вельми актуальними в плані наукової розробки є такі гендерні проблеми: гендерне розмежування праці, що призводить до переваг ролі чоловічої праці як більш вагомій, ніж жіноча праця; соціально-політичні й економічні нерівності між жінками та чоловіками, які проявляються у сфері зайнятості, управлінських стосунків, освіти тощо; поширення патріархального, маскуліністського світогляду, що закладає фундамент дискримінації жінок; подолання застарілих стереотипів щодо жінок, декларативність жіночих прав, їх соціальна незахищеність та інше [8, с. 180].

Так, у Модельному законі про державні гарантії рівних прав та рівних можливостей для чоловіків та жінок зазначено, що «гендер – соціальний аспект відносин між чоловіками та жінками, який проявляється у всіх сферах життя, включаючи політику, економіку, право, ідеологію та культуру, освіту та науку» [9].

Слід підкреслити, що гендер справедливо розглядається більшістю дослідників не тільки як біологічна стать, а і як статево-рольова характеристика у суспільстві. Гендерні відносини – це відносини влади, які містять нерівності, «вбудовані» в соціальні інститути. Тобто гендер – це не просто роль, яку ми граємо залежно від нашого бажання чи небажання. Гендер – це радше базова ідентичність, за якою люди визначають і позиціонують одні одних, відповідно до якої очікується наша діяльність у суспільстві. Гендеру «навчаються» шляхом соціалізації і гендер конструюють протягом усього життя.

Репрезентуючи різні інтереси та маючи законні підстави не тільки заявляти про них, а і впроваджувати, жінки та чоловіки виступають в якості реальних партнерів на ниві суспільної перебудови, проведення реформ для досягнення позитивних зрушень у всіх напрямках державного і суспільного життя.

Саме цим визначається сутність гендерних відносин, які, визнаючи специфіку потреб та інтересів залежно від біологічної статі, враховують соціальні впливи та спрямовані на створення сприятливих умов для реалізації цих специфічних потреб без ущемлення інтересів іншої сторони, домагаючись їх збалансованого забезпечення. Це має бути не простий компроміс, а реальний консенсус стосунків і взаємин між чоловіками та жінками у всіх без виключення сферах, що сприятиме максимальному задоволенню суспільних потреб, представлених і жіночим, і чоловічим його сегментами.

Дослідники гендерних проблем наголошують на тому, що саме держава відповідає за впровадження ідеї гендерної паритетності в сучасних умовах. Саме вона має ухвалювати програми розвитку, спрямовані на досягнення гендерного балансу. Для цього необхідно виробити державну гендерну політику, яка має відповідати сучасним соціально-економічним та політичним реаліям.

Разом з тим, незважаючи на очевидний компонент, пов'язаний з забезпеченням рівних прав жінок та чоловіків у суспільстві, домінуючим елементом (новим імпульсом) побудови системи гендерної політики в Україні стало виконання певних стандартів життя та існування країни. Гендерна паритетність є фундаментальним принципом Європейського Співтовариства згідно з Амстердамським протоколом 1997 року, тому серед вимог щодо членства України в Європейському Союзі є вимога забезпечення гендерної рівності та дотримання прав жінок та чоловіків.

Впровадження гендерних підходів означає обов'язкове врахування інтересів як жінок, так і чоловіків під час розроблення, втілення, моніторингу та оцінювання стратегічних заходів.

Стратегії гендерної державної політики для всіх країн, незалежно від політичного режиму та історичної перспективи є універсальними: рівноправність в зайнятості та навчанні; сервісний догляд за дітьми; контроль за народжуваністю, методами контрацепції та штучного переривання вагітності; юридична та фінансова незалежність; протидія сексуальному гнобленню та чоловічому насильству [10, с. 216].

Так, державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні спрямована на: утвердження гендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; застосування позитивних дій; забезпечення рівної участі жінок і чоловіків

у прийнятті суспільно важливих рішень; забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків; підтримку сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства; виховання і пропаганду серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері; захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі [11].

Побудова ефективної гендерної політики вимагає чіткої уніфікації і регламентації всіх адміністративних функцій та принципів з об'єднанням їх в єдину ефективно діючу систему, зорієнтовану на досягнення максимальної продуктивності бюрократичного апарату.

Виходячи із зазначених напрямів, основною ідеєю гендерної політики є перехід з орієнтації на інтереси держави до вирішення потреб та проблем громадян. За допомогою гендерної політики створюються умови, які дозволяють створити правове забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі, спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права.

Отже, проаналізувавши як зарубіжні, так і вітчизняні підходи до трактування поняття «гендер», приходимо до висновку, що гендер є сукупністю цінностей, норм поведінки, ролей, способу мислення чоловіків і жінок, набутих ними в процесі соціалізації, що в кожному суспільстві може бути різним, навіть протилежним.

Гендерна політика розглядається як інтегральна частина всіх державних політик, яка об'єднує на своїй платформі державний апарат, міжнародне співтовариство і широкі верстви суспільства. Від успіху її реалізації залежить рівень соціальної згуртованості населення, розвитку, рівності та миру.

Гендерний підхід все більше проникає в сфери державного врядування й управління та займає особливу роль в концепції розбудови держави та доброго врядування.

Література:

1. Шевченко Л. О. Гендер у психологічних та соціальних дослідженнях: навчальний посібник / Л. О. Шевченко, Ю. В. Кобікова. – К., 2015. – 148 с.
2. Кон И. С. Пол и гендер. Заметки о терминах / И. С. Кон // Андрология и генитальная хирургия / И. С. Кон., 2004. – С. 31–35.
3. Stoller R. J. Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity [Електронний ресурс] / R. J. Stoller. – London: Karnac Books, 1984. – 360 с. — Режим доступу до ресурсу: <https://ru.scribd.com/document/399948042/Maresfield-Library-Robert-J-Stoller-Sex-and-Gender-the-Development-of-Masculinity-and-Femininity-Karnac-Books-1984>.

4. Теория и методология гендерных исследований : курс лекций [Електронний ресурс] / под общ. ред. О. А. Ворониной. – М.: МЦГИ - МВШСЭН - МФФ, 2001. – 416 с. – Режим доступа до ресурсу: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-2911_2013_7-1_20.pdf

5. Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 11-13 грудня 2003 р.) – К.: Фоліант, 2003. – 300 с.

6. Бондаревська І. Гендер як категорія теоретичного аналізу. Гендерні студії: освітні перспективи (навчально-методичні матеріали) / І. Бондаревська. – К.: ПІД «Фоліант». – 2003. – 80 с.

7. Темкина А. А. Социология гендерных отношений и гендерный подход в социологии / А. А. Темкина, Е. А. Здравомыслова // Социологические исследования / А. А. Темкина, Е. А. Здравомыслова., 2000. – С. 15-23.

8. Воронина О. А. Женщина в мужском обществе / О. А. Воронина. // Социс. – 1988. – №2. – С. 43–49.

9. Про державні гарантії рівних прав та рівних можливостей для чоловіків і жінок: Модельний закон від 18.11.2005 № 997_d05 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_d05/ed20051118/find?text=%C3%E5%ED%E4%E5%F0.

10. Гендер і культура : збірник статей. – К.: ФАКТ, 2001. – 222 с.

11. Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ОСКАРЖЕННЯ ДОВІДКИ НАЗК ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ПОВНОЇ ПЕРЕВІРКИ ДЕКЛАРАЦІЇ

Лєонова Д.О.,

магістр групи ПР-194зм юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.

Капліна Г.А.,

к.ю.н., доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля

Національним агентством з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) було прийнято Наказ № № 144/20 від 15.04.2020 «Про затвердження Порядку проведення контролю та повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» (далі – Наказ) [1]. Цей Наказ змінив деякі

принципові підходи до порядку проведення перевірок, чим створив ряд проблем захисту прав осіб, щодо яких проводиться така перевірка.

Метою дослідження є аналіз чинного законодавства та визначення можливості та порядку оскарження довідки НАЗК про результати повної перевірки декларації.

Новацією Наказу є зміна термінології, а саме: «довідка про результати проведення повної перевірки декларації» замість «рішення про результати здійснення повної перевірки декларації». Таке перетворення термінів суттєво впливає на можливість оскарження висновків НАЗК про результати повної перевірки декларації. Так, згідно п.1 ч.1 ст.19 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС), юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження [2]. Виникає питання: чи можна вважати довідку НАЗК про результати повної перевірки декларації рішенням у розумінні КАС?

Законодавство містить декілька визначень терміну «довідка» у різних нормативно-правових актах. Так, відповідно до Наказу МВС від 29.11.2016 № 1256 «Про організацію доступу до відомостей персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України», довідка - документ, який містить відомості з персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України [3]. Згідно з Наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку оформлення результатів документальних перевірок дотримання законодавства України з питань державної митної справи, податкового, валютного та іншого законодавства платниками податків - юридичними особами та їх відокремленими підрозділами» від 20.08.2015 № 727, довідка документальної перевірки - службовий документ, який підтверджує факт проведення документальної перевірки, відображає її результати і є носієм доказової інформації про невідновлення фактів порушень вимог законодавства з питань державної митної справи, податкового, валютного та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи [4].

Звертаємо увагу на використання терміну «рішення» у законодавстві України. Відповідно до Наказу Міністерства юстиції України «Про внесення змін до нормативно-правових актів Міністерства юстиції України з питань державної реєстрації нормативно-правових актів» від 02.08.2007 N 592/5 рішення - вид розпорядчого документа, що приймається колегіальним суб'єктом нормотворення [5]. Цікавим є положення

Податкового кодексу відносно питання, що досліджується. Так, кодексом передбачено, що результати перевірок (крім камеральних та електронних перевірок) оформлюються у формі акту або довідки, які підписуються посадовими особами контролюючого органу та платниками податків або їх законними представниками (у разі наявності). У разі встановлення під час перевірки порушень складається акт. Якщо такі порушення відсутні, складається довідка [6, ст.61]. Таке положення Податкового кодексу вбачається логічним, оскільки у разі встановлення порушень податкового законодавства за результатом перевірки, платник податків повинен мати змогу оскаржити результати такої перевірки, тому, видається документ розпорядчого характеру у розумінні КАС – акт. У разі, коли можливість оспорування результатів перевірки відсутня, тобто порушень не виявлено – видається документ інформативного характеру – довідка.

Необхідним вбачається аналіз судової практики. Так, Вищий адміністративний суд України у Постанові по справі № 806/4065/14 від 13 квітня 2016 року зазначає, що висновки, викладені в довідці про результати зустрічної звірки, є відображенням дій податкових інспекторів та не породжують правових наслідків для платника податків і, відповідно, не порушують прав останнього [7]. Проведемо аналогію з довідкою, виданою за результатами повної перевірки декларації. Так, перевірка проводиться уповноваженими особами НАЗК та містить інформацію про:

- підстави для проведення повної перевірки;

- дату початку строку повної перевірки та відомості про результати автоматизованого розподілу (повторного автоматизованого розподілу, якщо він проводився);

- перелік запитів, що надсилалися для проведення перевірки, у тому числі з метою отримання пояснення, підтвердних документів, іншої інформації від суб'єкта декларування;

- джерела інформації, що були використані під час проведення перевірки, у тому числі перелік інформаційно-телекомунікаційних і довідкових систем, реєстрів, банків даних, у тому числі тих, що містять інформацію з обмеженим доступом, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, а також відомості з реєстрів, відкритих баз даних, реєстрів іноземних держав, що можуть містити інформацію, яка має відображатись у декларації;

- висновок за результатами повної перевірки [1].

Сама довідка не породжує правових наслідків безпосередньо для особи, якою була подана така декларація. Правові наслідки породжують рішення спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, прийняті на підставі інформації, наданої у довідці про результати повної перевірки декларації.

Нажаль, судова практика щодо оскарження довідки про результати повної перевірки декларації чи відмови у відкритті провадження у адміністративній справі на сьогоднішній день відсутня.

Слід звернути увагу на те, що можливість оскарження результатів перевірки має суттєве значення для захисту прав осіб, яких було притягнуто до відповідальності на підставі результатів такої перевірки. Так, Верховний Суд Постановою від 10 квітня 2019 року у справі №826/16495/17 визнав протиправним та скасував рішення НАЗК "Про результати здійснення повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за 2016 рік, поданої ОСОБА_4, Міністром енергетики та вугільної промисловості України" від 08 грудня 2017 року № 1415 [8]. При цьому, акцентуємо увагу на зміст позовної вимоги: «Визнати протиправним та скасувати рішення Національного агентства «Про результати здійснення повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування...». З урахуванням же нового Порядку проведення контролю та повної перевірки декларації, подібні позовні вимоги формуються так: «Визнати протиправною та скасувати довідку Національного агентства «Про результати здійснення повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування...». Вбачається, що таке формулювання позовних вимог суперечить предметній юрисдикції адміністративного судочинства.

Після прийняття нового Порядку проведення контролю та повної перевірки декларації єдиним способом оскарження дій уповноважених осіб НАЗК щодо перевірки декларації – оскарження рішення про проведення повної перевірки декларації. Проте, це значно звужує можливості захисту прав особи, що подала таку декларацію і позбавляє її права посилатися у позовній заяві на неповне встановлення уповноваженим НАЗК обставин перевірки, грубе порушення умов та порядку проведення повної перевірки декларації.

На підставі аналізу законодавства та судової практики можна зробити висновок, що під довідкою слід розуміти документ інформативного характеру, який може бути носієм доказової інформації, проте не є розпорядчим за своїм характером. Вбачається, що у розумінні КАС, довідка про результати здійснення повної перевірки декларації не може бути предметом адміністративного оскарження. Особи, щодо декларацій яких видано довідку про результати проведення повної перевірки декларації позбавлені можливості оскаржити:

- повноту встановлення інформації та обставин заповнення декларації уповноваженим НАЗК;

- порушення норм антикорупційного законодавства, які регулюють умови та порядок проведення повної перевірки декларації;
- неправильне застосування норм матеріального права уповноваженим НАЗК при проведенні перевірки.

Література:

1. Про затвердження Порядку проведення контролю та повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 15.04.2020 № 144/20 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0362-20>
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс від 06.07.2005 №2747-IV [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n10769>
3. Про організацію доступу до відомостей персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України: Наказ Міністерства внутрішніх справ від 29.11.2016 № 1256 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0022-17/ed20180727#n35>
4. Про затвердження Порядку оформлення результатів документальних перевірок дотримання законодавства України з питань державної митної справи, податкового, валютного та іншого законодавства платниками податків - юридичними особами та їх відокремленими підрозділами: Наказ Міністерства фінансів України від 20.08.2015 № 727 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1300-15>
5. Про внесення змін до нормативно-правових актів Міністерства юстиції України з питань державної реєстрації нормативно-правових актів: Наказ Міністерства юстиції України від 02.08.2007 N 592/5 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0870-07>
6. Податковий кодекс України: Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n1931>
7. Постанова Вищого адміністративного суду України від 13 квітня 2016 року у справі № 806/4065/14 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу до ресурсу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57199257>
8. Постанова Верховного Суду від 10 квітня 2019 року у справі №826/16495/17 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу до ресурсу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81148437>

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРИВАТНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Помазан М.О.,

*магістрант групи ТУсв-4-18-МІАД(2.0 здс)
ПраТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління
персоналом» ;Сєвєродонецький інститут*

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Капліна Г.А.

Від початку функціонування інституту приватних виконавців у системі примусового виконання рішень в Україні пройшло трохи більше двох років. У загальному сприйнятті такий строк є ще досить не великим. Однак за цей час інституція приватних виконавців уже посіла своє місце у свідомості українського суспільства. А тому, коли йдеться про систему примусового виконання рішень в Україні, необхідне обов'язкове уточнення – державна чи приватна.

Паралельно з державною було створено систему примусового виконання рішень приватними виконавцями. Наразі вона не має граничної чисельності, не має апарату управління і, відповідно, вертикалі підпорядкування. Водночас ця система забезпечує виконання покладених на неї завдань із організації примусового виконання рішень.

Якщо порівнювати кількість приватних виконавців, яких в Україні трохи більше 160 осіб, менше ніж два відсотки від чисельності державних виконавців, то цілком логічним постає висновок, що інститут приватних виконавців ще знаходиться на експериментальній стадії, тому остаточний варіант моделі примусового виконання рішень в Україні ще потрібно визначити в найкоротші терміни.

Аналіз змісту законодавства про виконавче провадження, можна дійти переконливого висновку, що державні та приватні виконавці мають майже однаковий обсяг повноважень під час виконання рішень судів. Слово "майже" стосується лише наявності в державних виконавців окремих повноважень щодо застосування санкцій до боржника в разі виконання рішень про стягнення аліментів. В інших процесуальних повноваженнях державні та приватні виконавці повністю рівні.

В теорії система органів примусового виконання рішень працює як єдиний механізм, де державні та приватні виконавці працюють злагоджено задля досягнення єдиного результату – фактичного виконання рішення. Однак на практиці існують проблеми з взаємодією, в зв'язку з прогалинами в законодавстві та наявністю конфлікту інтересів.

Так у державних виконавців та приватних виконавців виник конфлікт, який пов'язаний з різним підходом до застосування статті 30 Закону України "Про виконавче провадження" – особливості виконання кількох рішень у разі надходження на виконання кількох виконавчих документів щодо одного боржника [1].

Державні виконавці наполягали на тому, що приватні виконавці зобов'язані передавати виконавчі провадження тому державному чи приватному виконавцю, який першим відкрив виконавче провадження. Приватні виконавці в свою чергу наголошували на можливості виконання рішень про стягнення з одного боржника коштів одночасно державними та приватними виконавцями.

Крапку в цьому питанні було поставлено Великою Палатою Верховного Суду в постанові від 05.12.2018 у справі № 904/7326/17, яка зробила висновок щодо застосування норм права: Стаття 30 Закону № 1404-VIII передбачає обов'язок лише державного виконавця передати відкрите виконавче провадження іншому державному виконавцю, який першим відкрив виконавче провадження, для виконання ним у рамках зведеного виконавчого провадження кількох рішень щодо одного боржника. Приватний виконавець не зобов'язаний передавати виконавчий документ чи виконавче провадження для виконання тому державному чи приватному виконавцеві, який перший відкрив виконавче провадження щодо боржника, для виконання кількох рішень щодо одного боржника у рамках зведеного виконавчого провадження [2].

Однак тепер постає проблема розподілу стягнутих з боржника коштів стягувачами, виконавчі провадження на користь яких знаходяться на виконанні одночасно у державного та приватного виконавця.

Виникає ситуація, коли приватний виконавець стягнув кошти с боржника раніше ніж державний, або навпаки, і розподіл коштів в порядку черговості, визначеної ст.46 Закону України «Про виконавче провадження» здійснюється виконавцем між стягувачами за виконавчими провадженнями, які перебувають у нього на виконанні.

За такої ситуації виникає інша проблема, проблема порушення прав того стягувача, виконавче провадження на користь якого здійснював той виконавець, який коштів з боржника не стягнув. Звичайно стягувач не винен у тому, що його виконавець своєчасно не провів виконавчі дії, не здійснив заходів примусового виконання щодо стягнення коштів, або реалізації майна боржника.

Варіантом захисту інтересів такого стягувача могла би бути передача виконавчого документа для виконання тому виконавцеві, який вже провів стягнення та здійснює розподіл коштів.

Однак на цьому етапі виникає проблема передачі виконавчого документа, оскільки її можна здійснити лише шляхом завершення

виконавчого провадження в у іншого виконавця, попередньо подавши йому заяву про повернення виконавчого документа без виконання.

Простіше було б визначити можливість передачі матеріалів виконавчого провадження. Таку норму передбачено в Законі України "Про виконавче провадження", однак вона набуде чинності лише після впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Іще одним варіантом узгодження наведеної проблеми, на думку О.Соломко, є запровадження так званої "литовської моделі", за якої стягнуті з боржника кошти могли б автоматично розподілятися в АСВП (автоматизована система виконавчого провадження) між усіма стягувачами (незалежно від того, у якого виконавця перебуває виконавче провадження, та незалежно від бажання інших виконавців проводити стягнення). Саме в цьому і могла б відобразитись єдність роботи всіх ланок системи примусового виконання рішень – кожен виконавець робить свій посильний вклад у виконання рішень стосовно одного боржника. Проте Мін'юст, у віданні якого перебуває АСВП, зацікавленості до реалізації такої моделі наразі не виказав [3].

Дуже мала чисельність приватних виконавців поки що не може конкурувати з державними. Хоча окремі категорії стягувачів насамперед банківські, інші фінансові установи та великі компанії та платоспроможні стягувачі одноставно прийняли рішення про співпрацю виключно з приватними виконавцями.

Причина цього вибору є очевидною - приватний виконавець має переваги перед державним: - оперативність роботи, оскільки має невеликий обсяг навантаження; зацікавленість приватного виконавця в фактичному виконанні рішення, оскільки досягнення позитивного результату є підставою для отримання винагороди; надання приватними виконавцями так званого «якісного сервісу» що стосується наданні повної інформації про проведені виконавчі дії.

Однак така ситуація не може тривати довго, адже на певному етапі державі доведеться проаналізувати результат роботи приватних виконавців порівняти його з роботою державної виконавчої служби та остаточно визначитися з кінцевою моделлю системи органів примусового виконання – державна, приватна або залишити змішану.

В такому випадку можливо започаткувати систему партнерства в роботі. Таке партнерство обов'язково включатиме спільне проведення виконавчих дій стосовно одного боржника, застосування єдиної методики в процедурі виконання й запровадження принципу рівності в статусі суб'єктів виконання [3].

Запровадження інституту приватних виконавців дає можливість створити здорову конкуренцію між державними та приватними

виконавцями, усунути монополію держави на примусове виконання рішень, а відкритість та прозорість виконавчого провадження надасть можливість відчутти громадянам позитивний результат.

Література:

1. Про виконавче провадження [Електронний ресурс] // Закон України. Перелік від 02.06.2016 № 1404-VIII – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>

2. Постанова Великої палати Верховного Суду від 5 грудня 2018 року у справі № 904/7326/17[Електронний ресурс] //Єдиний державний реєстр судових рішень – Режим доступу до ресурсу:<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78534731>

3. О. Соломко Приватний виконавець vs державний: конкуренти чи партнери? Проблеми взаємодії та досвід спільної роботи[Електронний ресурс] // О.Соломко, Електронне видання "ЛІГА ЗАКОН" № 12, 2019 – Режим доступу до ресурсу:http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA012556

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕФОРМИ СФЕРИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ЧМИРІВСЬКОЇ ОТГ)

Протопопова О.А.,

*секретар ради Чмирівської сільської об'єднаної територіальної громади
Старобільського району Луганської області;*

Котова Л.В.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля

Проголосивши себе соціальною державою, Україна взяла на себе зобов'язання щодо забезпечення певних стандартів життя своїх громадян. Держава гарантує забезпечення основних потреб громадян на рівні визначених державних нормативів та затверджених стандартів, зокрема й у сфері соціальних послуг [1].

Наразі увесь світ переймається забезпеченням доступу людей до базових соціальних послуг. Так, наприклад, стаття 14 Європейської соціальної хартії гарантує право на одержання соціальних послуг і визначає обов'язок держави створювати соціальні служби, призначені для надання допомоги всім людям у вирішенні проблем, пов'язаних з адаптацією до соціального середовища, незалежно від їхньої природи й

особистих, сімейних, професійних, фізичних і психічних наслідків [2]. Це зобов'язання для держави містить наступні аспекти: а) наявність соціальних служб для всіх категорій населення, яким вони можуть знадобитися (діти, люди похилого віку, інваліди, молодь у скрутному становищі, правопорушники, меншини, мігранти, біженці, алкоголіки й наркомани, жінки, які постраждали від насильства, колишні ув'язнені й т.д.); б) реальну доступність цих служб для кожного; в) ефективну діяльність соціальних служб.

На сучасному етапі розвитку України, пріоритети державної політики вибудовуються відповідно до міжнародних стандартів та орієнтирів з урахуванням реальної ситуації в країні щодо соціального захисту населення.

Зазначимо, що стара система соціального обслуговування як частина соціального захисту, складалась із мережі установ та закладів, які утримувались за рахунок бюджетних коштів, орієнтувалися на можливість бюджету, а не на реальні потреби громадян, оцінка якості послуг взагалі не передбачалась. Тому система соціальних послуг в Україні постійно перебуває в процесі оновлення та модернізації відповідно до нових потреб громадян та сучасних світових підходів у наданні соціальних послуг. На нашу думку, саме ці модернізуючі процеси співпали з реформою децентралізації, яка проводиться в державі та визнана однією з пріоритетних, спрямованою на відкритість, прозорість й ефективність управління на місцевому рівні, забезпечення якості та доступності послуг у всіх сферах життя громади, у тому числі у соціальній сфері.

Вважаємо, що на шляху розвитку системи соціальних послуг саме в умовах децентралізації постають такі пріоритети, як посилення уваги до кожного клієнта, комплексність надання соціальних послуг, їх адресність, доступність та результативність. Це можливо за умови інтегрованого підходу до здійснення соціального обслуговування населення на рівні громади.

Наразі у вітчизняній літературі проблемам теоретичного та наукового осмислення функціонування системи надання соціальних послуг в умовах децентралізації приділяється не достатньо уваги. Найчастіше у дослідженнях ідеться про фінансові аспекти. Так, Л. Лисяк, О. Новікова та Л. Логацова [3] визначили такі проблеми фінансування галузей соціальної інфраструктури, як відсутність реально гарантованих зобов'язань держави щодо фінансового забезпечення соціальної сфери; неефективність механізмів витрачання коштів; розпорошеність бюджетних ресурсів; відсутність реальних механізмів для пошуку та залучення додаткових джерел фінансових ресурсів розвитку соціальної інфраструктури. Проте, як визначають інші науковці [4; 7], проблеми також виникають через

недосконалість законодавчого регулювання прав органів місцевого самоврядування щодо здійснення повноважень у соціальній сфері та недостатній професіоналізм працівників соціальних закладів, низьку якість послуг, їхню невідповідність потребам.

Прийнятий в 2019 році новий закон України «Про соціальні послуги» визнаний фундаментальним щодо регулювання соціальної галузі, реформаторським та таким, що покликаний запустити наступні фази удосконалення системи, створити систему надання соціальних послуг орієнтовану на реальні потреби людей.

На нашу думку, саме цей закон спрямований на регулювання адміністративно-територіальної реформи в Україні, зокрема, на розмежування повноважень у соціально-економічних сферах між органами місцевого самоврядування різних рівнів. Проте багато що з того, що стосується надання соціальних послуг, особливо в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ), досі залишається на стадії правової невизначеності.

Законом визначено поняття «соціальні послуги - це дії спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин, або мінімізація їх негативних наслідків для осіб або сімей, які в них перебувають, а також «складні життєві обставини», до яких віднесено обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно, а також чинники, що можуть зумовити складні життєві обставини»[5], і це, на нашу думку, є достатньо прогресивним з точки зору юридичної техніки та правової визначеності.

Саме в умовах реформи децентралізації органи місцевого самоврядування отримали більше повноважень та можливостей, що вимагає від них активнішої участі у наданні соціальних послуг відповідно до потреб громадян. Для створення ефективної системи соціальних послуг, яка збільшить роль та значення місцевого самоврядування, всі ОТГ, зокрема й Чмирівська сільська громада повинні виконати певні організаційні заходи. Це створення відповідної структури управління системою соціального захисту, а також впровадження інтегрованої системи надання соціальних послуг в громаді, з урахуванням наявних ресурсів та потреб у соціальних послугах своїх мешканців.

Закон України про соціальні послуги визначає наступні етапи організації соціальних послуг [5] (стаття 8 Закону «Про соціальні послуги»:

1. Визначення потреб населення у соціальних послугах;
2. Розробка та виконання програм надання соціальних послуг базуючись на результатах визначення потреб;
3. Фінансування та надання соціальних послуг;

4. Моніторинг, контроль та оцінка якості соціальних послуг.

З метою впровадження інтегрованих соціальних послуг в Чмирівській сільській об'єднаній територіальній громаді Старобільського району Луганської області було проведено дослідження та оцінка потреб в соціальних послугах. Метою оцінки було визначення соціальних груп в громаді, що потребують соціальних послуг в ОТГ та розробка рекомендацій щодо шляхів розвитку та удосконалення надання соціальних послуг, які покладені в основу Програми розвитку соціальних послуг в громаді.

Саме інтегрована система надання соціальних послуг є загально визнаним та високоефективним підходом до організації надання соціальних послуг і задоволення потреб громадян [6]. Її суть в узгодженні координації дій і заходів суб'єктів різних рівнів управління. Інтеграція в процесі надання соціальних послуг спрямована на партнерство, за якого різні установи мають змогу розвиватися й досягати різних цілей. Світовою практикою доведено, що інтеграція на рівні громад буде може бути успішною та ефективною за умови виконання інтеграційних завдань та формування моделі інтегрованих соціальних послуг. Такими інтеграційними завданнями є: інтеграція врядування, інтегрована стратегія, інтегровані процеси та інтегровані технології.

Для досягнення поставленої мети громадою реалізовано такі завдання: сформовано організаційну структуру, яка управляє сферою соціального захисту, засновано комунальну установу «Центр надання соціальних послуг» та створено Службу у справах дітей, які і будуть надавачами соціальних послуг в громаді.

Стратегією соціально-економічного розвитку Чмирівської сільської об'єднаної громади на 2018–2025 роки визначено стратегічний напрям «Громада соціального розвитку» та прийнято Програму розвитку соціальних послуг в Чмирівській громаді до 2022 року, розроблено Збірку практик Чмирівської сільської ради «Гендерно-орієнтоване бюджетування. Практичний аспект». Прийняття цих документів є загальним концептуальним та адміністративним підходом для організації та реалізації заходів соціального захисту, як вертикально в рамках однієї галузі, так і горизонтально у кількох галузях в громаді. Загалом стратегічне планування та програмно-цільове бюджетування є основою для розробки інтегрованої стратегії.

Щодо інтегрованих процесів, то розроблено та затверджено план міжвідомчої та міждисциплінарної взаємодії при веденні різних випадків при потраплянні людей в складні життєві обставини.

В якості інтегрованих технологій використовується фронт-офіс («єдине вікно») центру надання адміністративних послуг громади, де надаються адміністративні послуги соціального характеру з застосуванням

інтегрованої інформаційної системи «Соціальна громада» для потреб системи соціального захисту і організації надання соціальних послуг.

Таким чином, Чмирівська громада доводить на практиці, що ОТГ здатні краще за центральні структури забезпечити адресність та обґрунтованість надання соціальних послуг, визначити фактичну потребу у них серед членів громади. Проте, хоча нове законодавство про соціальні послуги запровадило нову модель соціальних послуг, його правове регулювання спрямоване на удосконалення управління системою соціальних послуг в умовах децентралізації, забезпечення єдиних підходів в організації системи, на практиці ж виявлено, що центральні органи влади не забезпечили реальних механізмів та організаційних інструментів втілення нової системи соціальних послуг. Вважаємо, що для повноцінного та ефективного функціонування системи надання соціальних послуг на місцевому рівні, Кабінету міністрів України разом з Міністерством соціальної політики вкрай необхідно розробити та затвердити, зокрема: «Порядок моніторингу соціальних послуг та оцінки якості соціальних послуг», «Порядок формування та ведення Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг», оновити «Порядок визначення потреб у соціальних послугах» відповідно до нової редакції Закону «Про соціальні послуги» та запровадити ліцензування надавачів соціальних послуг. Саме це, на нашу думку, й буде вірним вектором щодо удосконалення єдиних механізмів та організаційних інструментів нової системи соціальних послуг в умовах децентралізації.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>
2. Європейська соціальна хартія : Хартія Ради Європи від 03.05.1996 р. № 994_062 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062
3. Новікова О.Ф., Логачова Л.М. Особливості фінансування соціальної інфраструктури в процесі бюджетної децентралізації / О.Ф. Новікова, Л.М. Логачова // Економічний вісник Донбасу. – 2017. – № 1 (47). – С. 4–12.
4. Ільчук Л. І. Розвиток системи інтегрованих соціальних послуг в умовах децентралізації (на прикладі об'єднаних територіальних громад) // Соціально-трудові відносини: теорія та практика. 2018. № 1. С. 114–121.
5. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
6. Семигіна Т. Нове законодавство про соціальні послуги: що воно означає для територіальних громад? / Т. Семигіна // Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей III щорічної Всеукр. наук.-практ. конф. Київ: ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС, – 2019. – С. 42-46.

ЩОДО МІСЦЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У ПОДІЛІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Руденко М. В.,

*д.ю.н., професор, заслужений юрист України,
професор кафедри конституційного права СНУ ім. В. Даля*

За минулі роки Верховна Рада України вносила суттєві зміни до цілої низки статей Конституції України. Під час останнього процесу конституційного реформування до Основного Закону, без розробки концепції, глибокого порівняльного аналізу, були прийняті парламентом 02 червня 2016 року доповнення і зміни, які оцінюються зараз як правові регулятори, що негативно позначились у цілому на правозастосованні та організації і діяльності органів правосуддя, зокрема, Конституційного Суду України. Дійшло уже до звільнення судді Конституційного Суду України самими судьями цього ж суду.

Отже, реформу правосуддя того ж року більшість конституціоналістів та суддів вважають не завершеною з багатьма елементами досить суперечливих та обтяжливих судових процедур, які суттєво погіршили захист прав і свобод людини і громадянина [1]. Звідси, наукові доповіді з проблематики реформування у сфері вітчизняного судоустрою набувають важливого як теоретичного, так і практичного значення.

На конституційному рівні статтею 6 визначено що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову. Водночас розділ VIII "Правосуддя" Конституції України жодним чином прямо не позиціонує судової влади, а відразу розкриває основну функцію цієї гілки влади – здійснення правосуддя, висвітлює її суб'єктний стан та конкретизує її повноваження. Отже, задекларований Конституцією так званий потрібний поділ державної влади зумовив появу її розділу VIII "Правосуддя". І хоча цей розділ і був оновлений у червні 2016 року за наслідками конституційної реформи (щодо правосуддя), традиційний його недолік все таки збережений, і визначення категорії "правосуддя", до речі як і "судоустрою", у ньому відсутнє. Можливо у майбутньому цей розділ Основного Закону доцільно назвати "Судова влада", проте нинішню його назву, очевидно, слід вважати такою що має узагальнюючий характер і впливає з розширеного тлумачення поняття "правосуддя".

Слід нагадати, що слово "правосуддя" походить від слів "правда", "правий", "істина", "справедливість", "суд по правді, по совісті, по закону". А оскільки якщо відбувається судочинство але це ще не означає, що у кожному випадку здійснюється правосуддя, то саме забезпечення правди, справедливості та правосуддя й мало б бути метою судової влади. І саме такий підхід є підставою для висновку, що правосуддя є одним із напрямів діяльності держави. Тобто правосуддя – це функція, яку взяла на себе держава і яка здійснюється за допомогою системи відповідних органів (судів). А відтак воно є метою їхньої діяльності.

У контексті зазначених недоліків вже й недивним є те, що згідно і ст. 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судова влада "здійснюється незалежними і безсторонніми судами", а вже згідно його ст. 7 "Кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом". Тобто, якщо згідно з ст. 1 вказаного Закону "справедливий суд" і не планувався, то у ст. 7 він вже є.

За конституційними змінами 2016 року (щодо правосуддя) залишається не зрозумілим й місце Конституційного Суду України в системі органів державної влади. Адже якщо питання організації правосуддя визначені у розділі VIII Конституції, то Конституційного Суду – у розділі XII. А якщо так, то чи не суперечить це засаді системного підходу до організації судової влади? Тим більше, що у попередній редакції статті 124 Конституції (до 30.09.2016 р.) декларувалось, що "судочинство здійснюється Конституційним Судом та судами загальної юрисдикції", а оскільки у чинній редакції цієї статті про нього вже й не згадується, то чи належить він й тепер до судової влади? Якщо ні, то чи належить він до органів державної влади взагалі? Якщо так, то до яких, а якщо ні, то чи не перетворюється він на наддержавний орган?

Щоб відповісти на це запитання, як слушно зазначає А. Селіванов, потрібні особливі аргументи тих вчених і практиків які вважають єдино правильною позицію прихильників "абсолютних прерогатив" остаточної незаперечності рішень Конституційного Суду України у вирішенні судових справ як єдиного суб'єкта конституційної юрисдикції. Його роль для суспільства доволі важлива, як "негативного законодавця", коли конституційний контроль встановлює неконституційність законів. З позицій наукової доктрини високий статус символізує аксіоматичність у науково-теоретичному визначенні – "один Суд для всіх органів влади", тому КС розглядається правознавцями вже як "більше ніж суд".

Проте, аналізуючи діяльність Конституційного Суду, який єдиний має право офіційно тлумачити норми Конституції, варто наголосити, що він опинився перед нерозв'язаною проблемою, яка не сприймається без з'ясування вченими-конституціоналістами повного обсягу конституційної

юрисдикції, оскільки Конституція і новий Закон "Про Конституційний Суд України" свідчать, що про те, що цей орган держави вирішує виключно питання права [2].

Саме завдяки цьому характерною особливістю конституційного правопорядку в Україні є діяльність органів судової влади за принципом "розділеного правосуддя", коли Конституційний Суд України входить до судової влади як "синонім" верховенства права, а система правосуддя (судоустрою) має галузеву спеціалізацію у правозастосуванні при вирішенні юридичних спорів.

За таких обставин, новели судоустрою і судочинства у статтях 55, 126, 150 та 151-1 Основного Закону та оновлених у 2017 році процесуальних кодексах дозволили судам контролювати всі органи публічної влади, а судді отримали повноваження з позиції верховенства права приймати остаточні рішення за скаргами на їхні дії, вирішувати спори і впливати на правовідносини, розглядаючи їх при здійсненні правосуддя на основі верховенства Конституції та законів України.

З урахуванням наведених аргументів, надто вже не професійним виглядить те, що згідно зі ст. 124 Конституції "Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди", а згідно з її ст. 127 "Правосуддя здійснюють судді. У визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних". Згідно п. 1 ст. 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» "Судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами", згідно з його п. 2 ст. 1 "Судову владу реалізують судді, та, у визначених законом випадках - присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур", а згідно з п.1 ст. 5 "Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства".

У зв'язку з цим знову постає питання: то правосуддя в Україні здійснюється судами чи суддями? Адже суди і судді – це далеко не одне й теж. А якщо суди і судді це не одне й теж, то це позиція законодавця чи вказані норми просто не скоординовані з нормами Конституції, між собою та з висновком Конституційного Суду, який ще у 2002 р. відзначив, що правосуддя здійснюється виключно судами у відповідних формах, у тому числі шляхом судочинства. Якщо ж врахувати і те, наскільки очевидними є вказані суперечності, то, як правильно зазначається у літературі, чи не є це свідомою дискредитацією Конституції і законодавства України? [3].

З огляду на вище сказане, Конституційний Суд України у системі поділу державної влади не можливо відносити до жодної з її гілок, зокрема й до судової. Він у поділі державної влади посідає особливе та незалежне місце, здійснюючі конституційний контроль, забезпечуючи верховенство

Конституції України. Саме завдяки цьому в останніх підручниках з питань організації судових та правоохоронних органів досліджуються всі інститути судоустрою України, за винятком правового статусу Конституційного Суду України, який є складовою конституційного права і діяльність якого, будучи предметом вивчення науки конституційного права, більше не регламентована у Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

Зазначена тенденція допоможе краще зрозуміти роль і призначення судової влади і системи судоустрою, її представників (суддів) у житті суспільства, зміцнення правопорядку і утвердження принципу верховенства права.

Література:

1. Відкритий лист – Звернення особливого суспільного значення// Голос України № 163 (7169), 29 серпня 2019.
2. Селіванов А. Суддя відповідає за те, як він судить // Голос України № 88, 14 травня 2019.
3. Котюк І. Чи можливе правосуддя...// Голос України № 245, 29 грудня 2017.

РЕФОРМА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Татаренко Г.В.

к.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного права СНУ ім. В. Даля

Серед законодавчих новел багато галасу наробила остання реформа територіальних органів Міністерства юстиції. Ми пропонуємо відволіктись від практичних проблем, які породжує така «оптимізація», зупинившись на низці юридичних недоліків цього нововведення, які на нашу думку потребують усунення.

Правовим оформленням реформи є Положення про міжрегіональні управління Міністерства юстиції України, відповідно до ст. 1, «міжрегіональні управління Міністерства юстиції України підпорядковуються Міністерству юстиції України та є його територіальними органами» [1].

Одним з напрямків діяльності Міністерства юстиції науковці визначають управлінську діяльність щодо системи реєстрації актів цивільного стану громадян [2, с. 376].

Відповідно до ст. 4. чинного Закону «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» органами державної реєстрації актів цивільного стану є зокрема відділи державної реєстрації актів цивільного стану Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, районних, районних у містах, міських (міст обласного значення), міськрайонних управлінь юстиції (далі - відділи державної реєстрації актів цивільного стану).

Отже, нескладно помітити, що чинний Закон «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» надає статус органів реєстрації цивільного стану ліквідованим відповідно до наказу Міністерства юстиції України «Про утворення міжрегіональних територіальних органів Міністерства юстиції України» [3] Головному управлінню юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головним управлінням юстиції в областях, містах Києві та Севастополі.

Зокрема, згідно зі ст. 6 закону до їх компетенції віднесено низку повноважень з державної реєстрації актів цивільного стану.

Тобто зараз, відповідно до закону, не існує компетентних органів, наділених зазначеними повноваженнями. Водночас Положення про міжрегіональні управління юстиції у ст. 4.53 визначає, що міжрегіональне управління юстиції через відділ державної реєстрації актів цивільного стану реалізує низку повноважень з реєстрації актів цивільного стану [4]. Відповідні норми містяться також у положенні про відділи державної реєстрації актів цивільного стану міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції України, затвердженому наказом міністерства [5].

Вважаю, що накази міністерства юстиції, позаяк є підзаконними актами, що мають прийматися відповідно до закону, на його виконання та юридична сила яких нижча за закон, не можуть використовуватися для регламентації здійснення державної реєстрації актів цивільного стану, якщо вони протирічать закону.

Ст. 19 Конституції України, що встановлює в країні «правовий порядок» містить норму, згідно з якою органи державної влади та їх посадові особи діють у порядок та спосіб, визначені законом. [6] Накази Міністерства юстиції не є законами, а закон «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» не визначає відділи реєстрації актів цивільного стану міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції України органами реєстрації актів цивільного стану.

Така ситуація може навіть призвести до визнання у судовому порядку недійсною реєстрацію актів цивільного стану, здійснену відділами міжрегіональних управлінь, що, з огляду на значущість цієї функції, матиме вкрай несприятливі наслідки.

Отже, можна говорити про суттєву помилку, якої допустився законодавець, коли з реформою територіальних органів Міністерства юстиції не вніс зміни до законодавства щодо державної реєстрації актів цивільного стану. Відтак, необхідним вбачається усунення цієї проблеми на законодавчому рівні.

Відповідно до Положення, що регулює діяльність міжрегіональних управлінь Міністерства, управління організовують роботу установ нотаріату, перевіряє їх діяльність і вживає заходів до її поліпшення, здійснюють низу інших повноважень в цій сфері.

Законом України «Про нотаріат» органами, що реалізують відповідні функції, як і у випадку з державною реєстрацією актів цивільного стану, визначено ліквідовані територіальні управління юстиції в АРК, містах Києві та Севастополі та областях [7]. Відтак, знову маємо ситуацію, коли повноваження органів державної влади визначені лише на рівні підзаконного акту, що протирічить закону.

Використовуючи логіку, вище, можна зробити висновок про усунення на законодавчому рівні такого неприйняттого становища.

Навіть у самому Положенні про Мін'юст, ст. 95-2 якого визнає наявність саме міжрегіональних управлінь в якості територіальних органів Міністерства, є положення, які потребують оновлення. Так у ст. 4 документа зазначено, що міністерство забезпечує проведення конкурсів головними територіальними управліннями юстиції Мін'юсту в Автономній Республіці Крим, в областях, мм. Києві та Севастополі для залучення адвокатів для надання безоплатної вторинної правової допомоги (ст. 4) [8].

Отже, на основі вище викладеного можемо зробити висновок, що реформа територіальних органів Міністерства юстиції України відбулася досить неграмотно, що відобразилось у неприйнятній ситуації з невідповідністю між підзаконними актами, що регламентують діяльність міжрегіональних управлінь Мін'юсту та положеннями законодавства. Як зазначалося, в окремих випадках це може викликати значні проблеми, паралізуючи цілі напрямки діяльності цього центрального органу виконавчої влади. Відтак, усунення колізій є вкрай необхідним та нагальним.

Література:

1. Про затвердження Положення про міжрегіональні управління Міністерства юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України № 1707/5 від 23.06.11р. // Офіційний вісник України. 2011. № 49, ст. 1984
2. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. К., 2009. 480 с.

3. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 38, ст.509.

4. Про утворення міжрегіональних територіальних органів Міністерства юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України № 3173/5 від 16.10.2019

5. Про затвердження Типового положення про відділи державної реєстрації актів цивільного стану міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України № 1079/5 від 11.04.2016 // Офіційний вісник України. 2016 р., № 29, ст. 1178

6. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.

7. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-ХП. // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. Ст. 383.

8. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України № 228 від 02.07.2014 р. // Офіційний вісник України. 2014. № 54. Ст. 1455.

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕЛЕФОННИХ «ГАРЯЧИХ ЛІНІЙ» ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Кравцов М. О.,

*аспірант, ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

Аналіз системи організації та діяльності «гарячих ліній» центральних органів виконавчої влади України дозволив виявити їх «вузьки місця» та недоліки, які негативно впливають на ефективність діяльності установ та служб.

По-перше, переважна більшість телефонних «гарячих ліній» центральних органів по-різному називаються, як за звучанням, так і за написанням, наприклад: телефонний номер, гаряча «телефонна» лінія, інформаційно-довідкова служба, телефонна «гаряча лінія», кол-центр, гаряча телефонна лінія, телефон довіри, довідкова телефонна лінія, «гаряча» телефонна лінія, єдиний телефонний номер, телефон довіри, інформаційно-довідкова телефонна система, «гаряча лінія», контакт-центр, сервіс «Пульс», пряма телефонна «гаряча лінія», повідом про корупцію, телефон для консультацій, контактний центр, телефон служби «Довіра» тощо. Внаслідок такої розбіжності між назвами, у звичайних громадян виникають складнощі під час пошуку того чи іншого номера телефону, а інколи взагалі не вдається.

По-друге, на офіційних сайтах деяких установ інформацію щодо наявності «гарячої лінії» або посилання на неї неможливо знайти на стартовій сторінці, внаслідок чого зацікавлені у пошуку громадяни, витрачають додатковий час на пошук. Натомість, практичного на кожному сайті органів державної влади відразу видно інформацію, або посилання на урядову «гарячу лінію».

По-третє, для того, щоб зателефонувати на переважну більшість «гарячих ліній», виникає необхідність у здійсненні міжміських дзвінків (якщо звісно ви не мешканець м. Київ). Така необхідність виникає через те, що більшість ліній мають телефонний код 044, який є кодом м. Київ. Натомість, значно зручнішими є номери, які починаються з 0800, дзвінки на які зазвичай безкоштовні.

У процесі дослідження, ми також помітили, що на більшості сайтів виконавчих органів, номери телефонних ліній яких починаються з 0800, не зазначено інформацію про безкоштовність яких саме дзвінків йдеться: чи тільки зі стаціонарних телефонів, чи також і з мобільних операторів, які діють на території України.

По-четверте, доволі значна кількість центральних органів виконавчої влади має по декілька телефонних «гарячих ліній». В деяких наявний цілий перелік номерів, за якими можна залишити звернення. Це може призвести до заплутаності громадян, оскільки вони не уявляють чіткої сфери відповідальності кожної з них. Набагато зручніше для населення є наявність в кожного виконавчого органу однієї телефонної «гарячої лінії», яка забезпечила б можливість фахівцям переключати дзвінки на відповідальних в тій чи іншій площині питань працівників владних органів.

По-п'яте, під час проведення дослідження періодично зустрічались випадки, коли не було виявлено вичерпної інформації щодо режиму роботи ліній. Нерідко на офіційних сайтах профільних органів не зазначено інформацію щодо можливих перерв у роботі, а в деяких взагалі режим роботи звучить як «протягом робочого дня», що призводить до додаткових дій для уточнення з боку зацікавлених осіб. Також варто зазначити про відсутність узгодженості в термінах роботи таких ліній. Мається на увазі те, що деякі лінію працюють цілодобово, інші у визначені дні або години на тиждень. В такому разі громадянам доводиться очікувати наприклад на визначений день, що унеможливорює скористатись правом на звернення у будь-який час. На нашу думку, якщо «гаряча лінія» працює тільки у визначений час, то сенс її існування втрачається взагалі, оскільки тоді зникає можливість вирішити питання, яке може потребувати оперативного реагування.

По-шосте, у ході дослідження з'ясувалось, що в деяких випадках відбувається невчасне оновлення інформації на офіційних сайтах. Зустрічалась застаріла інформація, яка стосувалась наприклад вже ліквідованого або перейменованого органу влади, графіку роботи лінії, графіку участі посадових осіб під час проведення «гарячої лінії» тощо.

Крім того, аналіз контактної інформації, розташованої на сайтах держаної установи «Урядовий контактний центр» та Урядового порталу показав, що на сайтах Урядового контактного центру та деяких центральних органів виконавчої влади взагалі відсутня інформація про наявність у них власних «гарячих ліній». Мабуть, такі органи виконавчої влади не мають зацікавленості в особистому отриманні звернень, а «задовольняються» лише зверненнями, що реєструються на урядовій «гарячій лінії».

У деяких випадках інформацію щодо телефонних ліній та служб певних органів влади можна було знайти тільки на сайті Урядового контактного центру, натомість на сайтах цих установ взагалі не виявлено подібних контактних даних. Траплялись випадки і навпаки, коли номери телефонів можна було знайти на сайтах органів виконавчої влади, але їх жодним чином не було відображено на сайті згаданої державної установи. У більшості ж випадків, інформація про телефонні «гарячі лінії» та довідкові служби відзначалася наявністю і на сайтах самих органів виконавчої влади, і на сайті Урядового контактного центру.

Під час аналізу з'ясувалося, що інколи відбувається невчасне оновлення інформації на офіційних сайтах, зустрічається застаріла інформація стосовно вже ліквідованого органу влади.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про необхідність удосконалення функціонування телефонних «гарячих ліній» а саме:

- введення єдиних стандартів роботи таких ліній;
- розміщення інформації про діючі «гарячі лінії» а стартових сторінках офіційних сайтів державних органів влади;
- надання рекомендацій щодо створення «гарячих ліній» органам виконавчої влади, в яких вони відсутні;
- вдосконалення програмно-технічного забезпечення роботи телефонних «гарячих ліній».

Всі ці заходи сприятимуть покращенню зворотного зв'язку між державними органами влади та громадянами України, дозволять більш оперативно реагувати на їх звернення та пропозиції.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – с. 141.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про взаємодію органів виконавчої влади, Секретаріату Кабінету Міністрів України та державної установи "Урядовий контактний центр"» від 12.08.2009 № 898 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2009-%D0%BF>.

3. Соболев В. А. Теоретико-методологічні засади дослідження звернень громадян як інституту реалізації прав і свобод у громадянському суспільстві [Електронний ресурс] / В. А. Соболев // Державне управління: теорія та практика : електрон. наук. фах. вид. – 2012. – № 2. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2012-2/>.

4. Офіційний вебсайт державної установи «Урядовий контактний центр». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukc.gov.ua/>.

5. Урядовий портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua>.

6. Сороко В. М. Концептуальні засади функціонального аналізу органів державної влади / В. М. Сороко // Аналітика і влада. 2012. - № 6. - С. 106-113.

7. Соболев В. А. Розвиток системи опрацювання звернень громадян до 19 органів виконавчої влади: історія, стан та перспективи / В. А. Соболев // Економіка та держава. – 2011. – № 11. – С. 125–127.

8. Соболев В. А. Звернення громадян до Президента України та місцевих органів влади: тенденції останніх років / В. А. Соболев // Інновації в державному управлінні: системна інтеграція освіти, науки, практики : Матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 27 трав. 2011 р.) : у 2 т. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, С. В. Загороднюка. – К. : НАДУ, 2011. – Т. 1. – С. 611–612.

9. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення Національної системи опрацювання звернень до органів виконавчої влади» від 09.06.2011 № 589-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/589-2011-%D1%80>

Секція 3

ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ТА СВОБОД В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ СУЧАСНИМ ВИКЛИКАМ (ВІЙСЬКОВА АГРЕСІЯ, ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ, ПАНДЕМІЯ)

ПРАВОРОЗУМІННЯ ПУБЛІЧНИХ РЕЄСТРІВ ЯК ІНСТРУМЕНТУ КОНТРОЛЮ ЗА ГОСПОДАРСЬКИМИ РИЗИКАМИ

Шаповалова О. В.,

*докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри
господарського права СНУ ім. В. Даля, провідн. наук. співробітниця
відділу правового забезпечення галузевого інноваційного розвитку
Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН Україна*

В умовах активізації цифрових трансформаційних процесів в Україні горизонти розуміння публічних реєстрів як інструменту контролю за господарськими ризиками значно розширюються. Помітною ознакою розширення стало створення у вересні 2019 Міністерства цифрової трансформації України (скорочен. - Мінцифри України). У концентрованому вигляді спрямованість його функцій та повноважень це – формування та реалізація державної політики у сфері цифровізації, відкритих даних, національних електронних інформаційних ресурсів, інтероперабельності — взаємодії мережових систем бази уніфікованих інтерфейсів або протоколів та ін.

У науковій літературі для позначення впливу цифрових трансформаційних процесів на економіку використовують зазвичай декілька підходів для конкретизації завдання протидії зловживанням та корупції. Наявна зміна напрямів економічної політики під впливом цифровізації економіки дозволяє активізувати завдання протидії зловживанням та корупції. В умовах оптимізації роботи державних органів щодо об'єктів цифрових трансформаційних процесів доцільно вивчити потенціал реєстрів при здійсненні контролю за господарськими ризиками.

Система контролю у сфері господарювання (як сукупності державного та недержавного) містить у своєму складі сприйняття публічних реєстрів інструментом контролю за господарськими ризиками. Правові поняття державного і недержавного контролю у сфері господарювання співвідносяться між собою як частини одного цілого – контролю соціального. Стан державного контролю можна характеризувати як такий, що зазнає змін лібералізації внаслідок дерегуляції економічних відносин. Стан недержавного контролю - як такий, що зміцнює потенціал здатності інтегруватися з іншими видами соціального контролю, в тому числі - державного. Натомість у структурі недержавного контролю дуже повільно формується мотивація попередження господарських ризиків та мінімізація їх наслідків за правилами соціальної відповідальності бізнесу.

За таких обставин актуалізується проблема контролю за використанням цифрових технологій. Ціль контролю – превенція діянь всупереч інтересам суспільства, цифровим правам та законним інтересам суб'єктів господарювання та інших споживачів інформації публічних реєстрів та користувачів цифровими технологіями та/або інформаційними системами.

За проектом Закону України "Про публічні електронні реєстри" об'єктами публічних електронних реєстрів визначені сертифікати, ліцензії, декларації, повідомлення, дозволи, інші документи дозвільного характеру.

Презумпція достовірності реєстрових даних забезпечується вимогами до низки суб'єктів, в т.ч. до адміністратора, який може створювати, змінювати, впроваджувати та супроводжувати програмне забезпечення реєстру. Припис про заборону адміністратору у будь-який спосіб втручатися у реєстр та змінювати реєстрову інформацію необхідно деталізувати додатковими вимогами до адміністрування. При цьому подвійна природа контролю за господарськими ризиками потребує напрацювання методології його здійснення в умовах активізації цифрових трансформаційних процесів у сучасній Україні.

ЩОДО РОЗВИТКУ ГНУЧКИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ПІДХОДІВ ДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Котова Л. В.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля;

Арсентьєва О. С.,

к.ю.н., доцент, декан юридичного факультету, СНУ ім. В. Даля

Поява нових організаційно-правових підходів до правового регулювання трудових відносин на сучасному етапі стає не тільки швидкою реакцією держави та одним з кроків протидії сучасним викликам (військова агресія, збройний конфлікт, пандемія COVID-19), але й є необхідним підґрунтям для розвитку гнучкості ринків праці та послуг, форм організації праці та мотивації працівників, що впливають на професійну реалізацію працівників, продуктивність їх праці та зрештою на зростання добробуту населення та забезпечення стабільності української економіки. Необхідність стимулювання нетипових, альтернативних форм зайнятості: самозайнятості, тимчасової зайнятості, фрілансу, дистанційної роботи, позикової праці, роботи в Інтернеті залишається однією з найгостріших проблем сьогодення.

Більшість вчених та представників бізнес-середовища з оптимізмом вказують, що ринок праці радикальним чином змінюється під впливом глобалізації та технічного прогресу, водночас застерігаючи, що є необхідність розвитку нових гарантій зайнятості і соціального забезпечення. Наразі виникла потреба у гнучких найманих працівниках, тобто особах, готових до зміни професії, активної трудової діяльності, необхідна гнучкість в оплаті праці, трудова гнучкість, тобто готовність змінювати місце роботи, готовність до переїзду для роботи до іншої місцевості тощо [1-3]. Саме в цей час відстань втрачає своє значення фізичного бар'єру [4] та завдяки науково-технічному прогресу значно підвищується ефективність використання трудового потенціалу. Доктор юридичних наук Яна Сімутіна вказує, що стрімкий розвиток цифрових технологій в останні кілька десятиліть зумовив появу та розповсюдження у всьому світі нестандартних форм зайнятості, а також актуалізацію специфічних форм організації процесу праці, зокрема, віддаленої роботи

(remote work) або, як її ще називають, надомної праці (home-based work), телепраці (telework) чи дистанційної праці (distance work) [5].

Питання гнучкості трудових відносин не є новим у трудовому праві. Деякі вчені під гнучкістю трудових відносин розуміють: а) гнучкість найманих працівників, тобто їх готовність до зміни професії, «довічного навчання», автономної трудової діяльності і прийняття самостійних рішень, до інтелектуалізації та інформатизації праці (адаптивність); б) гнучкість оплати праці (її індивідуалізація у трудовому договорі); в) трудову гнучкість, тобто готовність змінювати місце роботи раз на декілька років, готовність до переїзду для роботи в іншу місцевість, поширення строкових трудових договорів (мобільність); г) тимчасову гнучкість (зростання числа робочих місць з неповним, ненормованим робочим днем, з «гнучким» графіком робочого часу, зі змінною роботою, з роботою у вихідні організаційно-правових підходів щодо трудових відносин на сучасному етапі призводить до змін принципів, якими окреслюється зміст цих відносин між роботодавцем та працівником.

Представники На святкові дні, тощо) [6, с. 47]. Гадаємо, що поява нових, більш гнучких У «Львівська політехніка» Н. Ю. Глинський та О. Б. Гірна виокремлюють «чотири основні елементи змін характеру праці, а саме: перехід від сталих часових умов праці до більш еластичних; поширення практики працевлаштування виключно в рамках реалізації проектних завдань (тимчасове працевлаштування); зміна локалізації виробничого процесу, реалізація частини завдань в його рамках поза сталим місцем праці (нпр., вдома); зниження рівня формалізації відносин на лінії «працедавець-працівник». Вищезазначені чинники спричинились до виникнення нових форм працевлаштування, які поступово стають все більш популярними» [4].

Сучасні виклики, ще більш підкреслили необхідність врегулювання дистанційної праці, питання гнучкості щодо виконання роботи поза офісом на яку увесь час вказували вчені та юристи-практики. Суть дистанційної праці саме й полягає у тому, що всі умови, необхідні для якісного виконання особою своїх трудових обов'язків, створені поза межами офісу, що не прив'язує працівника до обов'язкового відвідування офісу.

На сьогодні, ми звісно констатуємо, що трудове законодавство, яке регулює нетипові, дистанційні відносини ще достатньо розрізнено. Поки ще не передбачено окремого розділу у національному кодифікованому акті, який би регулював гнучкі форми організації праці та дистанційну роботу, строкові відносини, аутсорсинг тощо.

Звісно, ми можемо навести приклади регулювання дистанційної роботи, зокрема, згадавши норму статті 6 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 року, яка вперше

вказувала що, «для наукових працівників і спеціалістів наукових установ та вищих навчальних закладів може запроваджуватися дистанційний режим праці. Можливість запровадження гнучкого режиму робочого часу та дистанційного режиму праці в науковій установі (вищому навчальному закладі) визначається в колективному договорі або рішенням керівника наукової установи (вищого навчального закладу) за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації» [7].

Однак, ми сьогодні ми бачимо й позитивні зміни – появу трудових норм, які хоча й в терміновому порядку, але все ж таки врегулювали дистанційну форму організації роботи. Так, 30 березня 2020 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019)» (далі – Закон № 540) [8], яким регламентовано гнучкі форми організації праці та дистанційну роботу.

Такі форми створюють додаткові можливості для зайнятості, сприяють оптимізації процесу праці та належному поєднанню працівниками сімейних та трудових обов'язків, дозволяють забезпечити безпекові та соціальні гарантії й залучити до праці різні соціальні та вікові групи, зокрема, студентів, осіб з інвалідністю, пенсіонерів, внутрішньо переміщених осіб тощо.

У період карантину та застосування жорстких обмежувальних заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) (обмеження руху громадського транспорту, міжміського сполучення, пересування містом та комунікацій тощо), коли працівники не можуть дістатися місця роботи, а роботодавці забезпечити належний рівень їх захисту, запровадження таких режимів є особливо актуальним. Неявка працівників на роботу у період карантину, встановлення якого не залежить від сторін трудового договору, спричинена проведенням обмежувальних заходів, не може бути підставою для притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, зокрема, звільнення [9].

Впровадження дистанційного режиму роботи є запобіжником для масового звільнення працівників, сприяє належній та більш ефективній організації роботи, збереженню кадрового потенціалу підприємства та налагоджених технологічних і виробничих процесів.

Слід зазначити, що в науці сформувалися різні підходи до трактування поняття дистанційної роботи, зокрема, використовуються такі терміни: «дистанційна робота», «віддалена робота», «робота вдома», «телеробота», «телепраця», «дистанційна (надомна) робота».

«Телепраця» (telework – від грец. tele – далеко) є першим терміном, що характеризував реалізацію трудової активності віддалено, яка здійснюється поза приміщенням роботодавця з використанням засобів комунікації. Підтримуючи думку Я. Сімутіної зазначимо, що замість терміну «телепраця» «в національному законодавстві для позначення роботи, що виконуються працівником поза місцем знаходження роботодавця, доцільніше, вживати термін – дистанційна праця» [5].

А. Колот визначає дистанційну зайнятість як нестандартну форму зайнятості, засновану на гнучких соціально-трудовах відносинах між працівником і роботодавцем, яка відбувається у віртуальному середовищі з використанням інформаційних і комунікаційних технологій [10, с. 4-9.]. Деякі автори ототожнюють надомну роботу з дистанційною (Я.В. Свічкарьова) [11] або розглядають її як вид дистанційної (Б.А. Римар, В.О. Носенко) [12].

Відповідно до Конвенції МОП про надомну працю № 177 термін «надомна праця» означає роботу, яку особа виконує: - за місцем її проживання або в інших приміщеннях за її вибором, але не у виробничих приміщеннях роботодавця; - за винагороду; - з метою виробництва товарів або послуг, згідно з вказівками роботодавця [13].

У новій редакції статті 60 КЗпП України вказано, що «Дистанційна (надомна) робота – це форма організації праці, коли робота виконується працівником за місцем його проживання чи в іншому місці за його вибором, у тому числі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, але поза приміщенням роботодавця» [14].

Стаття 24 КЗпП містить вимогу щодо письмової форми укладення договору про дистанційну (надомну) роботу. Винятком з цього правила є запровадження такого режиму роботи у період загрози поширенню епідемії, пандемії та (або) на час загрози військового, техногенного, природного чи іншого характеру, коли умову про таку роботу достатньо зазначити у наказі (розпорядженні) керівника [14].

Законодавство дає право працівнику на свій розсуд розподіляти робочий час, самостійно обирати місце для виконання роботи та не містить особливих вимог до нього. Також є вказівка на те, що на дистанційних працівників не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку, якщо інше не передбачено у трудовому договорі. При цьому загальна тривалість робочого часу не може перевищувати норм, передбачених статтями 50 і 51 цього Кодексу (не більш ніж 40 годин на тиждень) [14]. А роботодавець має забезпечити облік виконаної роботи з використанням будь-яких методів обліку, щодо яких сторони дійшли згоди.

Водночас при запровадженні дистанційної роботи мають бути обумовлені умови, що визначають взаємні обов'язки сторін. Сторони трудового договору мають самостійно домовитися про систему оплати праці (почасову чи відрядну), строки виконання робіт, способи контролю за її виконанням, питання охорони праці, відповідальності сторін тощо.

При проведенні оплати за виконану роботу мають бути дотримані норми ст. 115 КЗпП щодо виплати заробітної плати не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів, та не пізніше семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата.

Окремі умови застосування дистанційного режиму роботи можуть бути узагальнені у колективному договорі. Наприклад, у колективному договорі можна передбачити переважне право окремих категорій працівників на встановлення такого режиму роботи (неповнолітні, працівники з сімейними обов'язками, похилого віку, особи з інвалідністю тощо).

Таким чином, на «дистанційних працівників» у повній мірі поширюється законодавство про працю з урахуванням специфіки та особливостей застосування дистанційного режиму роботи, які обумовлюються у трудовому договорі. Виконання дистанційної (надомної) роботи не тягне за собою будь-яких обмежень обсягу трудових прав працівників.

Водночас експерти Міжнародної організації праці зазначають, що певний рівень гнучкості праці є прийнятним у тих випадках, коли він не порушує стандартних трудових відносин та спирається на гарантії ринку праці, що забезпечує захист при переході на інше місце роботи, оскільки це сприяє зміцненню благополуччя працівника, а не його руйнації... Уряди мають формувати ефективну систему гарантій ринку праці, засновану на політиці у галузі праці, а також насамперед на праці, й лише потім – на соціальному захисті» [15].

Аналізуючи норми, пов'язані із дистанційною роботою, звертаємо увагу на позицію законодавця щодо визнання синонімічності понять «дистанційна» та «надомна» робота. Вчені не мають єдності в цьому питанні. Окремі - наполягають на тому, що це однакові поняття, інші вважають, що надомна праця є більш широким поняттям, посилаючись, зокрема, на Конвенцією МОП № 177. Але більшість дослідників відстоює позицію, що надомна і дистанційна праця є різними за своїми характеристиками, а отже, не можуть використовуватися у законодавстві як синоніми. «Істотною відмінністю дистанційного працівника від надомника є те, що дистанційні працівники не прив'язані до дому, що власне і є їхнім робочим місцем, свою роботу вони можуть виконувати в

будь-якому місці, де, як правило, існує можливість використання мережі Інтернет», - вказує Я. Сімутіна [5].

Цікавою є також позиція законодавця щодо визначення поняття «дистанційна робота» у двох значеннях: по-перше, як особливої гнучкої постійної форми організації роботи, та, по-друге, як вимушеної на період карантину тимчасової форми режиму роботи. Слушними з цього приводу є міркування Я. Сімутіної, що «... найбільшою проблемою є повна плутанина із розумінням дистанційної праці як тимчасової (вимушеної) форми режиму роботи, зокрема на період карантину, та дистанційної праці, як особливої форми організації роботи, що здійснюється постійно на підставі трудового договору про дистанційну роботу». На думку вченої «некоректно сформульована норма щодо оплати праці дистанційного працівника. З одного боку, в ч. 9 ст. 60 КЗпП зазначено, що виконання дистанційної (надомної) роботи не тягне за собою будь-яких обмежень обсягу трудових прав працівників, а з іншого – в наступній частині цієї ж статті передбачено: «якщо працівник і роботодавець письмово не домовились про інше, дистанційна (надомна) робота передбачає оплату праці в повному обсязі та в строки, визначені діючим трудовим договором» [5].

Новації торкнулися також гнучкого режиму робочого часу. Відповідно окремий працівник (група працівників) може працювати за індивідуальним графіком роботи, який відрізняється від загального графіка роботи підприємства, установи, організації.

В статті 60 нової редакції КЗпП України вказано, що «Гнучкий режим робочого часу – це форма організації праці, якою допускається встановлення режиму роботи, що є відмінним від визначеного правилами внутрішнього трудового розпорядку, за умови дотримання встановленої денної, тижневої чи на певний обліковий період (два тижні, місяць тощо) норми тривалості робочого часу» [14].

Такий режим роботи є альтернативою ненормованому робочому часу, якщо виробничі процеси дозволяють надання працівникам вільного від роботи часу для відпочинку чи вирішення особистих питань з відсутністю їх у цей час на робочому місці. Працівник частину робочого часу перебуває на території підприємства (установи, організації) з підляганням правилам внутрішнього трудового розпорядку, а іншу – визначає на свій розсуд. За таких умов передбачено лише обов'язок працювати упродовж встановленої кількості робочих годин, наприклад, 8 год. на день, чи в цілому 40 год. на тиждень. Роботодавець, у свою чергу, має забезпечити достовірний облік робочого часу.

В КЗпП України зазначається, що робочий час при гнучкому режимі робочого часу складається з трьох частин: 1) фіксований час, протягом

якого працівник обов'язково повинен бути присутнім на робочому місці та виконувати свої посадові обов'язки; 2) змінний час, протягом якого працівник на власний розсуд визначає періоди роботи в межах встановленої норми тривалості робочого часу; 3) час перерви для відпочинку і харчування [14].

Тобто протягом певного проміжку часу працівник має бути на робочому місці, наприклад з 08.00 до 11.00 та з 15.00 до 20.00 (якщо потрібно дотриматися денної тривалості робочого дня). Відсутність працівника на його робочому місці у фіксований час без поважних причин має вважатися порушенням трудової дисципліни. Період з 11.00 до 15.00 працівник використовує на власний розсуд (це його змінний час). Як змінний час можна використати час перед початком або після закінчення зміни. Тривалість перерви для відпочинку та харчування має бути забезпечена відповідно до ст. 66 КЗпП [9].

Тривалість роботи в окремі дні може бути як меншою, так і більшою порівняно з тривалістю робочого дня, встановленою правилами внутрішнього трудового розпорядку підприємства.

Важливою новацією є те, що на сьогоднішні питання поділу робочого дня на частини вирішуватиметься на розсуд сторін (раніше такий поділ дозволявся лише на роботах з особливими умовами та характером праці в порядку і випадках, передбачених законодавством), працівник і роботодавець мають право в межах встановленої норми тривалості робочого часу самостійно визначати періоди роботи на умовах ГРРЧ, що як раз і підкреслює важливість регулювання та закріплення гнучкості трудових відносин.

Застосування гнучкого режиму робочого часу не тягне за собою змін у нормуванні, оплаті праці та не впливає на обсяг трудових прав працівників.

Необхідно звернути увагу на досвід впровадження та регулювання гнучких форм організації праці в зарубіжних країнах. Так, у законодавстві багатьох зарубіжних країн існують норми, що регулюють гнучкі трудові відносини та їх форми, які знайшли закріплення як в окремих законах (наприклад, Закон Грецької Республіки № 2639/1998 «Регулювання трудових відносин, склад інспекції праці та інші положення»), так і в трудових кодексах (Трудовий кодекс Республіки Казахстан, Трудовий кодекс Литовської Республіки, Трудовий кодекс Польщі тощо).

Таким чином, запровадження гнучких організаційно-правових підходів до правового регулювання трудових відносин є прогресивним кроком, зокрема, зважаючи на виклики, які наразі постали перед людством, відповідає тенденціям ринку праці, оскільки розвиток технологій, у тому числі цифрових, дає можливість оцінити всі переваги та особливо ризики,

зокрема щодо нівелювання захисної та соціальної функції трудового права. Вважаємо, що саме зараз необхідно говорити про подальший розиток соціальної функції трудового права. Сучасне трудове право є гарантом реалізації широкого комплексу соціально-економічних прав і свобод працівника, включаючи захист його прав та інтересів.

Література:

1. Киселев И.Я. Новый облик трудового права стран Запада / И.Я. Киселев // Управление персоналом. - 2002. - № 4 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/rubezh/msg/18009905.html>
2. Лютов Н.М. Гибкость трудового законодательства и инновационная экономика [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://trudprava.ru/expert/article/protect/741>
3. Томашевский К.Л. Политика сочетания гибкости и защиты в трудовом праве Беларуси и России: настоящее и будущее // <file:///C:/Users/User/Downloads/Право%202011-4-16.pdf>.
4. Глинський Н.Ю., Гірна О.Б. Вплив процесів глобалізації на національний та міжнародний ринки праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: file:///C:/Users/User/Downloads/Nzlubp_2012_8_13.pdf
5. Сімутіна Я. Дистанційна праця в умовах карантину: спроба правового врегулювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://sud.ua/ru/news/blog/166599-dstantsiyna-pratsya-v-umovakh-karantinu-sproba-pravovogo-vregulyuvannya?fbclid=IwAR1c85QSNWopn1gLQZVx_IGFwwd_uFsA_ar_LnSVnUUF0vkAcsFeNDLbQOs
6. Лушников А.М., Кириллова Л.С. Нетипичные трудовые договоры: гибкость и стабильность юридической конструкции // Вестник ЯрГУ. Серия Гуманитарные науки. 2017. - №2 (40). – С. 46-50.
7. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019): Закон України від 30.03.2020 р. № 540-IX [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20>
9. COVID-2019: дистанційна робота та гнучкий графік по-новому [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100017300-covid-2019-dstantsiyna-robota-ta-gnuchkiy-grafik-po-novomu>
10. Колот А. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань / А. Колот // Україна: аспекти праці. – 2007. – №4. – С. 4-9.
11. Свічкарьова Я. В. Дистанційна робота як одна із форм атипової зайнятості / Я. В. Свічкарьова // Держава та регіони. Серія: Право. – 2013. – № 1 (39). – С. 129–134.

12. Носенко В. О. Правове регулювання дистанційної зайнятості працівників в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення / Віктор Олексійович Носенко. – К., 2015. – 19 с.

13. Конвенції МОП про надомну працю № 177 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_327

14. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

15. Справляясь с переходными процессами: Управление как средство обеспечения достойного труда [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ilo.org/public/russian/standards/relm/rgmeet/7term/dgrepvol2.pdf>

МІЖНАРОДНО-ПРОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВОВИХ НОРМ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

Лісна І. С.,

*к.ю.н, доцент, завідувач кафедри історії та теорії держави і права
ЧНУ імені Петра Могили*

Міжнародно-правова відповідальність означає обов'язок держав не тільки ліквідувати шкоду, заподіяну порушеннями, а й право потерпілої сторони на задоволення своїх порушених інтересів (відновлення кордону, вимога публічного вибачення і т.д.).

Усі форми правових відносин, що можуть виникнути в міжнародному праві у зв'язку з правопорушенням, що вчинене державою, незалежно від того, обмежуються ці відносини правовідносинами між державою, що вчинила неправомірну дію, і державою, яка безпосередньо постраждала, або ж вони поширюються також на інших суб'єктів міжнародного права, і незалежно від того, чи обмежуються ці відносини зобов'язанням винної держави поновити право потерпілої держави та відшкодувати заподіяну шкоду, включають можливість самої потерпілої держави та інших суб'єктів застосувати до винної держави будь-які санкції, передбачені міжнародним правом [1, с. 249].

Серед основних виділяють такі цілі міжнародно-правової відповідальності:

1) утримати потенційного правопорушника від учинення правопорушення;

2) забезпечити потерпілому компенсацію за завдану йому матеріальну чи моральну шкоду;

3) спонукати правопорушника належним чином виконати свої зобов'язання;

4) вплинути на майбутню поведінку сторін з метою добросовісного виконання ними своїх зобов'язань [2, с. 213].

Відповідальність за порушення міжнародного права збройних конфліктів можна розглядати як колективну відповідальність або як індивідуальну відповідальність конкретних правопорушників. Обидві форми відповідальності знайшли своє відображення в існуючій сукупності правових норм. Колективна відповідальність сторін за порушення права збройних конфліктів може мати різні форми:

1) репресалії, або відповідні заходи воюючих сторін;

2) фінансова відповідальність держави за шкоду, яку вона заподіяла неправомірними діями [3, с. 74].

Головне значення різних видів відповідальності за порушення норм міжнародного права полягає у їхньому стримуючому впливі. Усвідомлення того, що будь-яке порушення права збройних конфліктів призведе до відповідальності держави, може стати для влади додатковим стимулом до того, щоб дотримуватися та примушувати дотримуватися цих законів. Зрозуміло, що тиск на владу ззовні може значно посилити цей вплив.

Ідея індивідуальної відповідальності за військові злочини здійснювалася переважно вже після Другої світової війни у вигляді масового, але однобічного судового переслідування та покарання військових злочинців держав, що зазнали поразки. Вже у 1949 р. у текст усіх чотирьох Женевських конвенцій були внесені досконало розроблені положення про обов'язки держав забезпечувати кримінальні санкції та переслідування стосовно порушників міжнародного права збройних конфліктів. Кожна конвенція містить точне визначення дій, які входять до складу «серйозних порушень». Серйозними порушеннями вважаються: вбивства, тортури, розправа без суду над особами, що користуються заступництвом, напади на цивільне населення, спрямування військових операцій проти споруд під захистом або місцевостей, які не обороняються, віроломне використання емблеми Червоного Хреста, депортація населення окупованої території, утримання заручників [4].

Якщо аналізувати законодавство України, то варто відмітити, що у розділі XX Кримінального кодексу України «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» знайшли свій відбиток обов'язки держави з виконання Женевських конвенцій щодо кримінального переслідування осіб, винних у серйозних порушеннях. Статті 436–447 передбачають кримінальну відповідальність за пропаганду війни,

порушення законів та звичаїв війни, погане поводження з військовополоненими, незаконне використання символіки Червоного Хреста і Червоного Півмісяця тощо [5].

Актуальне питання міжнародного права збройних конфліктів – це відповідальність за виконання злочинного наказу, внаслідок якого були порушені норми міжнародного права. У Додаткових протоколах 1977 р. до Женевської конвенції 1949 року прописується, що будь-яка особа, що видала наказ, який порушує положення Женевської конвенції та протоколів, є винною у здійсненні військового злочину, виконавець такого наказу також є злочинцем.

На міжнародному рівні з врахуванням перебігу збройних конфліктів тривало обговорення по створення міжнародної інстанції, яка б розглядала питання досліджуваних злочинів. Комісія міжнародного права підняла питання про створення міжнародного органу кримінального правосуддя. Так, 18 липня 1998 року у Римі було прийнято Статут Міжнародного кримінального суду. На сьогоднішній день важливими міжнародними органами, які розглядають міждержавні скарги щодо агресії, злочинів проти людяності, фінансування тероризму та інших міжнародних злочинів, нині залишаються Міжнародний суд справедливості ООН та регіональні суди, серед яких ЄСПЛ.

Окрім цих міжнародних судових органів було створено декілька «гібридних» судів і трибуналів – судових органів, до складу яких входять як міжнародні, так і національні судді. Серед таких судових органів виділяють : а) Спеціальний Суд для Сьєра Леоне, який розслідує злочини під час громадянської війни в Сьєра Леоне; б) Надзвичайні палати в судах Камбоджі, які розслідують злочини часів Червоних Хмерів; в) Спеціальний Трибунал щодо Лівану, який розслідує вбивство Рафіка Харірі; г) Особливі колеги Суду Ділі, які розслідують особливо важкі злочини в Східному Тиморі; г) Палати щодо розслідування воєнних злочинів Суду Боснії і Герцеговини; д) Суд для розслідування воєнних злочинів у Косово, для розслідування серйозних воєнних злочинів, вчинених проти етнічних та політичних опонентів [6].

Однією з найактуальніших проблем притягнення до міжнародно-правової відповідальності є питання притягнення держав до відповідальності за вчинення агресії без винесення рішення про це Радою Безпеки ООН. До складу Ради Безпеки ООН входить 5 постійних членів: КНР, Франція, Росія, Велика Британія, США. Ці держави можуть заблокувати рішення стосовно себе або стосовно питань, коли задіяні їхні інтереси. Згідно з п. п. 2–3 ст. 27 Статуту ООН: «рішення Ради Безпеки ООН з непроцедурних питань вважаються прийнятими, коли за них подані голоси дев'яти членів Ради з п'ятнадцяти, включаючи голоси всіх

постійних членів Ради, що збігаються» [7]. Небезпідставно серед дослідників обговорюється ідея про те, що Раду Безпеки ООН варто реформувати, щоб позбавити державу, яка є постійним членом Ради, блокувати рішення проти неї та її інтересів. Право вето держав «п'ятірки» може призводити до негативних наслідків і загрожувати миру та безпеці, обов'язок підтримання яких, у свою чергу, взяла на себе ООН [1, с. 250].

Загалом, питання відповідальності за порушення норм права збройних конфліктів – актуальне для реалій сучасного українського суспільства, оскільки на території України триває «гібридна війна» з РФ, внаслідок якої люди потерпають від воєнних злочинів.

Література:

1. Морозюк Р. Відповідальність держав у міжнародному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 249–251.
2. Буроменський М. В. Політичні підстави та міжнародно-правові проблеми постійного членства Російської Федерації в Раді Безпеки ООН. Українська Революція гідності, агресія РФ і міжнародне право : [колективна монографія]. Київ : К.І.С., 2014. 1014 с.
3. АБВ. Збройний конфлікт в термінах / Дуцик Д., Черниш В., Вороніна В. та ін.; Київ: Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, 2019. 90с.
4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : Конвенція від 12 серп. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
6. Князева Д. О. Юрисдикція Ratione Materie гібридних кримінальних судів. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58 С. 115–129. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8872/Knyazeva%20APP_58-12.pdf?sequence=1&isAllowed=y
7. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду : Статут від 26 черв. 1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010

МІСЦЕ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ПРОЦЕДУРІ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ВЛАСНИКАМ ЖИТЛА

Суржан Б. П.,

*аспірант кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля, провідний юрисконсульт
групи юридичного забезпечення Луганського науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС.*

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Арсентьєва О. С.

На шляху до омріяної мети українського народу долучитися до європейської спільноти, Україна протягом 2014-2020 року зіткнулася з воєнною агресією РФ, яка продовжується і до тепер. Тисячі українських сімей залишилися без домівок, які були зруйновані внаслідок бойових дій, та втратили своє майно. Діяльність держави в напрямку захисту прав людини на мирне володіння майном, місце судової експертизи в окресленому питанні, зумовлюють актуальність цієї теми.

Вказана проблематика розглядалась багатьма науковцями, зокрема В.В. Гордієнко, М. М. Тульчевською, М. Щербатюк тощо. Водночас механізми захисту прав громадян, які потерпають внаслідок збройних конфліктів, процедура компенсації за втрачене майно, є недосконалими та потребують додаткового дослідження.

Основою метою нашої роботи є дослідження механізму відшкодування шкоди власникам житла, яка була завдана внаслідок бойових дій, та доцільність запровадження при цьому експертного дослідження.

Відповідно до Статті 1 Першого протоколу Європейської конвенції з захисту прав людини, кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Вказана правова норма зазначає, що ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права [1].

Вперше Кабінет Міністрів України на загальнонаціональному рівні визнав проблему та здійснив крок на шляху до запровадження повноцінної процедури відшкодування шкоди власникам житла, яка була завдана внаслідок бойових дій. Так, Кабінет Міністрів України 10 липня 2019 р. ухвалив Постанову № 623 [2], якою внесені зміни до Постанови КМУ від 18.12.2013 р. № 947 [3] щодо Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги або компенсації постраждалим від надзвичайних ситуацій, які залишилися на попередньому місці проживання. Ці зміни

запровадили відповідний порядок для отримання компенсації особами, житлові будинки (квартири) яких були зруйновані внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації.

Зазначеною Постановою встановлюється як порядок надання компенсації за зруйноване внаслідок збройної агресії РФ житло, так і порядок надання допомоги за пошкоджене житло внаслідок будь-якої надзвичайної ситуації.

Недоліком вказаної Постанови є те, що був ухвалений не окремий нормативно-правовий акт щодо питання відшкодування шкоди з чітко визначеними процедурами, а внесені зміни до вже існуючої Постанови уряду № 947, яка містить чітку прив'язку до території – навіть у назві постанови йдеться про осіб, які залишилися «на попередньому місці проживання». Постанова для зазначених осіб передбачає один вид компенсації - грошову компенсацію, розмір якої не залежить від фактично завданих збитків та проведеної оцінки майна. Положення п. 7 Постанови, за яким розмір грошової компенсації постраждалим визначається за показниками опосередкованої вартості спорудження житла в регіонах України відповідно до розташування зруйнованих житлових будинків (квартир), але не більше 300 тис. грн [2]. Окрім цього, в абз. 3 цього ж пункту зазначено, що під час визначення розміру грошової компенсації враховується розмір заподіяної матеріальної шкоди, страхових виплат та інших видів допомоги. Механізм визначення розміру грошової компенсації за показниками опосередкованої вартості спорудження житла в регіонах України відповідно до місця розташування зруйнованих житлових будинків (квартир) безпосередньо впливає з ч. 10 ст. 86 Кодексу цивільного захисту України [4].

Постанова передбачає, що постраждалий має звернутися до органу місцевого самоврядування або – у разі його відсутності – до військово-цивільної адміністрації із заявою про проведення обстеження об'єкта, додавши до неї копію паспорта громадянина України або іншого документа, що посвідчує особу, документи, що підтверджують право власності на житло, – щодо житлових будинків (квартир), які зруйновано.

Постанова не визначає порядок обстеження і те, хто саме його має здійснювати. Згідно з абз. 2 п. 3 та абз. 2 п. 4 Постанови [2], обидва документи мають бути затверджені Міністерством з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України. Оскільки ці документи не додані до тексту Постанови № 623, їхнє розроблення ще триває і строки ухвалення - невідомі.

За результатами проведеного обстеження заявнику мають видати:

- акт обстеження житлового будинку (квартири) – форму акту має додатково розробити та затвердити Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб;

- довідку про встановлення статусу особи, яка постраждала від надзвичайної ситуації – ця довідка вже була передбачена текстом Постанови № 947[3], і лише підтверджує факт надзвичайної ситуації у певній місцевості.).

Для отримання грошової компенсації особа звертається до місцевого органу виконавчої влади. Право на таке звернення має виключно власник будинку. До відповідної заяви мають бути додані такі документи:

довідка про встановлення статусу особи, яка постраждала від надзвичайної ситуації; копія паспорта громадянина України або іншого документа, що посвідчує особу; копія довідки про присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника; документи, що підтверджують право власності на житло; акт обстеження.

Документи розглядаються комісією з розгляду питань, пов'язаних з наданням грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок «надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації», що створюється обласними держадміністраціями. Заява про отримання грошової компенсації має подаватися постраждалою особою саме до обласної державної адміністрації. Протягом п'яти днів з дня подачі документів комісія ухвалює рішення щодо надання постраждалим грошової компенсації, що оформляється протоколом, та повідомляє про це постраждалим.

Комісія має дуже стислі строки для перевірки документів і ухвалення рішення. Навіть перевірити факт отримання особою «інших видів допомоги» у такий строк фізично майже неможливо. Тож, малоймовірно, що комісії об'єктивно зможуть дотримуватися встановлених строків.

Тому з метою повного обстеження, здійснення справедливої оцінки збитків, визначення вартості ремонтно-будівельних робіт та розмір матеріальної шкоди для фізичних осіб, вважаємо за доцільне додати до переліку документів, що подаються на розгляд комісії – висновок експертного дослідження будівельно-технічної експертизи, з урахування вимог Закону України «Про судову експертизу» [5].

Орієнтовний перелік вирішуваних питань може бути таких:

1. Яка вартість ремонтно-будівельних робіт, проведення яких необхідне для усунення пошкоджень внаслідок бойових дій і тимчасової окупації частини території України?

2. Який розмір завданої матеріальної шкоди об'єкту (будівлі, квартирі, приміщенню, оздобленню тощо) з урахуванням особливостей

завданої шкоди внаслідок бойових дій і тимчасової окупації частини території України?

З огляду на вищезазначене для компенсації шкоди, завданої внаслідок бойових дій, та з метою забезпечення реалізації права осіб, що постраждали від збройного конфлікту, на захист права власності, вважаємо доцільним залучити професійного суб'єкта експертної діяльності з метою надання висновку експертного дослідження пошкоджень та розміру завданої матеріальної шкоди, а саме – висновок будівельно-технічної експертизи.

Література:

1. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535

2. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 р. № 947. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 623. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/623-2019-%D0%BF>

3. Про затвердження Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги або компенсації постраждалим від надзвичайних ситуацій, які залишилися на попередньому місці проживання. Постанова Кабінету міністрів України від 18 грудня 2013 р. № 947. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/947-2013-%D0%BF>

4. Кодекс цивільного захисту України. Закон України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>

5. Про судову експертизу. Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

Секція 4

ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НОРМУВАННЯ ПРАЦІ

Встухова І. А.,

*к.ю.н. доцент, доцент кафедри трудового права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Однією з необхідних умов трудового договору є встановлення трудової функції. Як відомо, трудова функція включає такі поняття як професія, спеціальність або кваліфікація. При виконанні своєї роботи працівник повинен виконати певну кількість роботи за певний проміжок часу, тобто певну міру праці. В основі визначення міри праці знаходиться така правова категорія як нормування праці. Необхідно зазначити, що нормування праці має важливе значення у трудових правовідносинах. У державі правовому регулюванню нормування праці приділяється певна увага. Так, в Рекомендаціях щодо нормування праці в галузях народного господарства, затверджених постановою Міністерства праці України від 19.05.1995 р. (далі Рекомендації) зазначено, що нормування праці є складовою частиною (функцією) управління виробництвом і включає визначення необхідних витрат праці (часу) на виконання робіт (виготовлення одиниці продукції) окремими робітниками (бригадами) та встановлення на цій основі норм праці. При нормуванні праці працівників застосовуються наступні види норм праці: норма часу, норма виробітку, норма обслуговування, норма (норматив) чисельності (п.1.3. Рекомендацій) [1, с. 473]. Як було зазначено, норма праці це свого роду міра праці, котру згідно трудовому договору повинен виконати кожний працівник. В науковій літературі був зроблений висновок: особливість регулювання міри праці полягає в тому, що з однієї сторони, держава надає свободу у визначенні роду роботи, з іншої – у категоричній формі встановлює тривалість робочого часу й норми виробітку [2, с. 190]

Під час укладання трудового договору роботодавець зобов'язаний повідомити працівника про тривалість робочого часу, про норми виробітку за даним видом роботи, спеціальності чи посади. Його погодження виявляється у самому факті роботи при встановлених умовах праці. Виконання міри праці є обов'язком працівника. Згідно п.11 Типових правил внутрішнього трудового розпорядку для робітників і службовців підприємств, установ, організацій від 20 липня 1984 р., затверджених постановою Державного Комітету СРСР з праці та соціальних питань за погодженням з ВЦРПС зазначено, що робітники і службовці зобов'язані: ... використовувати весь робочий час для продуктивної праці... (п.п. «а»); підвищувати продуктивність праці, своєчасно й ретельно виконувати роботи за нарядами і завданнями, норми виробітку і нормовані виробничі завдання, добиватися перевиконання цих норм (п.п. «б») (далі Правила) [3]. Зрозуміло, що обов'язок виконувати норми праці віднесений до числа основних обов'язків працівників наряду із обов'язками додержувати трудової і технологічної дисципліни, вимог нормативних актів про охорону праці, дбайливо ставитися до майна власника.

Відмітимо, нормування праці забезпечує ріст продуктивності праці. В економічній та правовій літературі підкреслюється важлива роль технічно обґрунтованих норм праці у підвищенні його продуктивності. І в цьому питанні важливо звернутися до обов'язків роботодавця в організації виробничого процесу. Так, згідно п. 12 Правил адміністрація підприємства, установи, організації зобов'язана: ... створювати умови для зростання продуктивності праці шляхом впровадження найновіших досягнень науки, техніки і наукової організації праці; здійснювати заходи по підвищенню ефективності виробництва, якості роботи і продукції, що випускається, скороченню застосування ручної малокваліфікованої та важкої фізичної праці, поліпшенню організації і підвищенню культури виробництва (п.п. «б»); всемірно розвивати бригадні форми організації і стимулювання праці, здійснювати заходи по підвищенню ефективності діяльності бригад;... (п.п. «в»); постійно вдосконалювати організацію оплати праці, широко застосовуючи колективні форми оплати за кінцевими результатами роботи, підвищувати якість нормування праці; забезпечувати матеріальну заінтересованість працівників у результатах їх особистої праці та в загальних підсумках роботи, правильне співвідношення між зростанням продуктивності праці і зростанням заробітної плати, економне і раціональне витрачання фонду заробітної плати, фонду матеріального заохочення та інших заохочувальних фондів; забезпечити правильне застосування діючих умов оплати і нормування праці; видавати заробітну плату в установлені строки (п.п. «д»). Як бачимо, обов'язком роботодавця

є створення необхідних умов роботи для працівника з метою виконання норм праці.

Питанням правового регулювання праці приділяють також і міжнародні організації. У зв'язку з цим слід звернути увагу на Конвенцію МОП № 150 про адміністрацію праці: роль, функції та організація (ратифікована Україною 01.07.2004 р.) (далі Конвенція) [4]. Уточнимо, що для цілей цієї Конвенції термін «адміністрація праці» означає діяльність органів державного управління у сфері національної політики у галузі праці. Згідно п.1 ст. 6 Конвенції компетентні органи несуть, у разі потреби, відповідальність за підготовку, проведення, координацію, перевірку та перегляд національної політики **у галузі праці...** Зокрема, враховуючи міжнародні стандарти у галузі праці, ці органи ...b) вивчають та аналізують становище зайнятих, безробітних та національну практику **стосовно умов праці...** й умов найму, звертають увагу на недоліки та порушення в таких умовах та вносять пропозиції щодо способів їхнього виправлення (п.2). Важливим є те, що у Рекомендації МОП № 158 (з назвою, аналогічною Конвенції) однією із функцій національної системи адміністрації праці є **трудові стандарти**, зокрема передбачено, що компетентні органи ... консультуючись з організаціями роботодавців і працівників, і методом і відповідно до умов, встановлених національним законодавством або правилами чи національною практикою, повинні брати активну участь у підготовці, розробленні, прийнятті, застосуванні та перегляді **трудових стандартів**, у тому числі відповідних законів і положень (п.п. 1 п.5). На підставі наведеного слід зробити висновок про те, що норми праці чи трудові стандарти і є умовами праці, котрі працівник повинен виконувати під час своєї роботи. Такий висновок впливає із аналізу Книги третьої проекту Трудового кодексу України (№ 1658 переробл. 20.05.2015) (далі проект ТК), котра присвячена умовам праці. Зокрема, глава 5 має назву «нормування праці» і містить шість статей (200 – 205). Зміст статей присвячений питанням щодо регулювання нормування праці, видів норм праці, встановлення, заміни і їх перегляду, строку дії, умов праці, котрі повинні враховуватися при розробленні норм виробітку (норм часу) і норм обслуговування, а також захисту прав працівників у разі встановлення або заміни норм праці.

Досліджуючи питання правового регулювання нормування праці, можна дійти висновку, що окремі проблеми врегульовано певною низкою нормативно-правових актів. Крім вже названих це Програма створення та постійного оновлення національної нормативної бази з праці та професійної класифікації на 2004-2007 роки (затв. пост. КМУ від 18.03.2003 р. № 356) [5], Заходи щодо реалізації Концепції дальшого реформування оплати праці в Україні, (затв. розпорядженням КМУ від

23.04.2001 р. № 152-р.). Крім нормативно-правових актів, котрі поширюються на всі види економічної діяльності, існують цілий ряд міжгалузевих, галузевих норм, які розповсюджуються на певну категорію працівників, чи застосовуються в окремій галузі виробництва. Як приклад, Положення з організації нормування праці у будівництві (затв. наказом Держбуду України від 07.10.2004 р. № 188) [6], Міжгалузеві норми чисельності працівників юридичної служби (затв. наказом Мін. праці та соціальної політики України від 11.05.2004 р. № 108); галузеві норми для працівників театральних-видовищних підприємств (затв. наказом Мін. культури і мистецтв України від 17.02.1997 р. № 58) та ін.

Наявність нормативно-правових актів стосовно правового регулювання нормування праці ще не свідчить про відсутність окремих проблем, котрі на сьогодні існують в економічній діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності. Відомо, що в колишньому СРСР управління виробничою діяльністю підприємств та нормуванням праці здійснювалось у централізованому порядку. Однак при появі в Україні нових форм власності та видів діяльності питання оплати праці стали повністю регулюватись на підприємствах і були зняті обмеження щодо зростання заробітної плати, нормування праці перетворилося в її регулятор. І як наслідок це призвело до того, що прогресивна нормативна база фактично стала не потрібна, а нормування праці, як одна із складових частин управління виробництвом, перестала виконувати організаційну функцію, тобто перестала сприяти удосконаленню організаційних умов виконання робіт, а отже і зростанню продуктивності праці. Враховуючи наведене, на сьогодні вважаємо за необхідне створення на загальнодержавному, галузевому та регіональному рівнях **організацію нормування праці**, а у зв'язку з цим розробити нову Програму національної нормативної бази з праці та професійної класифікації, котра б передбачала єдність встановлення норм витрат праці на підприємствах, їх застосування, перегляд, коригування, підтримання постійного рівня їх прогресивності; єдині організаційні форми нормування праці на підприємствах галузей (підгалузей) і в суспільному виробництві в цілому, розвинену мережу нормативно-дослідницьких підрозділів праці, а також створення структури управління нормуванням праці в державі. Створення структури управління нормуванням праці в Україні та єдність організаційних форм нормування праці на підприємствах, в установах організаціях незалежно від форм власності дасть можливість працівникам раціонально використовувати свій робочий час, покращити якість роботи, виховувати у себе творчу ініціативу та ділову активність.

Література:

1. Законодавство України про працю: 3б. нормат. актів: У 3 кн. Т.2. 704 с.;
2. Процевский А.И. Метод правового регулирования трудовых отношений. Москва: Юридическая литература, 1972. 288 с.;
3. Бюллетень Госкомтруда СССР. 1984. № 11 [Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР: постанова Верховної Ради України від 12.09.91. ВВР. 1991. № 46. Ст. 621];
4. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 1. Ст.6;
5. Офіційний вісник України. № 12. С. 108;
6. Офіційний вісник України. № 43. С. 227;

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ПРАВ В УКРАЇНІ: НОВІТНІ ФАКТОРИ

Жернаков В.В.,

*канд. юрид. наук, професор, професор кафедри трудового права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Теорія прав людини відносить соціально-економічні права (на соціальне забезпечення, на працю, на достатній життєвий рівень, на охорону здоров'я) до прав другого покоління, для реалізації яких потрібні організаційні та фінансово-економічні зусилля держави.

Нинішні соціально-економічні умови, коли затяжний світовий процес пандемії призводить до загального спаду виробництва і подальшої економічної кризи, навряд чи дозволять нашій державі нарощувати потенціал для забезпечення належного (не кажучи вже про гідний) рівень життя. Тому закономірно постає питання про використання наявних організаційних та правових можливостей для пом'якшення негативного впливу пандемії на рівень життя в цілому й реалізації конкретних прав у соціально-трудої сфері зокрема.

Серед організаційних факторів, що суттєво впливають на реалізацію цих прав, можна виділити необхідність належної координації зусиль органів державної влади різних рівнів та органів місцевого самоврядування.

Фахівці-конституціоналісти наголошують на тому, що нині вітчизняна та зарубіжна теорія поділу влади отримала ще одне доповнення: тезу про необхідність взаємодії різних гілок влади. Ця вимога витікає з єдності державної влади, загального спрямування державної політики. Така єдність не виключає відмінностей у способах здійснення державної

влади тими чи іншими її органами, а також можливих конфліктів влад. При цьому підкреслюється: з принципових питань державної політики усі гілки влади повинні діяти узгоджено, бо в іншому випадку управління суспільними буде ускладнено [1, с. 119].

При всій актуальності такої тези, звернемо увагу на очевидну формально-юридичну та політологічну сутність такого обґрунтування, обумовленого методологією конституційно-правової науки. Уявляється, що в сучасних умовах ця теза має бути розвинута з огляду на сутність нинішньої соціальної політики. Перш за все, суспільство потребує не формальної, декларативної, а фактичної взаємодії органів влади. Крім того, належна взаємодія має бути забезпечена не тільки між гілками державної влади, а й між органами влади і органами місцевого самоврядування.

На превеликий жаль, у цьому сегменті функціонування суспільства не все відбувається належним чином. До загальновідомих проблем у розподілі повноважень з організації й фінансування відповідних заходів додаються тривожні центробіжні процеси.

Наприклад, міський голова Києва В. Кличко заявив про можливе створення нової політичної сили за участю міських очільників. Він проводить роботу з мерами інших міст, «розуміючи, що на сьогодні місцеве самоврядування потрібно захищати, обстоювати інтереси громад» [2].

Важливо підкреслити, що конституційне право на створення партій та громадських організацій є непорушним, і його реалізація не може зумовлюватися будь-якими обставинами. Хотілось би вірити, що створення «нової політичної сили за участю мерів», про яке заявляють керівники окремих органів самоврядування, якраз і буде фактором, що надасть поштовх розвитку конструктивних та плідних відносин між центральним та місцевими органами влади.

На доречне та, нажаль, наївне питання: «А чи не краще об'єднати зусилля для розв'язання чисельних проблем, що накопичилися у суспільстві на різних рівнях?» можна відповісти прикладами з новітньої історії. Більшість таких політичних сил створюється під вибори для боротьби за електорат (пригадаємо хоча б вибори 2019 року, миттєве формування аналогічної партії, яка не пройшла у парламент). Між тим, народ – це не тимчасовий електорат, а велика сукупність конкретних людей. За Конституцією України життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека кожного з них визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Основного Закону нашої держави) [3].

Питання про те, чи буде кожен з органів влади та місцевого самоврядування всіляко сприяти реалізації цього гасла, залишається риторичним. Фактично не викликає сумнівів й те, що центробіжні процеси

й політичні амбіції завадять створенню стабільності в управлінні справами суспільства й реалізації прав людей.

Не можна оминати й недоліки у забезпеченні права на безпечні умови роботи для працівників медичних закладів, які знаходяться на передньому краї боротьби з пандемією. За даними МОЗ, станом на 18.05.2020 р. в Україні 18616 лабораторно підтверджених випадків COVID-19, з них 3650 – у медиків [4]. Не треба доводити, що від їх діяльності залежить життя і здоров'я населення України.

Здавалось би, органи влади вже давно забезпечили лікарів засобами індивідуального захисту і створили умови для стимулювання їх напруженої праці. Та факти свідчать про зворотнє: станом на 18 травня 2020 р. жоден із захисних костюмів, закуплених МОЗ для лікарів, до лікувальних закладів не надійшов. Засоби індивідуального захисту для медиків всі лікарні отримують за кошти благодійників, волонтерів та в окремих випадках – за рахунок місцевої влади [5]. ЗМІ повідомляють про початок збору підписів у Верховній Раді за відставку міністра охорони здоров'я.

У свою чергу, головний санітарний лікар України В. Ляшко, заявив, що керівники медичних закладів не повідомляють Державну службу з питань праці про усі випадки захворювання COVID-19 серед лікарів. Тобто, наразі відомо про інфікування кожного другого медика, а насправді кількість хворих може бути більшою. У Центрі громадського здоров'я називають ймовірні причини інфікування лікарів: відсутність чіткого плану дій медичного закладу, порушення визначеного маршруту пацієнта та стандартів ведення пацієнтів; неправильне користування засобами індивідуального захисту (ЗІЗ), їхнє зберігання та утилізації; недостатнє забезпечення медперсоналу необхідними засобами індивідуального захисту. Крім того, у країні упродовж багатьох років нехтували засадами інфекційного контролю. Зокрема, бюджети різних рівнів не передбачали кошти на забезпечення засобами індивідуального захисту. Зрештою у 2019 році на такі потреби у бюджетах різних рівнів було передбачено менше ніж 1% [6].

Як бачимо, недоліків в організації боротьби із коронавірусною пандемією вистачає, і є над чим працювати. Важливо у нелегкі часи зрозуміти, що ефективність роботи кожної ланки у цьому складному процесі залежить не тільки від фінансування, а й від елементарного відповідального ставлення до роботи. Тут регулятором мають бути належні моральні якості кожної посадової особи, почуття особистої відповідальності за доручену справу.

Не слід забувати й про те, що пандемія та її наслідки дуже серйозно вплинуть на світову і національну економіку. Органам влади вже зараз

доводиться розробляти відповідні стратегії та планувати невідкладні заходи. Наприклад, нинішній склад Кабінету Міністрів України назвав «розробку нового трудового законодавства та формування системи відносин між працівником, роботодавцем та державою в умовах зміни системи в період постпандемії» серед основних завдань уряду [7].

Можна поставити декілька фахових питань з цього приводу: як творці «нового трудового законодавства» уявляють «період постпандемії» у часовому та змістовному вимірах? Які фактори, на їх думку, сформуються у цей час і на який період має бути розраховане це новітнє законодавство про працю?

Та важливо, щоб у гонитві за примарними результатами у діяльності економіки ми не забули про суттєву складову цього процесу, про продуктивні сили. За цим терміном стоять мільйони простих людей праці, матеріальний й моральний стан яких якраз багато в чому буде залежати від позицій уряду та впровадження в дію соціальної політики.

Література:

1. Оніщук М. Система стримувань і противаг у незалежній українській державі: досвід, проблеми, перспективи // Проблеми сучасного українського конституціоналізму : Збірка наукових праць. – К., 2008. – 352 с.
2. Кличко підтвердив переговори про можливе створення нової політичної сили за участю мерів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/662819.html>
3. Верховна Рада України. Законодавство України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
4. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro-poshirennja-koronavirusnoi-infekcii-2019-ncov-1>
5. МОЗ не поставило ще жодного захисного костюма для медиків. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://prm.ua/moz-ne-postavilo-shhe-zhodnogo-zahisnogo-kostyuma- dlya-medikiv-stefanishina/>
6. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro-poshirennja-koronavirusnoi-infekcii-2019-ncov-1>
7. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал. Програма діяльності Уряду. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68573

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОМПЛАЄНС-ПОЛІТИКИ ЯК ЗАСОБУ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ РОБОТОДАВЦЯ

Серета О. Г.,

*д.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Проголошення Україною незалежності, здійснення економічних перетворень, побудова правової, соціальної держави зумовили гостру потребу в створенні належної правової бази, яка б ґрунтувалася на певних засадах, що визначені європейською спільнотою. В сучасних умовах особливої актуальності набуває питання підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на міжнародному ринку. Це зумовлює необхідність вдосконалення організації праці на підприємстві шляхом запровадження ефективного внутрішнього контролю, створення засобів для запобігання корупції у трудових правовідносинах. Корупція негативно впливає і на формування міжнародного іміджу українського роботодавця; зменшує зовнішнє інвестування; унеможливорює отримання кредитів. На особливу увагу заслуговує такий засіб вирішення вищезазначеної проблеми, як впровадження комплаєнс-політики на підприємстві.

У науці і практиці ще не склалося єдиного трактування терміна «комплаєнс» (в перекладі з англійської «Compliance» – відповідність до якихось вимог або норм). Комплаєнс-політика – це впровадження комплаєнс на підприємстві в діяльність роботодавця шляхом формування різних видів внутрішнього контролю в розрізі працівників, контрагентів, технічних засобів і документів, встановлених для дотримання зовнішніх і внутрішніх правових норм. Це означає, що комплаєнс – система, як частина внутрішнього контролю, є одним із засобів управління підприємством. У вузькому розумінні - це діяльність органу/особи внутрішнього контролю на підприємстві, яка спрямована на забезпечення дотримання правових норм в середині підприємства та у зовнішніх відносинах.

За своєю природою ідеї антикорупційного комплаєнс-контролю у діяльності роботодавця близькі до існуючого в фінансових і деяких нефінансових установах внутрішнього контролю з метою протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. Так, на роботодавця покладається обов'язок

створення бар'єру на шляху здійснення корупційних злочинів шляхом прийняття кодексів ділової етики та антикорупційних політик, реалізації необхідних внутрішніх процедур і співпраці з правоохоронними органами. Роботодавець може приймати зобов'язання щодо запобігання корупції і добровільно, включаючи відповідні положення в локальні нормативні акти.

В цьому аспекті цікавою є процедура *due diligence* (дью дилидженс), яка характеризується проведенням всебічного аналізу діяльності підприємства з точки зору фінансових аналітиків, аудиторів і юристів, з подальшою підготовкою для замовника докладного звіту про стан підприємства. Метою проведення процедури є уникнення або максимальне зменшення ризиків, пов'язаних з різними обставинами, включаючи виникнення корупційних конфліктів [1].

Незважаючи на таку важливість *due diligence* і комплаєнсу в цілому, виникає багато питань щодо його правового регулювання. Комплаєнс та його правове регулювання з'явився на початку XX ст., коли було створено Агентство Міністерства охорони здоров'я і соціальних служб США (FDA – Food and Drug Administration). Агентство почало створювати правила, яким повинні були слідувати учасники підприємницької діяльності в галузі фармацевтичної та харчової промисловості. Наприкінці 1970-х рр. в США створюється цілий ряд регуляторів в інших сферах діяльності на підприємствах.

Згодом корупційні скандали 1980-х рр. направили розвиток комплаєнсу не тільки на дотримання імперативних приписів, а й етичних правил ведення бізнесу. У 1990-і рр. приймаються Роз'яснення про порядок застосування кримінального покарання для організацій (Federal Sentencing Guidelines), які містять чіткі інструкції щодо створення комплаєнс-програми, включаючи правила етичного регулювання, а в 2004 р вони були доповнені положеннями про необхідність розроблення основ комплаєнс-програм [2, с. 225-226].

Деякі закордонні акти протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму мають екстериторіальний (транскордонний) характер. Прикладом такого іноземного законодавства виступають: Закон США «Про протидію корупції за кордоном» (Foreign Corrupt Practices Act, FCPA, 1977); Закон США «Про оподаткування іноземних рахунків» (Foreign Account Tax Compliance Act - FATCA), який вступив в силу з 1 січня 2013; Закон Великобританії «Про хабарі» (UK Bribery Act) тощо.

Сьогодні розвиток нормативного закріплення комплаєнсу в Україні майже відсутній. Поняття «комплаєнс» у вітчизняному законодавстві закріплене лише для банків як складова частина банківського внутрішнього контролю. Так, відповідно до Постанови Правління Національного банку України від 29 грудня 2014 року № 867 «Про

затвердження Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України», комплаєнс – це дотримання банком законодавчих актів, ринкових стандартів, а також стандартів і власних внутрішніх документів та процедур [3]. Також у 2018 році Постановою Національного банку України № 64 від 11 червня 2018 прийняте «Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах», вимоги якого ґрунтуються на принципах Базельського комітету з банківського нагляду та враховують кращу міжнародну практику, закріплено положення щодо управління ризиками та контролю за дотриманням норм [4]. Інші акти, які б виокремлювали комплаєнс, відсутні. Залишається регулювання загальних питань боротьби за корупцією через положення загальних актів, зокрема, Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року №1700-VII.

Для того, щоб популяризувати ідею комплаєнсу в Україні, 19 травня 2017 року Рада бізнес-омбудсмена за підтримки Європейського банку реконструкції та розвитку і Організації економічного співробітництва та розвитку представила Всеукраїнську мережу доброчесності і комплаєнсу – нову ініціативу для роботодавця, який прагне працювати прозоро. Експерти зазначають, що важко переконати у необхідності комплаєнсу роботодавців, які не хочуть вийти на міжнародний ринок [5]. Інша справа – роботодавці, які працюють із міжнародними партнерами. Для них він стає критичною умовою для підписання великих контрактів.

Комплаєнс-програми дозволяють усунути проблему на новому рівні: від зовнішнього контролю з боку суспільства до внутрішнього контролю і внутрішньої методології – комплаєнс-менеджменту. Такі менеджери працюють з колегами з метою запобігти, знайти і усунути порушення законодавства, етичних та інших норм. Вони допомагають працівникам краще розуміти і дотримуватись законів, тим самим реалізуючи у життя очікування роботодавця. У сучасному світі комплаєнс-програми впроваджуються у всіх країнах. У США, Ірландії, Південній Африці та інших регіонах вже створено професійні асоціації комплаєнс-менеджерів. В Організації корпоративного комплаєнсу і етики (Society of Corporate Compliance and Ethics – SCCE) нараховується 9400 членів більш ніж у 30 країнах, і ця кількість швидко зростає [6].

Ефективними комплаєнс-програму роблять її інструменти, а саме аудит, розслідування, заохочення, механізми анонімних повідомлень, підвищення кваліфікації працівників, наявність корпоративних інформаторів, етичні норми, оцінка ризиків і зворотній зв'язок із роботодавцем.

Отже, комплаєнс відіграє значну роль для розвитку трудових відносин, виступає додатковою гарантією зниження корупційних ризиків, є

важливим для українських роботодавців в умовах євроінтеграції та має бути закріплений на нормативному рівні. Крім того, існує необхідність у розробленні методичних рекомендацій щодо локальних нормативних актів на підприємстві, які б встановлювали загальні положення комплаєнс-політики.

Література:

1. Финансовый и налоговый Due Diligence. URL: http://www.bakertilly.ua/ru/page_58.html (дата звернення: 20.04.2020).
2. Филиппович А. А. Compliance в предпринимательской деятельности: история становления, общие положения, проблемы формирования в Российской Федерации. *Вестник Университета имени О.Е. Кутафина*. Москва. 2018. Вып. 3 (43). С. 67.
3. Про затвердження Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України: Постанова Правління НБУ від 29.12.2014 р. № 867. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0867500-14> (дата звернення: 20.04.2020).
4. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Постанова правління НБУ від 11.06.2018 № 64 URL: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=71600453> (дата звернення: 20.04.2020).
5. Олена Линник. Ефективна система комплаєнс-контролю – запорука запобігання та протидії всім видам бізнес-ризиків. *Український юрист: журнал сучасного правника* URL: <http://jurist.ua/?article/1348> (дата звернення: 20.04.2020).
6. Галушак І. Корпоративний комплаєнс: українська перспектива. *Економіст*. Львів. 2018. Вип. 4. URL: <http://ua-ekonomist.com/17361-korporativniy-komplayens-ukrayinska-perspektiva.html> (дата звернення: 20.04.2020).

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З ДИСТАНЦІЙНИМ ПРАЦІВНИКОМ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

Тютюнник В. К.,

аспірантка кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля

В Україні дистанційна робота стає однією з найбільш розповсюджених форм зайнятості населення. Проте відносини між дистанційними (або, як їх часто називали, надомними) працівниками та їх роботодавцями не мали належного правового регулювання. Ситуація щодо законодавчого врегулювання відносин «дистанційний працівник – роботодавець» змінилась у зв'язку з прийняттям Закону України від

30.03.2020 № 540-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», яким були внесені зміни до Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України). Законодавець ввів у юридичний обіг сучасне визначення поняття «дистанційна (надомна) робота», а також можливість укладення трудового договору про дистанційну (надомну) роботу.

Попередньо чинний КЗпП України містив виключно норму щодо роботи вдома у період перебування у відпустці для догляду за дитиною, яка закріплена у частині 8 статті 179 відповідно [1].

Конвенцією про надомну працю від 20.06.1996 р. № 177 та Рекомендацій щодо надомної праці № 184 Міжнародної організації праці термін «надомна праця» означає роботу, яку особа, що називається надомником, виконує: за місцем її проживання або в інших приміщеннях за її вибором, але не у виробничих приміщеннях роботодавця та за винагороду [2, 3]. Проте з цих визначень не зрозуміло, за допомогою яких засобів та умов буде здійснюватись надомна праця та особливості трудового договору з такими працівниками.

Окремі особливості укладання трудового договору щодо роботи вдома містить Постанова «Про затвердження Положення про умови праці надомників» Державного комітету СРСР з праці та соціальних питань від 29.09.1981 № 275/17-99 [4].

Проаналізувавши законодавчі визначення, слушною є думка, що при дистанційній роботі працівник повинен виконувати визначену трудовим договором трудову функцію поза місцем знаходження роботодавця. Неодмінною умовою також є використання для виконання трудової функції і для здійснення взаємодії між роботодавцем і працівником з питань, пов'язаних з її виконанням, інформаційно-телекомунікаційних мереж загального користування, в тому числі мережі Інтернет. Проте дистанційна робота досить обмежена в застосуванні. Як правило, працювати дистанційно можуть лише працівники інтелектуальної праці (дизайнери, перекладачі, редактори, програмісти, юристи тощо). Не можуть виступати в якості дистанційних працівників особи, які займаються виготовленням будь-якої матеріальної продукції [5, с. 111].

Теоретичні та практичні проблеми укладання трудового договору, а також деякі питання його правового врегулювання під час дистанційної зайнятості досліджувались в роботах О. Арсентьєвої, Н. Болотіної, С. Вишновецької, А. Власова, В. Гніденко, М. Іншина, Г. Капліної, Л. Котової, Б.А. Римаря, Б. Розовського, Я. Свічкарьової, О. Ярошенка тощо. Однак, врегулювання дистанційної праці такої категорії осіб як

державні службовці потребує більш детального дослідження в наукових колах.

Дистанційним працівником вважається особа, що уклала з роботодавцем трудовий договір про дистанційну роботу. У Законі України «Про державну службу» єдиним згадкою про можливість використання дистанційної праці є передбачення в умовах контракту про проходження державної служби виконання державним службовцем роботи дистанційно (поза приміщенням державного органу), у тому числі з можливістю віддаленого доступу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій [6]

Особлива специфіка властива змісту договору. Положення глави III КЗпП України, яка регламентує зміст трудового договору, в певній мірі поширюються і на договір з дистанційним працівником. Але в той же час необхідно повною мірою враховувати певні особливості трудового договору про дистанційну роботу. Безперечною є думка Г. Капліної «Цей різновид трудового договору повинен базуватися на чіткій, урегульованій та всеохоплюючій правовій базі. На жаль, в чинному законодавстві України відсутні спеціальні законодавчі акти чи норми, які б регламентували трудовий договір про дистанційну роботу» [7, с. 8-9]. Підтримуючи позицію Л. Котової, яка вказує, «...що у разі відступу від визначених у чинному законодавстві типових норм щодо умов та режиму організації праці, встановлення спеціального правового механізму регулювання можна говорити про альтернативні форми її застосування» [8, с. 85].

На нашу думку трудовий договір з дистанційним працівником має певні особливості як і щодо процедури його укладання, так і щодо умов, які він визначає.

Отже, беззаперечною є нагальна необхідність законодавчого врегулювання даного питання, а саме порядку укладення трудового договору з дистанційними працівниками з урахуванням особливостей соціального захисту такого роду працівників, становлення гарантій та вимог до працівників та роботодавців [9, с. 108].

По-перше, в трудовий договір з дистанційним працівником неодмінно має бути включено умова про дистанційний характер роботи. Цією умовою буде визначатися специфіка правового статусу працівника. Так, наприклад, на посадах державної служби відповідно до наказу Національного агентства України з питань державної служби «Про внесення змін до Типових правил внутрішнього службового розпорядку» від 13.03.2020 № 39-20 «За ініціативою державного службовця і згодою його безпосереднього керівника та керівника самостійного структурного підрозділу (за наявності) такий державний службовець може виконувати

завдання за посадою за межами адміністративної будівлі державного органу» [10]. Що також вважається ознакою дистанційної роботи.

По-друге, в разі укладення трудового договору у формі обміну електронними документами в якості місця його укладення має бути зазначено місце знаходження роботодавця.

По-третє, договором необхідно визначити термін, протягом якого сторона договору повинна направити в формі електронного документа іншій стороні підтвердження отримання від неї електронного документа.

Крім уже перерахованого важливою особливістю трудового договору з дистанційним працівником є надання сторонам більш широких в порівнянні з «класичним» трудовим договором можливостей щодо визначення його умов [11, с. 112].

Так, в трудовий договір може бути включена умова про обов'язок працівника використовувати під час виконання ним своєї трудової функції обладнання, програмно-технічних засобів, засобів захисту інформації та інші засоби, надані або рекомендовані роботодавцем. У цьому випадку сторони самостійно визначають порядок і строки забезпечення ними працівника. Щодо таких суб'єктів трудових відносин як «державний службовець», то він повинен погодити у письмовій формі, зокрема засобами телекомунікаційного зв'язку, перелік відповідних завдань та строки їх виконання з безпосереднім керівником та керівником самостійного структурного підрозділу (за наявності) [10].

Варто зазначити, що трудовим договором можуть передбачатися додаткові обов'язки роботодавця щодо забезпечення безпечних умов і охорони праці працівника крім тих, які він зобов'язаний забезпечити відповідно до глави XI КЗпП України.

Цікавим з точки зору науки трудового права є той факт, що відповідно до статті 60 КЗпП України дистанційний працівник на свій розсуд встановлює режим робочого часу і часу відпочинку (наприклад, сам визначає час початку і закінчення свого робочого дня, тривалість перерв у роботі тощо) [1]. Проте на нашу думку, на державній службі роботодавець має право встановити в договорі інший режим праці та відпочинку працівника (наприклад, визначений чинними правилами внутрішнього трудового розпорядку).

Вкрай доцільно зафіксувати в договорі механізми контролю за дотриманням дистанційним працівником трудової дисципліни. Наприклад, домовитися про способи і періодичність отримання інформації щодо виконаної роботи роботодавцем від працівника, час виходів працівника на зв'язок і їх тривалість.

У договірному порядку визначається і порядок надання дистанційному працівникові щорічної оплачуваної відпустки та інших

видів відпусток. При цьому неприпустимо обмежувати права або знижувати рівень гарантій у порівнянні зі встановленими трудовим законодавством та іншими нормативними правовими актами, що містять норми трудового права. Наприклад, державному службовцю не повинна надаватися щорічна оплачувана відпустка менше 30 календарних днів, а також він не може бути позбавлений права на додаткові оплачувані відпустки тощо.

Самим трудовим договором встановлюються підстави його розірвання з ініціативи роботодавця. Це положення міститься в ст. 40 КЗпП. Як правило, договірні підстави стосуються вчинення працівником дисциплінарних проступків: порушення порядку або термінів подання звіту про виконану роботу, невикористання або неправильного використання в роботі засобів захисту інформації, наданих або рекомендованих роботодавцем тощо. Такі підстави повинні виходити виключно з ділових якостей працівника і не носити дискримінаційного характеру. Оскільки вищезазначені умови є «певними гарантіями, які мають працівники під час укладення трудового договору» [7, с. 70].

У той же час на трудовий договір з дистанційним працівником поширюються і випадки розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця, встановлені ст. 40 КЗпП України. Однак не всі з них можуть бути застосовані до даного договору. Так, бачиться сумнівною можливість розірвання трудового договору за вчинення дистанційним працівником прогулу або поява на роботі в стані сп'яніння.

Є й інші питання, які потребують детального закріплення в трудовому законодавстві та Законі України «Про державну службу» (наприклад, про причини невідповідності державного службовця займаній посаді), які можуть стати підставами для звільнення працівника з ініціативи роботодавця, в тому числі і як такого, що не пройшов випробувальний термін.

Однак, незважаючи на ці проблемні питання, сам факт появи поняття договору «про дистанційну роботу» в чинному КЗпП України є важливим з точки зору прояву невластивої ознаки законодавства – динамізму, що дозволяє забезпечувати своєчасне та адекватне реагування на правове регулювання суспільних відносин. Це, беззаперечно, є значним кроком у розвитку науки трудового права, який повинен дати поштовх новій науковій дискусії з питання про предмет трудового права, про принцип свободи праці та трудового договору. У нових умовах головною проблемою стає контроль за дотриманням гарантій трудових прав працівників з боку держави, а також проблема сумнівності сторін трудових відносин, неприпустимість зловживання правами.

Література:

1. Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1972 № 322-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
2. Про затвердження Положення про умови праці надомників: Постанова органів СРСР від 29.09.1981 № 275/17-99 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_327.
3. Про надомну працю (укр/рос): Конвенція Міжнародної організації праці від 20.06.1996 № 177 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_100.
4. Щодо надомної праці: Рекомендації Міжнародної організації праці від 20.06.1996 № 184 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0275400-81>.
5. Коссов И. А. К вопросу о содержании и особенностях заключения трудового договора с дистанционным работником / И. А. Коссов // Журнал Вестник РГГУ. Серия «Экономика. Управление. Право» / И. А. Коссов., 2016. – С. 110–115.
6. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
7. Болгарева К. В. Правове регулювання трудового договору про дистанційну роботу згідно з проектом трудового кодексу України / К. В. Болгарева, Г. В. Капліна // Науковий погляд молоді: ключові питання сучасного етапу реформування системи вітчизняного законодавства: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців. м.Севєродонецьк, 8–9 грудня 2016 р. / К. В. Болгарева, Г. В. Капліна. – Севєродонецьк: Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2016. – С. 8–12.
8. Котова Л.В. Поняття та юридична природа альтернативних форм зайнятості у сучасних умовах / Л.В. Котова // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2012. - №25. – С. 83-95.
9. Наньєва М. І. Укладення трудового договору з дистанційними працівниками за законодавством України / М. І. Наньєва // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. / М. І. Наньєва., 2019. – С. 106–108.
10. Про внесення змін до Типових правил внутрішнього службового розпорядку: Наказ Національного Агентства України з питань державної служби від 13.03.2020 № 39-20 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0277-20>.
11. Наньєва М. І. Правове регулювання укладення трудового договору за законодавством України / М. І. Наньєва // Держава та регіони / М. І. Наньєва., 2018. – С. 70–74.

Секція 5

ЦИВІЛЬНЕ, СІМЕЙНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО

АНАЛІЗ ПРАВОВОЇ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ У СПРАВАХ ПРО ДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВІЛЬНЕННЯ

Валецька О. В.,

*к.ю.н., доцент кафедри історії та теорії держави та права
Чорноморського національного університету імені Петра Могили*

Трудова діяльність спрямована на досягнення сумлінного виконання працівниками своїх трудових обов'язків. Зазначений процес регулюється правилами внутрішнього розпорядку, статутами і положеннями про дисципліну, технічними правилами, посадовими інструкціями, наказами і розпорядженнями роботодавця. Їх мета це забезпечення необхідної для поведінки працівників. Для налагодження трудової дисципліни та застосування правових важелів щодо усунення чинників, які порушують виробничий процес законодавством передбачено застосування дисциплінарних стягнень.

Важливу роль на сучасному етапі реформування трудового законодавства відіграє судова практика, а, особливо, правові позиції Верховного Суду України у справах про дисциплінарні звільнення. Тому метою тез є аналіз судових рішень у справах про дисциплінарне звільнення, а також правової позиції Верховного Суду України.

У рішенні Краматорського міського суду Донецької області від 30.06.2017 № 67572967 викладена така правова позиція: «Частиною першою статті 149 КЗпП передбачено, що перед застосуванням дисциплінарного стягнення від порушника трудової дисципліни роботодавцем вимагається письмове пояснення. Це є обов'язковою процедурою. Якщо її не дотримано, у органа, що розглядатиме трудовий спір, будуть підстави для скасування наказу роботодавця про накладення дисциплінарного стягнення на порушника. Відмова порушника трудової

дисципліни надати письмове пояснення не є перешкодою для застосування до нього дисциплінарного стягнення» [1].

Однак Верховний Суд України у своїй Постанові від 19.12.2016 р. у справі № 6-2801цс15 вказав, що правова оцінка дисциплінарного проступку повинна проводитися на підставі з'ясування всіх обставин його вчинення, в тому числі з урахуванням письмових пояснень працівника.

Потребує уваги розглянути питання щодо пункту 3 частини першої статті 40 КЗпП України трудовий договір, укладений на невизначений строк, а також строковий трудовий договір до закінчення строку його чинності можуть бути розірвані власником або уповноваженим ним органом лише у випадках: в тому числі, систематичного невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, якщо до працівника раніше застосовувалися заходи дисциплінарного чи громадського стягнення.

Виходячи зі змісту даної норми, для звільнення працівника за систематичне порушення трудової дисципліни необхідно, щоб він вчинив конкретний дисциплінарний проступок, тобто допустив невиконання або неналежне виконання трудових обов'язків, щоб це невиконання або неналежне виконання трудових обов'язків було протиправним та винним і носило систематичний характер, а за попередні порушення трудової дисципліни (одне чи декілька) до працівника застосовувались заходи дисциплінарного чи громадського стягнення з додержанням порядку їх застосування, але вони не дали позитивних наслідків і працівник знову вчинив дисциплінарний проступок.

Систематичне порушення трудової дисципліни вважається порушення, вчинене працівником, який і раніше порушував трудову дисципліну, за що притягувався до дисциплінарної відповідальності та порушив її знову.

При оспоренні до суду наказу про звільнення за пунктом 3 частини першої статті 40 КЗпП України суд зобов'язаний перевірити всі накази про накладення дисциплінарного стягнення, які ввійшли в систему для звільнення, незалежно від того, чи оскаржувався кожен наказ окремо в установленому законом порядку. Лише правомірно накладені стягнення можуть ураховуватись і бути підставою для звільнення працівника за пунктом 3 частини першої статті 40 КЗпП України [2].

Щодо звільнення працівника за невиконання обов'язків. ВС [3] дійшов висновку, що звільнити працівника з підстави, передбаченої п. 3 ч.1 ст. 40 КЗпП, можна за наявності доказів порушень із боку співробітника, що заподіяли шкоду підприємству.

У січні 2017 р. працівника звільнили з роботи на підставі п. 3 ч. 1 ст. 40 КЗпП. Як зазначено в матеріалах справи, працівник уже мав дві догани за невиконання обов'язків, зазначених у посадовій інструкції, і ще одну – за порушення правил внутрішнього трудового розпорядку (запізнення на роботу на кілька хвилин три дні поспіль). Причиною ж звільнення стала відсутність працівника весь день на роботі 13.01.2017. Працівник не погодився з таким рішенням роботодавця та подав позов до суду щодо визнання незаконним і скасування наказу про звільнення й поновлення його на роботі. Працівник зазначив, що процедуру звільнення проведено незаконно, оскільки роботодавець не врахував ступінь тяжкості скоєного проступку та заподіяної шкоди. Відсутність протягом 13.01.2017 на робочому місці працівник пояснив виробничою необхідністю, а саме відвіданням територіального управління охорони праці для отримання роз'яснень із робочих питань. Відсутність на робочому місці було погоджено з безпосереднім керівником працівника [3].

Підприємство ж, зі свого боку, зазначає, що працівник був відсутній на робочому місці протягом усього дня (понад три години поспіль) без погодження з безпосереднім керівником, тобто самовільно поїхав до управління охорони праці, і не вніс запис до журналу тимчасово відсутніх про тривалість і місце перебування.

ВС залишив у силі рішення суду апеляційної інстанції, визнавши звільнення позивача незаконним. Рішення про звільнення було скасовано, працівника мають поновити на роботі, а з роботодавця має бути стягнуто середній заробіток за час вимушеного прогулу працівника.

У своєму рішенні ВС керувався таким:

1. За кожне порушення трудової дисципліни може бути застосовано лише одне дисциплінарне стягнення (ст. 149 КЗпП). Під час обрання виду стягнення власник або уповноважений ним орган повинен урахувати ступінь тяжкості вчиненого проступку й заподіяну ним шкоду, обставини, за яких учинено проступок, і попередню роботу працівника. Стягнення оголошується в наказі (розпорядженні) й повідомляється працівникові під розписку.

2. Для розірвання трудового договору з підстави, передбаченої п. 3 ч. 1 ст. 40 КЗпП, мають виконуватися такі умови:

- порушення має стосуватися лише тих обов'язків, які є складовими трудової функції працівника чи впливають із правил внутрішнього трудового розпорядку;

- факт протиправного невиконання або неналежного виконання працівником трудових обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, належним чином зафіксовано;

- невиконання трудових обов'язків мало систематичний характер;
- до працівника раніше протягом року вже було застосовано заходи дисциплінарного або громадського стягнення.

ВС зазначає, що не може вважатися порушенням трудової дисципліни невиконання обов'язків, які виходять за межі трудових або не впливають із трудового договору. Цю підставу не можна застосовувати до працівника, який відмовився виконати незаконне розпорядження роботодавця, або за відмову виконання роботи, яка не належить до кола його посадових обов'язків, а також за дії, що не пов'язані з виконанням службових обов'язків.

3. У разі звільнення відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 40 КЗпП роботодавець має з'ясувати, чи застосовувалося вже за цей проступок дисциплінарне стягнення, чи враховувалися в разі звільнення ступінь тяжкості вчиненого проступку й заподіяна ним шкода, обставини, за яких учинено проступок, і попередню роботу працівника.

ВС дійшов висновку, що звільнення працівника за систематичне невиконання своїх обов'язків здійснено з порушенням законодавства, оскільки таке дисциплінарне стягнення не відповідає ступеню тяжкості проступку. Працівник був відсутній на робочому місці у зв'язку з виконанням дій на користь підприємства. Крім того, відповідач (роботодавець) не надав суду доказів, що дії позивача (працівника) призвели до негативних наслідків для підприємства (заподіяння шкоди, накладення санкцій). Отже, роботодавець не мав підстав для звільнення працівника за п. 3 ч. 1 ст. 40 КЗпП [3].

Література:

1. Рішення № 67572967 від 30.06.2017. Краматорський міський суд Донецької області. Електронний суд. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67572967> (дата звернення 15.12.2018).
2. Постанова по справі № 714/395/17 від 25.06.2018 року. Верховний Суд України. Електронний суд. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://search.ligazakon.ua/l2545.html> (дата звернення 11.01.2018).
3. Справа №648/2416/16-ц 16 січня 2018 року. Касаційний цивільний суд в складі Верховного Суду України. Електронний суд. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://search.ligazakon.ua/l24585875875.html> (дата звернення 15.01.2018).

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ОБСТАВИНИ «PRIMA FACIE» ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Скупінський О. В.,

к.ю.н., доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля, адвокат

Гніденко В. І.,

асистентка кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля

Проблема вирішення питання щодо тягара доказування є важливою як для сучасного національного процесуального законодавства, так і для законодавства зарубіжних країн. Принцип презумпції добросовісності та раціональності представлених доказів є основоположним началом, яке допомагає уникати зловживанням правом, яке формально виглядає як законне діяння, але може суттєво вплинути на своєчасність рішення чи зміст самого рішення.

Сьогодні система доказів суворо організована і направлена на встановлення об'єктивного рішення у справі, а тягар доказування покладено на сторону, яка підтримує обвинувачення. Однак, підхід Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), пов'язаний з поняттями доказів та доказування, є особливим. Особливість має свій прояв у необхідності застосовування різних поглядів на систему доказів відповідно до законодавства різних держав-членів та враховуючи власне призначення, зокрема, слідкування за дотриманням прав людини. Тобто, поняття доказів і доказування є автономним та має особливе значення в судовій практиці ЄСПЛ. Зазначимо, що окреме місце у процесі доказування займає обставина «prima facie».

Окремі питання стосовно тягара доказування досліджували А.М. Безносок, В.В. Вапнярчук, Н.В. Глинська, В.П. Гмирко, К.Б. Калиновський, О.В. Капліна, Р.О. Куйбіда, П.М. Рабінович, І.В. Решетнікова, М.В. Сіроткіна, А.С. Степаненко, С.Я. Фурса, Т.І. Фулей, М.Є. Шумило, Т.В. Цюра та ін., але окремих досліджень присвячених використанню обставини «prima facie» у практиці ЄСПЛ не було проведено. Тому метою цих тез є аналіз сутності стандарту доказування та використання обставини «prima facie» у практиці ЄСПЛ.

За загальним правилом ЄСПЛ покладає тягар доказування на заявника («тягар доказування лежить на стороні, яка стверджує»). Він

виходить із припущення, що заявник зобов'язаний визнати всі ті факти, які він назвав порушенням своїх прав відповідальними державними органами. Як виняток із цього загального правила, ЄСПЛ може вимагати від державних органів-відповідачів доказів та інформації, необхідної для вирішення справи.

У випадках, коли лише органи держави-відповідача мають доступ до інформації, яка може підтвердити або відхилити заяви заявника, на них лежить тягар доказування, ситуація, коли органи держави-відповідача зобов'язані надати повні та переконливі пояснення щодо справи. Якщо держава-респондент не подає необхідну інформацію без достовірних та поважних причин такої поведінки, ЄСПЛ має право вважати аргументи заявника обгрунтованими

Однак рівень переконання, необхідний для досягнення конкретного висновку та розподілу тягара доказування між сторонами, нерозривно пов'язаний із конкретними обставинами справи, характером звинувачень сторін та характером порушеного права, яке гарантоване Конвенцією про захист прав та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ). Доказові вимоги залежать від конкретного порушення, заявленого до ЄСПЛ, у тому числі і необхідності використання обставини «*prima facie*».

«*Prima facie*» – це юридична конструкція, яка означає, що сторона має достатньо доказів для початку судового розгляду або винесення судового рішення. «Сторона судового спору має «*prima facie*» випадок тоді, коли призводить в свою користь докази, досить сильні для того, щоб вимагати відповіді від опонента. В такому випадку «*prima facie*» випадок встановлений достатніми доказами і може бути подоланий тільки спростовуючим доказами, наданими іншою стороною [1, с.938]. Обставина «*prima facie*» – це вірна обставина, до тих пір, поки воно ніким, ні в якому вигляді не оскаржена.

У рішенні ЄСПЛ *справа Тангієва проти Росії* визначено, що «стандарт «*prima facie*» дотриманий, коли обвинувачений зміг запропонувати «струнку, правдоподібну і несуперечливу версію» подій, яка дає підстави для зміни сторони на яку покладено обов'язок доведення» [2]. Тобто, у даному випадку ЄСПЛ відходить від стандартного принципу «тягар доказування лежить на стороні, яка стверджує» та покладає цей обов'язок на іншу сторону, тобто на державу проти якої подано позов. Вважається, що наданих доказів достатньо для початку судового процесу.

Як зазначають С.Я. Фурса та Т.В. Цюра, поняття «достатність доказів» назвати новим важко, оскільки воно має доволі широке застосування в юридичній літературі та судовій практиці. З цим поняттям пов'язується можливість оцінити певну обставину як встановлену. При цьому, в судовій практиці кожна сторона надає суду свій аналіз достатності

доказів, але суд в своєму рішенні має констатувати обґрунтованість сторонами заявлених позовних вимог [3, с. 191].

Т.В. Руда зазначає, що «в юридичній літературі та судовій практиці в залежності від конкретних обставин справи розмежовують два види достатності доказів: очевидна достатність ("prima facie evidence") та задовільна достатність ("satisfactory evidence"). Очевидно достатніми є докази, яких згідно з законом достатньо для встановлення певного факту або усієї сукупності фактів, що обґрунтовують вимоги або заперечення сторони, доти, доки існування цього факту не буде заперечене іншими доказами» [4, с. 546].

Термін «prima facie» був запозичений з англо-саксонської моделі кримінального процесу у якій, на відміну від очевидної достатності, критерії задовільної достатності не встановлюються законом. Задовільна достатність застосовується при остаточній оцінці доказів у більшості цивільних справ. Задовільно достатньою є така кількість доказів, яка за результатами їх розумового зважування судом здатна переконати у правдивості певного факту. Тобто, у такому випадку достатніми є докази, які можуть обґрунтувати ухвалення рішення на користь особи, яка їх подала. Це пов'язано з питанням зважування доказів.

Відтак у праві Великобританії тягар доказування «prima facie», є обов'язковим для того, щоб питання було винесено на розгляд суду та певне стверджуване порушення стало предметом розгляду в суді. Причому поняття тягара доказування в окремих юрисдикціях є доволі складним. Так, тягар доказування може розглядатися у двох значеннях, або як два окремих тягара: 1) тягар переконання або правовий тягар; та 2) тягар надання доказів або доказовий тягар [5, с.3]. Важливою відмінністю між ними, є те, що перший встановлюється матеріальним правом, та не може бути перекладений з однієї сторони на іншу у ході судового розгляду, на відміну від другого, який є частиною процедурного права, а тому є змінним тягарем, і саме він передбачає наявність «prima facie» доказів для його виконання.

Наприклад, «якщо прокурор не надасть магістрату доказів, які б «prima facie» обґрунтовували можливість винесення обвинувального вироку, то захисник може подати клопотання про відсутність підстав для притягнення до відповідальності («no case to answer») та відхилити розгляд справи» [6, с. 60].

Крім того, у випадках *affirmative defence* на стороні лежить тягар надання доказів та в залежності від юрисдикції може покладатись ще й тягар переконання. У випадку наявності лише тягара надання доказів для ствердження *affirmative defence* сторона захисту повинна надати докази, які б «prima facie» свідчили про існування даних обставин, і даний тягар вже

переходить на сторону обвинувачення, яка повинна спростувати таке твердження.

У практиці ЄСПЛ рівень переконання, необхідний для досягнення конкретного висновку і для існуючих цілей, щоб перекласти тягар доказування, суттєво пов'язаний зі специфікою фактів, характером висунутого твердження та правом ЄКПЛ, що ставиться під загрозу (Начова та інші проти Болгарії, № 43577/98 та 43579/98, § 147; Іскандаров проти Росії, № 17185/05, § 107; Ель-Мазрі. проти колишня Югославська Республіка Македонія, № 39630/09, § 151.

Використання обставини «*prima facie*» можливе при розгляді будь-яких порушень статей ЄКПЛ. Це заборона катування, дискримінація право власності, депортація тощо. У кожній конкретній справі суд самостійно встановлює яким саме чином розподіляється тягар доказування на сторони (повний тягар доказування на уряді країни, чи взаємний тягар доказування обох сторін).

У справі Д. Х. проти Чеської республіки Суд виклав свою позицію щодо тягара доведення у справах про наявність непрямой дискримінації. Він одночасно лежить на заявнику та державі-відповідачі. Якщо заявник робить спростовне припущення, що вплив певного заходу або практики є дискримінаційним, тягар доведення переходить на державу-відповідача. В такому випадку саме вона повинна продемонструвати, що відмінність у ставленні до заявника була виправданою. Спростовне припущення може бути визнане Судом, якщо статистичні дані, якими заявник намагається довести наявність певного факту, під час критичного аналізу довели свою надійність, значущість та є достатніми, щоб становити докази «*prima facie*» [7].

У справі Лісний та інші проти України та Росії ЄСПЛ зазначає, що провадження має суперечливий характер і сам вимагає від заявників надати «*prima facie*» доказів на підтвердження своїх скарг. «Оскільки заявники покладаються на статтю 1 Протоколу № 1 до Конвенції, Суд прийняв позов про право власності деякими заявниками на основі виписок із житлового інвентарю, виданих міською адміністрацією після посягання на напад. (див. Керімова та інші проти Росії, № 17170/04, 20792/04, 22448/04, 23360/04, 5681/05 та 5684/05, § 293, 3 травня 2011 року). У справі «Дамаєв проти Росії» (№ 36150/04, § 108-111, 29 травня 2012 р.) вважав, що заявник, який скаржиться на руйнування свого будинку, повинен надати хоча б короткий опис цього майна. В якості подальших прикладів «*prima facie*» доказів права власності або проживання на власність, Суд прийняв такі документи, як права власності на землю чи майно, виписки із земельних або податкових реєстрів, документи місцевої адміністрації, плани, фотографії та квитанції на обслуговування, а також докази доставки

пошти, заяв свідків чи будь-яких інших відповідних доказів. Як правило, якщо заявник не пред'являє жодних доказів права власності на майно чи місце проживання, його скарги можуть бути відмовлені. Підводячи підсумок, заявники зобов'язані надати достатньо «prima facie» доказів на підтвердження своїх скарг відповідно до статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції про знищення майна в умовах збройного конфлікту. Аналогічні міркування стосуються скарги, поданої відповідно до пунктів 1, 8, 10 та 13 статті 2 Конвенції [8].

Ще одним із важливих випадків застосування обставини «prima facie» у справах про катування та нелюдське поводження. Так, у справі *А. проти Нідерландів* ЄСПЛ акцентував увагу на принципі заборони, який закріплений у різних документах та інтерпретований міжнародними судами. Зокрема у рішенні вказано, «що стосується характеру та ступеня ризику катувань чи жорстокого поводження, що спричинило заборону на відмову, втручені, зокрема, посилялися на прецедентну практику Комітету проти катувань, згідно з якою при оцінці питання, чи є фізична особа особисто наражався під загрозою, особлива увага приділялася будь-яким доказам того, що він чи вона належить або вважається належним до групи, яка ідентифікується, яка в країні перебування була спрямована на катування чи жорстоке поводження. Організаційна приналежність була особливо важливим фактором у випадках, коли індивід належав до групи, яка була визначена як «терористична» або «сепаратистська» група, що загрожувала безпеці держави і з цієї причини була націлена на особливо жорсткі форми репресій. У таких випадках заборона повернення може прийти в силу, навіть якщо б не було доказів того, що ця особа в минулому жорстоко поводитися або була особисто звернута до неї з боку влади держави повернення, або коли загальні права людини ситуація в цій країні покращилася. Натомість Комітет проти катувань зосередився на оцінці того, як відповідна держава ставилася до членів цих груп та чи були надані достатні докази того, що ця держава вважатиме, що конкретна особа асоціюється з цільовою групою. В цьому останньому контексті особливо важливими факторами були характер та профіль діяльності індивіда в його країні походження чи за кордоном, а також кількість гласності, що стосується його справи.

Через специфічний характер катувань чи жорстокого поводження Судом Страсбургу та іншими трибуналами було загально визнано, що тягар доказування не може покладатися на особу, яка стверджує, що одна, тим більше, що це стосується особи та держави. не завжди мають рівний доступ до доказів. Тому було визнано достатнім, щоб особа могла викласти «спірний» або «prima facie» випадок ризику катувань або жорстокого

поводження з метою введення заборони на відмову, з подальшим тягарем для держави вигнання, що спростує це претензія.

Думка, як визнав Суд що дипломатичні запевнення не є достатніми для компенсації існуючого ризику катувань, поділяється все більшою кількістю міжнародних правозахисних органів та експертів. На думку втручених, жодні «компенсаційні заходи» не могли вплинути на характер заборони проти катувань, а також на зобов'язання щодо запобігання його виникненню, які двосторонніми угодами явно не вплинули»[9].

Зазначимо, що нерідко у практиці ЄСПЛ можна зустріти аргументацію, що доведення певного факту позивачем, у випадку надання «*prima facie*» доказів, призводить до перекладання тягара доведення на відповідача, тобто на уряд країни (уряд має надати докази на підтвердження власної позиції і спростування «*prima facie*» доказів позивача). Інколи відмова відповідача у наданні документів веде до задоволення позову, так як відповідач не виконує перекладений на нього тягар доведення. Перехід тягара доведення після встановлення факту «*prima facie*» – характерна риса одного з етапів судочинства у ЄСПЛ, та має відношення до так званого «*striking out*» (виключення).

Таким чином, у справах, безпосередньо пов'язаних з грубими порушеннями ЄКПЛ, (катування, дискримінація, грубе порушення права власності, примусове внутрішнє переміщення тощо) обставини які не були встановлені на національному рівні можуть бути доведені у ЄСПЛ шляхом надання «*prima facie*» доказів. У таких випадках роль ЄСПЛ у встановленні фактів набирає величезного значення в процедурі по захисту порушених конвенційних прав. Саме це дозволяє жертвам серйозних порушень прав отримати необхідний захист та справедливу сатисфакцію.

Література:

1. Black H. C. Black's Law Dictionary. 9-th ed. Bryan A. Garner, ed. St. Paul, Minn.: Thomson Reuters, 2009. XXXI, 1920 p
2. Case of Tangiyeva v. Russia (Application no. 57935/00) 07/07/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83578>
3. Фурса С.Я., Цюра Т.В. Докази і доказування у цивільному процесі України: Науково-практичний посібник. (Серія: Процесуальні науки). – К.: Видавець Фурса С.Я., КНТ, 2005. – 256 с.
4. Руда Т. В. Критерій достатності при оцінці доказів у цивільному судочинстві України і США: порівняльно-правовий аналіз / Т. В. Руда // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки. – 2011. – Вип. 88. - С. 106-110.
5. Reinert A.A. The Burdens of Pleading, Univ. PA. Law Rev., vol. 162, no. 7, pp. 1767–1791, 2014.

6. P. Roberts and A. Zuckerman, Criminal Evidence, 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2010.

7. Case of D.H. and Others v. Czech Republic, Application No. 57325/00, 13 November 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83256>

8. Lisnyy against Ukraine and Russia no. 5355/15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-165566%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-165566%22]})

9. Case of A. v. the Netherlands no. 4900/06 20 July 201[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100038>

ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ЦИВІЛЬНОМУ, ГОСПОДАРСЬКОМУ, АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ У СВІТЛІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ

Сташевська І. В.,

судовий експерт Луганського НДЕКЦ МВС України.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Татаренко Г.В.

Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII були внесені значні зміни до процесуальних кодексів загалом та зокрема до ЦПК України, ГПК України, КАС України, які вступили в дію з 15.12.2017. Дана реформа процесуального законодавства внесла корективи майже до усіх інститутів цивільного, господарського, адміністративного процесів. В цей раз реформа запровадила ряд нових положень, які до сих пір не використовувалися на практиці, а здебільшого обговорювалися на сторінках наукових видань, де аналізувався закордонний досвід, можливість його реалізувати в національному законодавстві. Запроваджені зміни були розроблені з урахуванням Європейського процесуального права, що істотно змінюють підходи до реалізації судового процесу в Україні.

Такою суттєвою зміною є проведення експертизи не тільки на підставі ухвали суду, а й на замовлення учасників справи. Автори Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII вирішили, що повинен бути запроваджений інститут експертизи, замовленої самим учасником справи з метою додержання принципу змагальності судочинства. Відтак, актуальність досліджень щодо порядку призначення експертизи та використання висновку експерта у цивільному, господарському,

адміністративному судочинстві все більше зростає в умовах реформування процесуально-правового регулювання.

Метою даного дослідження є визначення порядку призначення експертизи на підставі ухвали суду та на замовлення учасників справи, встановлення різниці між ними відповідно до чинного процесуального законодавства.

Проблематиці призначення експертизи та визнання висновку експерта як засобу доказування присвячені праці багатьох вчених, зокрема: О. Дорошенка, Ж. Васильєвої-Шаламової, М. Чернової та інших українських процесуалістів. Проте, окремі аспекти залишаються й досі недослідженими.

Судова експертиза, перш за все, є тим процесуальним інститутом, роль та значення якого у процесі цивільного, господарського та адміністративного судочинства неможливо переоцінити. Разом з тим, у суспільстві нерідко постає питання щодо порядку залучення експерта; надійності, об'єктивності та рівнозначності проведених експертних досліджень та наданих висновків, які повинні забезпечуватись вимогами діючих нормативно-правових актів незалежно від обраного варіанту призначення експертизи.

Нормативно-правове регулювання призначення судової експертизи, яка проводиться в межах цивільного, адміністративного, господарського судочинства здійснюється різними нормативно-правовими актами. Зупинимось більш детально на питаннях, пов'язаних із провадженням судових експертиз в цивільному, господарському та адміністративному судочинстві з урахуванням тих змін, які унормовані згідно зі змінами від 15.12.2017.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-ХІІ судова експертиза - це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1]. Отриманий в результаті висновок експерта згідно з ЦПК України, ГПК України, КАС України є засобом за допомогою якого встановлюються будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи, тобто є джерелом доказів [2-4].

Чинним процесуальним законодавством встановлено порядок призначення судової експертизи, який передбачає два варіанти: призначення експертизи судом та проведення експертизи на замовлення учасників справи. Кожний з цих порядків має свої особливості, які наведені в таблиці 1.

Т а б л и ц я 1

Призначення експертизи у цивільному, господарському, адміністративному процесуальному законодавстві України:
порівняльний аналіз [2, 3, 4]

№	Параметр порівняння	Варіант призначення експертизи згідно законодавства		Нормативно-правовий акт
		суд	на замовлення учасника справи	
1	2	3	4	5
1	Документ, яким признається	Ухвала	Заява, звернення, договір тощо	ЦПК України: ст.104, 106 ГПК України: ст.100, 101 КАС України: ст.103, 104
2	Результат виконання експертизи	Висновок експерта		ЦПК України: ч. 3 ст.102 ГПК України: ч.3 ст.98 КАС України: ч.3 ст.101
3	Рівнозначність висновку	Висновок експерта виступає рівнозначним засобом доказу для суду, не залежно від обраного варіанту залучення експерта		З 15.12.2017 до ЦПК (ст.102), ГПК (ст. 98), КАС (ст.101) внесені зміни, які надали право залучення експерта як судом, так і сторонами процесу, незалежно від згоди суду чи іншої сторони [5]
4	Наявність можливості вибору експертної установи (експерта)	Експертна установа (експерт) обирається: - сторонами за взаємною згодою, в разі не досягнення згоди визначає суд; - суд з урахуванням обставин справи має право визначити самостійно	Учасник справи експертну установу (експерта) обирає самостійно	ЦПК України: ч.3 ст.103 ГПК України: ч. 3 ст.99 КАС України: ч. 3 ст.102
				ЦПК України: ст.106 ГПК України: ст. 101 КАС України: ст.104

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
5	Підстави призначення експертизи	Для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо	- з метою отримання об'єктивної, повної, обґрунтованої інформації, що стосується обставин справи; - необхідність отримати додаткову важливу інформацію (аргументи, докази), які можна застосувати для відстоювання своїх прав під час судового розгляду; - формування власної позиції до початку судового розгляду тощо	ЦПК України: ч.1 ст.103 ГПК України: ч. 1 ст.99 КАС України: ч. 1 ст.102
6	Права та обов'язки експерта	Сторонами (стороною) не надані відповідні висновки експертів із цих самих питань або висновки експертів викликають сумніви щодо їх правильності.	Експерт, який склав висновок за зверненням учасника справи, має ті самі права і обов'язки, що й експерт, який здійснює експертизу на підставі ухвали суду	ЦПК України: ст.106 ГПК України: ст. 101 КАС України: ст.104 В ході проведеного аналізу чинного законодавства та судових рішень
7	Відповідальність експерта	Експерт, який склав висновок за ст. ст. 384, 385 КК України (за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків)	У висновок експерта зазначається, що висновок підготовлено для подання до суду. Зазначається у висновку експерта, що він обізнаний про відповідальність за ст. 384 КК України (за завідомо неправдивий висновок)	ЦПК України: ч. 7 ст. 102, ч.5 ст.104, ч.5 ст.106 ГПК України: ч. 7 ст. 98, ч.5 ст.100, ч.5 ст. 101 КАС України: ч.7 ст.101, ч.5 ст.103, ч.6 ст.104

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
8	Питання, з яких має бути проведена експертиза	Питання, які ставляться експерту, і його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.		ЦПК України: ч.6 ст.103 ГПК України: ч.6 ст. 99 КАС України: ч.6 ст.102
9	Надання матеріалів для проведення експертизи	Визначаються судом; учасники справи мають право запропонувати суду питання	Визначаються учасником справи, що замовив проведення експертизи	ЦПК України: ч.4,5 ст.103, ст. 106 ГПК України: ч.4,5 ст. 99, ст. 101 КАС України: ч.6 ст.102, ст. 104
10	Направлення клопотання експерта	Суд	Учасник справи	ЦПК України: ч. 1 ст.107 ГПК України: ч. 1 ст. 102 КАС України: ч.1 ст.105
11	Взаємодія	Експерт не має права з власної ініціативи збирати матеріали для проведення експертизи; розголошувати відомості або повідомляти будь-кому про її результати, крім: результати повідомляються суду; спілкуватися з учасниками судового процесу поза межами судового засідання, крім випадків вчинення інших дій, безпосередньо пов'язаних із проведенням експертизи	До учасника справи	ЦПК України: ч. 2 ст.107 ГПК України: ч. 2 ст. 102 КАС України: ч.2 ст.105

Як свідчить результат проведеного аналізу, впроваджені зміни спрямовані на вдосконалення процесуального законодавства стосовно нормативно-правового регулювання відносин, пов'язаних з призначенням та проведенням судових експертиз.

Підсумовуючи вищевикладене, можна виділити суттєві моменти, а саме:

- зведено до єдиної форми положення зазначених кодексів, тобто розроблено єдиний, універсальний підхід до призначення та проведення судової експертизи; враховано міжнародні стандарти, а також рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи; проте не узгоджено їхні норми з нормами інструкцій про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень різних відомств;
- чітко визначено порядок як призначення експертизи судом, так і проведення експертизи на замовлення учасників справи;
- створені умови щодо змагальності сторін у судовому процесі при наданні доказів до суду, включаючи і висновків експертів;
- суд призначатиме проведення експертизи тільки у визначених законом випадках;
- надано можливість проведення судової експертизи до початку судового розгляду справи;
- висновок експерта, отриманий у різному порядку, матиме однаковий процесуальний статус доказу, поданого до суду;
- впроваджений порядок надання висновків експертів сприятиме скороченню строків проведення експертиз, що в свою чергу, дозволить скоротити час судового розгляду.

На нашу думку, надана законодавцем можливість залучення експерта як судом, так і учасником справи та використання як засобу доказу отримані висновки експертів забезпечила дійсно дієвий захист порушених, невизнаних, оспорюваних прав, свобод, інтересів осіб, суспільства, держави; розширила способи та засоби судового захисту, впровадила новий концептуальний підхід, який забезпечить відкритість, прозорість судового процесу.

Література:

1. Про судову експертизу Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 05.05.2020).
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6742> (дата звернення: 06.04.2020).
3. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n2201> (дата звернення: 06.04.2020).

4. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n10270> (дата звернення: 06.04.2020).

5. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та [...] Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19/sp:wide-#n2972> (дата звернення: 04.05.2020)

Секція 6

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА СУДОЧИНСТВО; КРИМІНАЛІСТИКА; КРИМІНОЛОГІЯ; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

ОСОБЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПРАВОВИХ ВИСНОВКІВ ВЕРХОВНОГО СУДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Гаврилюк Р. А.,

ст. викладач ПрАТ «ВНЗ «МАУП»;

Шорохов М. В.,

студент магістратури ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

З часу прийняття у 1996 році першої з часів проголошення незалежності Конституції України у національну правову систему увійшов конституційно закріплений принцип верховенства права.

У статті 8 прийнятого 13 квітня 2012 року Кримінального процесуального кодексу України теж було закріплено принцип верховенства права як загальну засаду кримінального провадження в Україні [1].

Тлумачення і визначення принципу верховенства права надавалися і у документах міжнародних організацій, і у працях науковців різних галузей наукового пізнання, і в рішеннях Конституційного Суду України. Багато документів і наукових праць було присвячено розкриттю сутності цього принципу і, якщо такий вираз можна застосувати, – визначенню його складових елементів.

Так, у Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Мартинова В.В. щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 469 Митного кодексу України від 31 березня 2015 року № 1-рп/2015 в абзаці першому підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини було визначено: «Складовими принципу верховенства права є, зокрема, правова передбачуваність та правова визначеність, які необхідні для того, щоб учасники відповідних

правовідносин мали можливість завбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх законних очікуваннях, що набуто ними на підставі чинного законодавства право, його зміст та обсяг буде ними реалізовано (абзац третій пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005)» [2]; в абзац 6 пункту 2.1 мотивувальної частини Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту» від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017 було підтверджено цей визначення: «Конституційний Суд України вважає, що принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності» [3].

В забезпечення принципу верховенства права і зазначених його складових – правової передбачуваності та правової визначеності – у 2017 році було здійснено внесення змін у процесуальне законодавство різних галузей судочинства в Україні шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [4]. Фактично на підставі цього закону відбувся перехід функцій тлумачення положень законів (не плутати з відповідності їх положенням Конституції) від Конституційного Суду України до Верховного Суду та було запроваджено інститут неповного судового прецеденту. Замість вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду України створено єдиний судовий орган касаційної інстанції – Верховний Суд, який розпочав свою діяльність з 15 грудня 2017 року.

Чинне на сьогодні цивільно-процесуальне, господарсько-процесуальне і законодавство адміністративного судочинства України передбачає, що при виборі й застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладених в постановках Верховного Суду (ч. 4 ст. 263 ЦПК України [5]; ст. 236 ГПК України [6]; ч.5 ст.242 КАС України [7]).

У Кримінальному процесуальному кодексі України на відміну від процесуальних кодексів цивільного, господарського, адміністративного судочинства не міститься прямого визначення про необхідність врахування висновків щодо застосування норм права, викладених у постановках Верховного Суду, але це положення закріплено у ч.6 ст.13 Закону України «Про судоустрій і статус судів» [8]: «Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права»; а в ч.1 статті 9 «Законність»

КПК України визначено: «Під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства».

При цьому, відповідно до змін, внесених на підставі Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03 жовтня 2017 року [4] Кримінальний процесуальний кодекс України було доповнено статтею 434-1. Згідно норм, передбачених у ст.434-1 КПК України до національної правової системи введено новий інститут – можливості відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду, або необхідності створення такого висновку для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовної практики (так званий інститут «*overtuling*» (англ.), який широко використовується вищими судовими інстанціями країн англосаксонської системи права, згідно якого сформоване уповноваженим судом правило внаслідок правової аргументації у межах обставин конкретної справи, якому належить слідувати у майбутньому при вирішенні юридичних питань в аналогічних справах, але яке може бути змінено, якщо цього потребуватимуть змінені обставини).

Одним із пріоритетних завдань судів, окрім «ставлення крапки» в конкретному спорі, є створення за рахунок мотивів та обґрунтувань, викладених у рішеннях, певної правової визначеності в наслідках, які можуть настати, якщо спірне питання в подібній ситуації потрапить до суду. Тому в п.4 ч.4 ст.17 закону «Про судоустрій і статус суддів» [8] закріплено принцип єдності судової практики — як один із тих, що має забезпечувати єдність системи судоустрою.

Відповідно до положень ч.1 ст.36 вказаного закону компетенцію забезпечення єдності практики покладено на Верховний Суд. При цьому, крім забезпечення «єдності», у зазначеній нормі законодавець також передбачив забезпечення «сталості» судової практики, що, вочевидь, мало би сприяти її прогнозованості, втілення принципу правової визначеності (*res judicata*) та реалізації доктрини сталості правосуддя (*jurisprudence constante*).

Таким чином, у законі йдеться про певний вид судових рішень – постанови Верховного Суду, дія яких має вплив на значно ширшу «аудиторію», ніж місцеві та апеляційні суди. Обов'язковість їх урахування

(преюдиціальність) передбачена не лише для судів нижчих ланок, а всіх суб'єктів владних повноважень при застосуванні норми права, щодо якої Верховний Суд у постанові в конкретній справі виклав правовий висновок (частини 5 і 6 ст.13 закону «Про судоустрій і статус суддів») [8, ст.13].

Отже, постанови касаційного суду мають чи не найбільшу кількість адресатів. Їх вивчають не тільки учасники відповідного процесу, а й суди всіх інстанцій та державні інституції, юридична громадськість, представники засобів масової інформації та пересічні громадяни.

У ситуації постійних змін у судовій практиці перед правниками може постати запитання, яка ж правова позиція Верховного Суду ним підтримується як правильна: викладена пізніше чи лише та, що викладена в постановах палат, об'єднаних палат або навіть тільки Великої Палати Верховного Суду. Закон прямо не передбачає градації «ступеня прецедентного значення» постанов Верховного Суду залежно від складу, в якому вони прийняті. А передавання справ на розгляд палат чи Великої палати у спрощеному розумінні означає лише збільшення кількості суддів для розгляду справи з метою приведення їх до спільної думки з певної правової проблеми, щодо якої виникли розбіжності.

Разом з тим 13.02.2019 Касаційний кримінальний суд виніс постанову у справі №130/1001/17, в якій, виявивши розбіжності в правозастосуванні з позицією, викладеною в постанові об'єднаної палати Касаційного кримінального суду та Великої Палати Верховного Суду, пішов іншим шляхом. Він зробив висновок, що з метою застосування норм права в подібних правовідносинах за наявності протилежних правових висновків суду касаційної інстанції слід виходити з того, що висновки, які містяться в рішеннях палати Касаційного кримінального суду, мають перевагу над висновками колегії, висновки об'єднаної палати Касаційного кримінального суду – над висновками палати чи колегії, а висновки Великої Палати Верховного Суду – над висновками об'єднаної палати, палати й колегії суддів Касаційного кримінального суду.

Таким чином, у цьому випадку підлягає застосуванню не висновок, що міститься в постанові об'єднаної палати Касаційного кримінального суду, а висновок, викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду. Оскільки правовий висновок, викладений у постанові в цій справі, також є обов'язковим для застосування, можна підсумувати: фактично констатовано, що постанови ВС не є рівноцінними за значенням та спектром дії.

Також цією постановою фактично прописано негласне правило, що Велика Палата Верховного Суду виконує роль найвищої інстанції у вищій судовій інстанції та висновки, викладені в її постановах, за наявності інших, до яких дійшли як колегії, так і палати (об'єднані палати) у будь-

якому разі мають найвищу силу. У разі ж наявності різних позицій у самій Великій Палаті Верховного Суду застосовується позиція, викладена в постанові з більш пізньою датою (див. постанову Великої Палати Верховного Суду від 30.01.2019 №755/10947/17).

Проте остаточно зазначена постанова Касаційного кримінального суду від 13.02.2019 питання «сили дії» постанов Верховного Суду, прийнятих у тому чи іншому складі, не зняла. Адже на практиці можуть виникати ситуації, коли одночасно існує кілька постанов, ухвалених у подібних складах (трійка, палата, об'єднана палата) за відсутності з відповідного питання висновку Великої Палати Верховного Суду.

Крім того, залишається під питанням, чи слід застосовувати постанову Великої Палати Верховного Суду у разі, якщо згодом касаційний суд приймає постанови, які не відповідають висновкам, викладеним у ній. Вочевидь, оскільки Конституцією України передбачено існування Верховного Суду як єдиної інстанції, то задля забезпечення його авторитету кожна з його постанов має бути вірцевою, а висновки, викладені в них, такими, що не мають ставитися під сумнів і підлягати додатковій перевірці [9].

З огляду на це слід зробити висновок, що теорія ієрархії постанов Верховного Суду за критерієм складу, в якому вона прийнята, не є однозначною. Скоріше мова йде про те, що касаційний суд час від часу за наявності певних виключних умов може ініціювати зміни в судовій практиці й у таких випадках пізніша за датою постанова Верховного Суду буде визначальною для правозастосування.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Мартинова В.В. щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 469 Митного кодексу України від 31 березня 2015 року № 1-рп/2015.
3. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України "Про вищу освіту" від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017.
4. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03 жовтня 2017 року / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 48, ст.436.
5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492.

6. Господарський процесуальний кодекс України, прийнятий 6 листопада 1991 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 6, ст.56.

7. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 35-36, № 37, ст.446.

8. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII від 02 червня 2016 року / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545.

9. Зуєвич Л. (Без)прецедентна ієрархія / Закон і Бізнес, №21 (1423) 01.06–07.06.2019. [Електронний ресурс] / URL: https://zib.com.ua/ua/print/137890-chi_mozhna_dosyagti_ednosti_sudovo_i_praktiki_yakscho_postano.html (дата звернення: 11.05.2020).

ЕКОНОМІЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ФАКТОРИ КОРУПЦІЇ

Моргунова В. І.

магістрант групи ТУсв-4-18-МІАД(2.0 здс)

ПраТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Сєвєродонецький інститут

Економічні фактори корупції на рівні соціальних передумов пов'язані з економічною кризою, яка спричинила тяжкі економічні наслідки для українського суспільства, держави переважаючої більшості громадян. Майнова нерівність та відсутність ефективного контролю у розподілі доходів, бідність, безробіття, відтік продуктивних сили за кордон, та безліч інших економічних проблем сучасної України обумовили зростання кількості корупційних правопорушень.

Як стверджують майже всі експерти з економічних питань, на сьогодні лише частина української економіки працює легально, а інша частина (на думку деяких експертів – більша) – знаходиться в «тіні». У свою чергу тіньовий сектор, для ефективної діяльності та для забезпечення «імунітету» від юридичної відповідальності, завжди налагоджує корупційні зв'язки в управлінських і правоохоронних органах держави. А оскільки корупція посадових і службових осіб означає корупцію в самій державі, то виходить, що держава не зацікавлена у боротьбі сама з собою [1, с. 54-55]. Саме тому рівень корупції в економічному секторі залишається стабільно високим.

Економічні фактори сприяння корупції досить часто переплітаються з організаційно-управлінськими корупційними факторами. Останні проявляються в неефективності системи державного управління, яка не завжди може «йти в ногу» з новітніми засобами та способами діяльності.

Відомо, що будь-яка держава контролює розподіл матеріальних ресурсів та надає пільги для деяких категорій суб'єктів господарювання, встановлює розмір податків, митних платежів і зборів, а також здійснює багато інших управлінських функцій. Тому юридичні та фізичні особи приватного сектору економіки завжди прагнуть використати державні інститути для отримання надприбутків, а частина публічних службовців – намагається таким чином збагатитись через зловживання своїми повноваженнями. Наприклад, одним із антикорупційних заходів на даний час є обмеження для державних службовців можливості здійснювати підприємницьку діяльність. Проте сьогодні існує багато способів ухилитись від такого обмеження: залучення родичів та близьких осіб до підприємництва; активне сприяння з боку уповноваженої особи у здійсненні підприємницької діяльності; використання «підставних осіб» тощо.

Будь-яка корупційна діяльність є проявом корисливого індивідуального чи колективно-організованого інтересу. Правовий режим діяльності чиновників також впливає на корупційні можливості конкретної посадової особи. Зокрема, якщо державні пільги лімітовані та фіксовані законом, то посадова особа не має змоги зменшити або збільшити їх обсяг. Якщо ж пільги лімітовані, але уповноважена особа державного чи муніципального органу має право на власний розсуд визначати кількість і якість таких пільг, то фактично створюються сприятливі умови для корупційних зловживань. Також, якщо особа має право на пільги, але чиновник на власний розсуд вирішує, хто з претендентів відповідає вимогам для отримання таких пільг, то це збільшує ймовірність торгівлі пільгами.

Отже, там, де відбувається розподіл життєвих благ, рівень корупції залежить безпосередньо від того, хто наділений правом їх назначати. В нашій державі більшість чиновників наділена достатньою самостійною владою для створення дефіциту публічних послуг, а тому для збагачення вони примушують претендентів на ці послуги вступати з ними у корупційні стосунки. Відповідно, обмеження корупції у цій сфері можливе лише за умови радикального переформатування системи надання публічних адміністративних послуг, підвищення ефективності, справедливості та легітимності державного механізму.

Система публічних послуг – це фактично новий інститут адміністративного права, який повністю не сформувався. Тому на сьогодні немає чітко розроблених критеріїв, правил та вимог їх надання для державних службовців, що також виступає підґрунтям для корупційних правопорушень. Визначення поняття адміністративних послуг також відрізняються. Зокрема В.П. Тимошук розглядає їх «як частину публічних

послуг, які надаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування і надання яких пов'язане з реалізацією владних повноважень» [2, с. 118].

Президент Центру економічного розвитку О. Пасхавер зазначає, що: «в світі не існує країни, де б управління базувалося виключно на формальних правилах, без неформальних норм та домовленостей» [53, с. 18]. Оскільки в Україні частка і вплив неформальних домовленостей надзвичайно великі, то можна говорити, що крім офіційної влади, функціонуючої в правовому полі, існує своєрідна корупційна вертикаль влади. Таким чином, уся реальність сучасних відносин в державі ніби покрита мережею суспільного договору, що складається із суміші законів, запозичених у державно-правовій системі, звичаїв та імпровізованих правил [3].

Як свідчать результати проведеного нами дослідження, на сьогодні корупційні схеми діяльності проявляються в поведінці фізичних осіб та посадовців (які також є вихідцями з певного соціального середовища, прошарку суспільства) як негативні наслідки соціалізації населення. Тобто склалася ситуація коли громадяни готові поступитися власними правами та свободами в обмін на «захист» і блага, які надаються їм владними суб'єктами.

Література:

1. Фомина Е. Законная преступность / Е. Фомина // Эксперт. – 1999. – № 17 – С. 54–55.
2. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / Автор-упорядник В.П. Тимошук. – К. : Факт, 2003. – 496 с.
3. Пасхавер О.Й. Державний сектор і функції держави у період кризи: [монографія] / О.Й. Пасхавер, Л.Т. Верховодова, О.М. Кошик, К.М. Агєєва, Д.П. Згорток. – К. : Центр економічного розвитку. – 2009. – 129 с.

КОНЦЕПЦІЇ ТЕОРІЇ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Нитченко М. Ю.,

*студентка 1 курсу магістратури спеціальності «Право»
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Татаренко Г. В.

Україна ставить за мету реалізувати в суспільних відносинах багатогранну і шляхетну ідею правової держави, важливою складовою якої є забезпечення верховенства права у сфері правосуддя. Продовження судово-правової реформи пов'язано зі спробами здійснити грандіозну роботу з реалізації прецедентної практики Європейського суду з прав людини в кримінальному судочинстві, створення нових слідчих органів, запровадження суду присяжних та інституту слідчого судді, зміни функцій прокуратури, розширення системи слідчих дій та удосконалення доказового права. Зміни в законодавстві та організації його виконання потребують комплексного аналізу процесуальних і криміналістичних проблем доказування. Теорія доказів та доказове право, безперечно, залишаються фундаментом науки кримінального процесу та кримінального судочинства, оскільки присвячуються доленосним питанням кримінального судочинства – що є істина і як вона досягається, якою має бути процесуальна форма, щоб забезпечити справедливість правосуддя.

Питання допустимості доказів не втрачає своєї актуальності та належить до однієї з фундаментальних категорій кримінального процесу і доказового права зокрема. Виконання завдань кримінального провадження в цілому і особливо такого з них, як забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду для того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, ставить особливі вимоги до доказів, на основі яких вони вирішуються. Тому в теорії доказів протягом багатьох років формувалось особливе уявлення про допустимість доказів як гарантію повноти і достовірності зібраних у процесі доказів, законності прийнятих на їхній основі рішень. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України, ухвалений від 13 квітня 2013 року, (далі КПК України) базується на дещо іншій моделі процесу, ніж попередній, потребує з

позиції сьогодення підійти до аналізу і розуміння цієї фундаментальної категорії.

Інститут допустимості доказів пройшов складний шлях свого розвитку і становлення, його завданням є забезпечення принципу законності і верховенства права, реалізація положень п.2, 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які закріплюють структурні елементи права на справедливий судовий розгляд, таких як: презумпція невинуватості, змагальність сторін, право на захист, рівність засобів доказування, а також забезпечення захисту особи від зловживання владою уповноваженими державними органами, виконання завдань кримінального провадження і як результат - винесення законного, справедливого і обґрунтованого рішення, яке базується на перевірених судом доказах, неправильна оцінка яких перешкоджає встановленню істини [1].

Розкриття і розслідування злочинів, розгляд і вирішення кримінальних проваджень - це сфера кримінально-процесуальної діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Головний зміст кримінально-процесуальної діяльності складає робота з доказами, а саме - їх формування (збирання), перевірка, оцінка, прийняття рішення і його обґрунтування.

Безперечно, однією з найбільш дискусійних у теорії вітчизняного кримінального процесу є проблема визначення поняття «доказ». І сьогодні серед науковців єдиної думки щодо правової природи доказів немає. Згідно зі ст. 84 КПК України «доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів» [2]. Встановлення фактів об'єктивної дійсності в кримінальному процесі здійснюється, переважно, через використання доказів. Не залишається поза увагою і безпосереднє пізнання слідчим, прокурором, слідчим суддею та судом деяких фактів, які після вчинення кримінального правопорушення продовжують існувати у незмінному вигляді чи змінилися, але не втратили важливих якостей.

Поняття «доказ» складається з таких елементів: будь-які фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження (зміст), процесуальна форма їх закріплення (спосіб існування у матеріалах кримінального провадження) та відповідний носій відомостей (джерело). Усі наведені елементи перебувають у взаємозв'язку та в своїй єдності утворюють поняття доказів. Таким чином, докази - це єдність фактичних даних (відомостей про факти) та їх процесуальних джерел.

Згідно зі ст.ст. 85, 86 КПК України «доказ визначається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому діючим кримінальним процесуальним Кодексом, і належним, якщо він прямо чи непрямо підтверджує існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів». Таким чином, не будь-який доказ може бути взятий до уваги судом. Допустимість доказів обумовлюється, перш за все, їхньою надійністю, що полягає у знанні джерела походження інформації, можливості її перевірки й спростування.

Особливо актуальне питання про належність та допустимість доказів ще й тому, що воно перебуває у нерозривному зв'язку з проблемою гарантій прав і свобод людини. Отже, питання належності та допустимості доказів відіграє ключову роль у кримінальному процесі. Посадова особа, яка розслідує кримінальні провадження і виносить висновки за їх результатами має керуватися лише перевіреними, правильно оціненими відомостями, які отримані у відповідності до вимог чинного законодавства України (ст. 86 КПК).

Новий КПК України присвятив більше уваги допустимості доказів, вперше в процесуальному законі визначено поняття допустимості доказу, підстави і порядок визнання його недопустимим. Ще однією новелою КПК України 2012 р. стало закріплення положення концепції «плоди отруйного дерева», запозиченої з прецедентної практики англо-саксонської правової системи.

Виникненню концепцій допустимості доказів у кримінальному процесуальному праві, на мій погляд, сприяли: реформи кримінально-процесуального законодавства 1860-х років, стрімкий розвиток юридичної науки та запозичення певних правил визнання доказів недопустимими із доказового права Великобританії та США. Крім того, їхня поява спричинила виникнення інших науково-теоретичних концепцій визнання доказів недопустимими у кримінальному процесі. По суті, науково-теоретичні дослідження у галузі кримінального процесу і дореволюційних, і радянських вчених-процесуалістів слугували підґрунтям до формування новітніх наукових концепцій щодо визнання доказів недопустимими. Зокрема, до них треба зарахувати такі концепції: асиметрія правил допустимості доказів, «рівностороння асиметрія в оцінці юридичної сили доказів», «плоди отруйного дерева», «чай та чорнила», «розбите дзеркало», «нешадне виключення доказів», «срібне блюдо», «добросовісна помилка» та інші.

В ході дослідження встановлено, що всі ці концепції можна поділити на дві групи. До першої належать ті, в яких використовується категоричний підхід до вирішення порушеного питання (концепція «чаю та чорнил», «нешадне виключення доказів»), до другої – ті, в яких використовується диференційований підхід до наслідків порушень кримінального процесуального закону (інші концепції).

Питання правового регулювання концепцій допустимості доказів є суттєвим фактором підвищення ефективності кримінального процесу, гарантією забезпечення прав і свобод людини, виконання завдань кримінального судочинства, винесення справедливих і обґрунтованих рішень. Тому питання має теоретичне і практичне значення. Інститут допустимості доказів створений для дотримання законності під час збирання, вилучення і фіксації доказів і можливістю його використання у кримінальному провадженні.

Вузьке розуміння концепції «плодів отруйного дерева» зводиться до заборони використання даних, отриманих на підставі або з використанням доказів, визнаних недопустимими, концепція пов'язується з проблемою використання доказів, хоча і законних за формою, але з відповідними порушеннями у самому їхньому змісті. Можливість застосування правила «плоди отруйного дерева» залежить від істотності порушення прав і свобод людини.

Закріплення концепції «плоди отруйного дерева» у вузькому її розумінні у КПК України, на мою думку, є доцільним, сприяє захисту прав людини, про що свідчить практика Європейського Суду з прав людини [3].

У юридичній літературі є поширеною інша концепція – «асиметрія правил допустимості доказів», згідно якої допустимість виправдовувальних доказів визначається на підставі менш суворих критеріїв. Цей підхід є досить дискусійним у вітчизняній теорії кримінального процесу.

Застосування концепції «асиметрія правил допустимості доказів» вважаю можливим за умови, що доказ буде визнаний достовірним і належним. Межі і умови застосування потребують подальшого аналізу і вдосконалення.

Концепція «чай і чорнило», як зрозуміло з назви концепції - ложка чорнила псує стакан чаю, сутністю концепції є неможливість використання у кримінальному процесі доказів, отриманих з будь-яким порушенням вимог допустимості доказів.

На мій погляд, застосування концепції «чаю та чорнил» у вітчизняному кримінальному провадженні є досить сумнівним. Такий формалістський підхід призводитиме до безглуздої втрати важливої

доказової інформації при будь-якому порушенні кримінального процесуального закону, в тому числі й незначному.

Підсумовуючи вищевикладене, вважаю, що варті уваги ті з них, які використовують диференційований підхід до наслідків порушень кримінального процесуального закону при формуванні доказової основи правової позиції суб'єкта доказування (при збиранні доказів). Усі досліджені концепції (за виключенням «чаю та чорнил») такими є, а тому заслуговують на подальше ретельне наукове вивчення, вдосконалення, а окремі й на законодавче регламентування.

На даному етапі розвитку кримінально-процесуального права та теорії доказів важливо не обходити стороною як помилки, так і здобутки реформи, ретельно аналізувати існуючі проблеми правосуддя, досвід європейських та інших країн, запроваджувати все краще, не цураючись свого, перевіреного практикою позитивного надбання.

Література:

1. «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» Закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 р., № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, ст. 88, із змінами, згідно із законом України № 2234-VIII від 07.12.2017 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Справа «Балицький проти України» (заява № 12793/03); [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_726
4. Гузела М. Проблема визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні / М. Гузела // Вісник Львівського університету. Серія юридична. — 2015. — Вип. 61. — С. 423-434.

ПРОБЛЕМА НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ

Язловська-Кузнецова Ю.С.,

*студент 1 курсу магістратури заочного відділення
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

Котова Л.В.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри правознавства, СНУ ім. В. Даля

Сьогодні однією з актуальних проблем, яка потребує ретельного вивчення з метою пошуку шляхів запобігання та протидії, є проблема насильства в Україні. Феномен насильства став все більше привертати увагу як суспільства, так і фахівців із різних галузей знань (юристів, психологів, педагогів).

Дослідженню насильства в аспекті пошуку рішень щодо запобігання цим явищем присвячені роботи багатьох науковців, зокрема: Є. Агапова, Г. Божович, Л. Виготського, І. Григорович, С. Денисова, С. Ейнерсена, Г. Єнджеєк, О. Ільяшенко, Л. Котової, І. Лагутіної, О. Ладикової, Н. Ларченко, Р. Петрова, Т. Циганчук та ін. Однак, з'являються нові форми та види насильства, що вказує на необхідність вивчення цього питання під новим кутом та розробки пропозицій щодо правового регулювання.

Найрозповсюдженішими або так би мовити «сучасними» формами насильства є мобінг, насильство в сім'ї та гендерне насильство. Для того, щоб запропонувати шляхи запобігання та протидії цим видам насильства в Україні, вважаємо, що потрібно з'ясувати термінологічний зміст понять та причини появи цих явищ.

Поняття мобінг близьке за змістом поняттю булінг, і в науковій літературі їх досить часто використовують як синоніми. С. Ейнерсен визначає мобінг як «приниження, образи, соціальна ізоляція кого-небудь або негативний вплив на здійснення будь-ким робочих завдань» [1, с. 15].

Деякі вчені визначають мобінг як «психологічний тиск на працівника з боку інших суб'єктів трудових відносин (роботодавця або окремих працівників)» [2].

І.В. Лагутіна зазначає, що «мобінг в системі соціально-трудових відносин має або вертикальну, або горизонтальну спрямованість. Так, горизонтальний мобінг – моральне переслідування на рівні однієї професійної групи або одного структурного підрозділу. Вертикальний

мобінг – моральне переслідування по вертикалі управління персоналом. Як правило, агресію чи тиск тривалий час проявляє безпосередній керівник або роботодавець» [3, с. 134].

Інші науковці виділяють також босинг (полягає у зловживанні керівника владою, наслідком якої є здійснення тиску на підлеглих, завищені вимоги до них, несправедлива критика, моральне приниження, постійне піддавання сумніву професійної компетентності), булінг (проявляється у приниженні одного члена трудового колективу іншим) та «сендвіч-мобінг», або подвійний мобінг (тиск на одного з працівників, вчинений одночасно колегами і керівником) [4].

Причини мобінгу можуть бути різними. Так, наприклад, Н. Ларченко називає низку причин, зокрема: 1) жага помсти з боку мобера; 2) особиста озлобленість; 3) вчинення переслідування з нудьги; 4) самовпевнена поведінка жертви; 5) кризова ситуація на підприємстві; 6) нав'язування натовпом свого способу життя; 7) погана організація праці та багато інших [5, с. 5-6].

Г. Єнджеєк пропонує інший підхід і виділяє наступні причини мобінгу: 1) безробіття; 2) відсутність особистої культури і професійних навиків мобера; 3) неправильну систему організації роботи персоналу; 4) негативні переконання і негативні стереотипи поведінки; 5) переконаність у необхідності абсолютного підпорядкування працівника волі працедавця; 6) амбіційні працівники часто потрапляють під мобінг з боку менш успішних колег та керівництва; 7) наявність чітко встановлених ієрархічних відносин всередині колективу [6, с. 35].

В Україні способи захисту прав у сфері праці малопридатні для протидії від психологічного або морального насильства. Антимобінгова сторона охорони праці позначена лише на рівні наукових досліджень. Інститут охорони праці серед небезпечних визначає здебільшого фактори у сфері відносин «людина-техніка», але мало уваги приділяється небезпеці у сфері «людина-людина».

Таким чином, з метою захисту працівників від насильства на робочому місці, ще раз зробимо акцент «на необхідності внесення права на захист від мобінгу до переліку основних гарантій трудових прав працівника, а відповідальність за його реалізацію покласти на роботодавця» [2], що на нашу думку, дозволить забезпечити безпеку у відносинах «людина-людина» та надати гарантії економічно більш слабкому суб'єкту - працівнику.

Крім того, важливим завданням є криміналізація діянь, пов'язаних із психологічним або моральним переслідуванням працівника, що сприятиме забезпеченню належного врегулювання суспільних відносин у цій сфері, заповнить прогалини у чинному Кримінальному Кодексі України та

сприятиме попередженню потенційних аналогічних діянь у майбутньому; закріплення на законодавчому рівні можливості застосовувати до працівника заходи дисциплінарного стягнення за дії, що є проявами мобінгу щодо інших працівників, а також надання працівнику можливостей для використання права на самозахист.

Що ж стосується насильства в сім'ї, то згідно із визнаними Україною міжнародними стандартами такий вид насильства виступає грубим порушенням прав людини і посягає на основні соціальні цінності життя людини, честь та гідність, недоторканність та безпеку, власність та приватне життя.

На думку Є.П. Агапова, насильство в сім'ї – це навмисне нанесення фізичної та/або психічної шкоди і страждання членам сім'ї, а також загрози скоєння подібних актів, примус і позбавлення особистої свободи. Тобто насильство – це процедура, за допомогою якої домагаються необмеженої влади над людиною, повного контролю над її поведінкою, думками і почуттями [7]. Р.Г. Петрова визначає домашнє насильство як агресивні і ворожі дії стосовно інших членів сім'ї, в результаті чого об'єкт насильства може отримати шкода, травму, бути приниженим або померти [8].

Базовим нормативно-правовим актом, що визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству є Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [9]. Відповідно до ст. 1, домашнім насильством визнаються «діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [9]. Воно може мати форму, як активних дій, так і бездіяльності, тобто пасивної поведінки особи, коли вона не вчиняє дій, які могла та повинна була вчинити, щоб запобігти настанню шкідливих наслідків.

Науковці виділяють характерні ознаки насильства в сім'ї: суб'єктами є тільки члени сім'ї; необхідність у підтриманні спілкування насильника з жертвою, підтримання та зберігання системи міжособистісних взаємовідносин; повторюваність вчинення насильницьких дій, циклічність; певна тривалість таких дій; матеріальна чи емоційна залежність між суб'єктами; високий рівень латентності; низький рівень караності винних; досить часто поєднання кількох видів насильства; порушення особистих

прав і свобод жертви; вчинення насильницьких дій під впливом наркотичних речовин або алкоголю [10].

Насильство в сім'ї руйнує злагоду та гармонію сімейних стосунків і, як наслідок, стає однією із передумов розвитку злочинності на рівні суспільства. Саме тому ця проблема потребує розв'язання на рівні держави або неурядових організацій, а не тільки на сімейному рівні. Сьогодні в Україні діє Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що робить країну ближчою до успіху в подоланні цієї проблеми. Проте необхідним завданням вбачаємо кваліфікацію будь-яких проявів домашнього насильства як злочину, що тягне за собою відповідне визнання в національному законодавстві насильницьких дій як злочинних; розробку та впровадження механізму надання безоплатної допомоги жертвам насильства; розробку єдиних стандартів роботи держав у напрямі протидії домашньому насильству; створення центрів матері та дитини; просвітницьких і навчальних програми для батьків; розроблення методики діагностування і проведення опитування серед дітей, які стали жертвами насильства або були його свідками тощо.

Що ж до гендерного насильства, то це проблема XXI століття, актуальна для всіх країн світу і немає жодної країни, де ця проблема була б остаточно розв'язана. Гендерне насильство – насильство, що чиниться над особою, у зв'язку із її належністю до тієї чи іншої статі з метою прагнення домінувати та контролювати. Воно виражається у формах економічного, сексуального, психологічного, та фізичного приниження, та здійснюється шляхом дискримінації, погроз, експлуатації та репресій.

Гендерне насильство (gender-based violence) – це насильство, яке чинять здебільшого чоловіки проти жінок. Тому ООН вирішила виокремити тип насильства – гендерне насильство, або насильство проти жінок (VAW – violence against women), що ґрунтується на владних стосунках між чоловіками та жінками. Декларацію ООН про викорінювання насилля щодо жінок прийнято 1993 року [11].

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) [12] – перший юридичний інструмент із цього питання на європейському рівні, а також один із найперспективніших міжнародних договорів у цій галузі. Законодавчими гарантіями у сфері гендерної рівності в нашій державі є закони України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [13], «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [14] тощо.

Одним із важливих етапів із попередження гендерного насильства можна назвати необхідність забезпечення активної участі громадських організацій, зокрема й жіночих, в удосконаленні нормативно-правової

бази, підсилення їх ролі під час прийняття рішень на різних рівнях. Наприклад, у Луганській області найактивнішими організаціями, що працюють у цьому напрямі є ГО «Жінки Луганщини» [15], керівницею якої є Ольга Лішик, а основним напрямом роботи – захист прав та інтересів жінок та ГО «Жіноча ініціатива» [16], керівниця якої – к.ю.н., завідувачка кафедри конституційного права СЛУ ім. В. Даля Галина Татаренко, яка зауважує, «що метою діяльності організації є захист соціальних, економічних та політичних прав і свобод жінок, сприяння дотриманню прав, свобод та інтересів громадян, у тому числі тих, хто перемістився з тимчасово окупованої території України, поширення та популяризація культури миру та ненасильства, активізація жіночого руху та залучення жінок до процесу прийняття рішень на рівні громади».

Вважаємо, що подальший розвиток протидії та запобігання насильства на пряму залежить від держави. Саме держава має сприяти утвердженню ненасильницької ідеології в українському суспільстві. У співпраці із громадськими організаціями, проводячи місцеві або регіональні заходи, громадські слухання з питань попередження насильства в сім'ї, гендерного насильства та мобінгу можливо досягнути значних результатів та розробити необхідну нормативно-правову базу для захисту громадян від насильства.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що необхідним є розроблення та впровадження механізму надання безоплатної допомоги, зокрема, й правової, жертвам насильства, вдосконалення системи як міжнародних, так і внутрішньодержавних норм, спрямованих на попередження й протидію насильства, а також впровадження криміналізації справ про адміністративні правопорушення, якими передбачена відповідальність за насильство в сім'ї. Тож таке негативне явище, як насильство в усіх його формах та проявах побороти ми зможемо тільки спільними зусиллями.

Література:

1. Einarsen S., Hoel H., Zapf D., Cooper C. (ed.) *Bullying and Emotional Abuse in the Workplace. International perspectives in research and practice*, London: Taylor & Francis e-Library, 2004.
2. Котова Л.В. Проблеми правового статусу працівника як суб'єкта трудового права в умовах ринкових відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Л.В. Котова, Луганськ, 2009. – 24 с.
3. Лагутіна І.В. Мобінг на робочому місці: правовий аспект / І.В. Лагутіна // *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. – Вип. 57– С. 133-138.
4. Мобінг як несприятливий соціальний фактор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cpo.stu.cn.ua/Oksana/posibnik/530.html>.

5. Ларченко Н. Моббинг или психологическое насилие в трудовом коллективе / Н. Ларченко, Волгоград: Волгоградский областной центр медицинской профилактики, 2015. – 25 с.

6. Jędrejek G. Cywilnoprawna odpowiedzialność za stosowanie mobbingu. – Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2004. – 200 p.

7. Агапов Е.П., Норд-Аревян О.А. Семейведение : учебное пособие / Е.П. Агапов, О.А. Норд-Аверян. - М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2010. – 400 с.

8. Петрова Р.Г. Гендерология и феминология: учебное пособие /Р.Г. Петрова, М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2009. – 272 с.

9. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2229-19>.

10. Христова Г. О. Насильство в сім'ї та шляхи його попередження: законодавчий аспект / Г.О. Христова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.khpg.org/ru/index.php?id=1215440842.

11. Декларація про викорінювання насилля щодо жінок [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 20 груд. 1993 р. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_506.

12. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU11251>.

13. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

14. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>.

15. Див.: <https://www.facebook.com/groups/1684394138508008>

16. Див.: <http://gendercenter.sumdu.edu.ua/index.php/aboutus/373-hromadska-orhanizatsiia-fundatsiia-zhinocha-initsiatyva?fbclid=IwAR322nwb-yJ7-FJLOYIJCIDI3kSHKtTc4DI1VxsqLQwc1tqc-SMdEmEDaWk>.

Секція 7

ГОСПОДАРСЬКЕ ТА КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО; ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА ОБЛІК ТА АУДИТ

Корнієнко І.С.,

аспірантка юридичного факультету СНУ ім В.Даля;

Науковий керівник, д.ю.н., професор СНУ ім. В. Даля Шаповалова О.В.

Відомо, що цифровізація у сфері аудиту та обліку – це модернізація облікових процесів електронно-цифровими пристроями, засобами, системами; налагодження електронно-комунікаційного обміну інформацією між ними; побудова взаємодії віртуального та реального середовища відображення бізнес-процесів.

Питання розвитку цифрової економіки в Україні особливо актуалізувалося у сучасних умовах.

Для точного розуміння необхідні чіткі кордони повноважень кожного з учасників цифрової економіки, можна подивитися на досвід світових лідерів (зокрема, Великобританії). Вони з перших, хто розробив закон з регуляції цифрової економіки — Акт про цифрову економіку 2017 (англ. Digital Economy Act 2017), який передбачає кордони роботи цифрових послуг та регулює, які персональні дані можуть використовуватися; встановлює права та обов'язки онлайн-сервісів; визначає рекомендації з продажу й купівлі послуг онлайн, та має відповідні уточнення.

Питання розвитку цифрової економіки в Україні особливо актуалізувалося у сучасних умовах. Під егідою Громадської організації «ХайТекОфіс» міжнародні лідери «цифрового» світу Cisco, IBM, Intel, Deloitte, Ericsson, MasterCard та наші консультанти і експерти розробили засади «Цифрового порядку денного України – 2020». Цей документ визначає основні завдання, на шляху вирішення проблем аудиту та обліку в системі господарського контролю та шляхи розвитку «цифровізації»

України на найближчі три роки. Зазначені роботи були презентовані суспільству та пройшли слухання у Комітеті з інформатизації у Верховній Раді України [6, с. 17-20].

У серпні 2019 року в своєму посланні Верховній Раді України Президент України Володимир Зеленський назвав побудову цифрової держави у смартфоні однією з основних завдань розвитку країни на сучасному етапі.

Підтвердженням руху нашої держави на шляху до цифровізації стало прийняття відповідного розпорядження, яким визначаються цілі цифрового розвитку, принципи та напрямки цифровізації та напрямки гармонізації з цифровими європейськими ініціативами [1, с. 1].

Вихід на міжнародні ринки в умовах розвитку нових технологій, спонукають підприємства застосовувати сучасні підходи до системи управління, використовуючи аналітичні дані для планування діяльності та прогнозування результатів з метою прийняття ефективних рішень.

Отже, в Україні є всі умови для розвитку та переходу на іншій технологічний рівень. При державному підході цифрові технології стимулюватимуть розвиток відкритого інформаційного суспільства та підвищення якості життя. Згідно базових моделей комунікацій в Україні вже запроваджуються цифрові платформи, які створенні для обслуговування зв'язків між її користувачами і сприяння обміну інформацією, цінностями, продуктами, послугами тощо. Найближчим часом потреби цифрового ринку докорінно змінять професію бухгалтера та аудитора.

Інформація стає головним конкурентом. Збір та обробка даних дозволяє отримувати необхідну інформацію для використання в економічних процесах. Інформаційно-комунікаційні та цифрові технології надають можливість інтенсифікувати контрольно-облікові та управлінські процеси.

Таким чином, якісна ІТ-модернізація обліку не тільки створить єдиний інформаційний простір, але й покращить якість управління на всіх рівнях. При цьому акценти будуть зміщені на питання, що вимагатимуть власного судження фахівця щодо складних операцій, а також механізму внутрішнього контролю, аналітики та прогнозування, оцінки.

В рамках розвитку цифрової економіки можливі наступні перспективи розвитку аудиту:

- збільшення ролі інтегрованої звітності, яка враховує інтелектуальний капітал організації;
- збільшення факторів інформатизації, який автоматизує аудиторську перевірку;

- залучення аудиторів не з економічною, а з технічною освітою, через їх можливості оперувати новими комп'ютерними програмами;

- впровадження технології штучного інтелекту, який дозволить вивести процес автоматизації аудиту на новий рівень, без використання сторонніх компаній і фахівців.

У зв'язку з цим, в найближчій перспективі нас очікує поява нових стандартів як для аудиту, так і для професійної діяльності аудиторів, при цьому будуть вводитися все нові ІТ-продукти, які дозволять оптимізувати роботу економічних працівників.

Однак, для успішної цифровізації економіки необхідно вирішити наступні проблемні питання, а саме:

- на законодавчому рівні розробити порядок умов, регламентів, класифікації, зберігання та обробки даних (на національному, регіональному, галузевому та інших рівнях);

- визначити порядок захисту інтелектуальної власності в умовах розвитку цифровізації;

- зменшення росту «кіберзлочинності» за умови розвитку інформаційних систем, які зберігають персональні дані;

- щодо захисту з обміну ідентифікаційними даними фізичних та юридичних осіб, які зберігаються в спеціальних базах даних державних органів;

- використання інформаційних систем та механізмів в реєстраційних базах, і їх контроль способів електронної ідентифікації та розпізнання.

І головним питанням залишається фінансування економіки України в рамках цифровізації. З огляду на споживання нею технологій, можливо дійти висновку, що даний напрямок нефінансований, тобто масштаб модернізації галузей економіки та сфер життя набагато нижчий, аніж у сусідніх державах. Загалом за рівнем споживання послуг можна зробити висновок про рівень модернізації країни та її продуктивності і ефективності, а саме — конкурентоздатності.

Як результат, можна буде спостерігати трансформацію бізнес-моделі господарюючого суб'єкта в підприємство. А також, стати свідком розвитку діяльності за цифровими технологіями, які передбачають розробку та адаптування усієї ділової структури з функціонування, господарських процесів та втілення систем управління у цифровий формат.

Спостерігаються ознаки того що, визначення елементів управління у цифровому просторі забезпечить належне місце вітчизняних підприємств у міжнародній співпраці та створить конкурентоспроможність. Завдяки таким технологіям бізнес стане елементом економічного зростання держави. Стрімкий розвиток спрямує зміну підходу до системи управління,

а цифрова економіка надасть можливість оновити системи управління, а саме на шляху до цифрового простору.

У рамках процесу цифровізації економіки має відбуватися зниження нормативного навантаження на підприємців та інших суб'єктів господарювання. Органи виконавчої влади зобов'язані створити та забезпечити функціонування в мережах Інтернету веб-сторінок, які матимуть інформацію, необхідну для провадження господарської діяльності. Завдяки відкритим реєстрам забезпечується прозорість актів нормативного впливу, окремих договорів та в цілому завдяки цифровізації економіки підвищується здатність попереджати зловживання і корупцію у сфері господарювання. Для цього на законодавчому рівні визначено поняття персонального кабінету підприємця, порталу електронних сервісів, коду доступу до результатів надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації. [2, с. 9-18]

Отже, реалізації Концепції призведе до спрощення обміну інформацією у бізнес-процесах: при обміні інформацією між сторонами угоди, при поданні звітності до фіскальних органів, при сплаті податків до банківських установ.

Інноваційний підхід застосування комп'ютерних програм для ведення обліку та аудиту стає суцільно значущим.

Але, на нашу думку, для розвитку зазначено шляху цифровізації головним повинна бути безпека. Повинні виконуватись умови захисту прав споживачів, не розповсюдження конфіденційної інформації, яка стала відома при здійсненні професійних обов'язків.

Вважаємо, що для провадження у життя цифровізації для захисту бізнес-процесів, по-перше необхідно подолати кіберзлочинність, оскільки можливий не лише витік інформації, а можлива втрата фінансових збережень підприємств.

Разом з тим потребує подальшого дослідження вплив цифровізації суспільства на соціально-економічні відносини, з метою визначення можливостей та заходів для побудови нових моделей управління з використанням цифрових технологій. Цифрові технології, економлячи транзакційні витрати, а іноді зводячи їх до нуля, породжуючи новий потенціал, а разом із тим нові запити і вимоги до ринку, прискорюють ведення бізнесу і виробництва. Зрештою держава повинна стати замовником і першим покупцем інновацій та цифрових сервісів, що буде поштовхом для утворення нових ринків.

Кулинич Мирослава, кандидат економічних наук у роботі «Поглиблення змісту об'єктів і методу бухгалтерського обліку в умовах цифровізації економіки» розкриває зміст цифровізації, а також порядок ефективного ведення бізнесу. Вона також робить наголос на небезпеці

розповсюдження даних у системі господарського контролю, надаючи визначення «основна валюта», яка є інформацією про клієнта. «Клієнтоспрямованість» стане у майбутньому тим визначальним вектором, по якому будуть рухатись юридичні особи. Також, цифровізація в бухгалтерському обліку неможлива без електронного документообігу, перевагою якого є прискорене обертання грошових коштів та економія ресурсів [4, с.132].

Беручи до уваги напрямок розвитку політики нашої держави «Держава у смартфоні», даний напрямок призведе до виходу держави і на мировий ринок бізнесу і великого доступу усіх бажаючих до інформаційних сайтів, необхідно вирішити питання щодо захисту персональних даних й закритого доступу до банківських рахунків, що стане великою гарантією, що від «вашого» імені не буде зроблене не бажане.

Томас Месенбург ще у 2001 р. виділив такі основні складові концепції цифрової економіки:

1) підтримуюча інфраструктура (апаратне забезпечення, програмне забезпечення, телекомунікації, мережі);

2) електронний бізнес (будь-які процеси, які організація проводить через комп'ютерні мережі);

3) електронна комерція (передача товарів онлайн) [12, с. 1-17].

У роботі кандидата економічних наук Ткачука Г.О. «Цифрові трансформації: взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства» розкрито моделі цифрових трансформацій підприємства, а також велику увагу приділяє кібербезпеці. Він зазначає, що з однієї сторони, система економічної безпеки підприємства отримує нові завдання щодо захисту бізнесу від негативного впливу «цифровізації», а з іншої - цифрові технології є платформою щодо зростання ефективності системи економічної безпеки. Подальші дослідження необхідно присвятити детальному вивченню проблем ідентифікації та оцінки загроз «цифрової економіки» економічній безпеці підприємства [10, с. 42-47].

Отже, беручись за розв'язання проблем впливу процесів цифровізації економіки на облік та аудит, необхідно забезпечити захист щодо низькі питань:

- створення інфраструктури кібербезпеки;
- вирішення питання із захисту інтелектуальної власності.

При подоланні цих бар'єрів, вигоду отримають усі — бізнес, державні службовці та економіка України. І ми з Вами зможемо стати свідками розвитку нової галузі економіки, появи нових робочих місць; створення фундаменту для розвитку цифрової економіки; появи ефективного

інструменту управління; створення середовища, що унеможливорює корупцію взагалі.

А також, запровадження абсолютно нового рішення ведення господарського контролю: нові моделі страхування, комп'ютерні системи, альтернативні банківським послугам та сервісам, мобільні додатки для навчання, індивідуальний підхід до онлайн-аудитора, та ін.

Також, кандидат економічних наук Ткачук Г.О. у роботі «Цифрові трансформації: взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства», зазначає про спрощення роботи з ведення цифровізації та ІТ технологій. Даний розвиток на державному рівні при програмі розвитку промисловості надасть можливість розвитку онлайн-аудиторів, як на підприємстві так і фіскальними органами та спростить роботу і тих і інших [10, с. 42-47].

Зазначені зміни торкнуться не лише економічної та господарської сфер, а також задовольнить попит фіскальних органів та бухгалтерів і економістів. Система онлайн-аудиторів, надасть нові можливості розвитку новаторських технологій.

Література:

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. // Офіційний вісник України від 23.02.2018 р., № 16, стор. 70.
2. Апалькова В.В. Концепція розвитку цифрової економіки в Євросоюзі та перспективи для України / В.В. Апалькова // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Менеджмент інновацій». – 2015. – Вип. 4. – С. 9-18.
3. Вінник О. Регулювання відносин у сфері цифрової економіки: проблеми термінології / О. Вінник // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 11. – С. 163–166.
4. Кулинич М. Поглиблення змісту об'єктів і методу бухгалтерського обліку в умовах цифровізації економіки/ Кулинич М. // Економічний часопис Східно-європейського національного університету імені Лесі Українки, – 2019 – С. 132.
5. Левицька Н. Використання цифрових технологій у праві / Надія Левицька // Підприємництво, господарство і право. – 2019. – № 9. – С. 165–169.
6. Панышин Б. Н. Цифровая экономика: особенности и тенденции развития / Б. Н. Панышин // Наука и инновации. – 2016. – № 3. – С. 17-20.
7. Проект. Цифрова агенда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020) Концептуальні засади 2016, URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.
8. Розовский Б. Г. Король жив. Но нуждается в лечении / Б. Г. Розовский. – Чернигов: Десна Полиграф, 2017. – 232 с.
9. Тендюк А.О. Система методів та інструментів екологічного менеджменту / Тендюк А.О. // Економічні науки. Серія “Економіка та менеджмент”: Збірник

наукових праць. Луцький національний технічний університет. – Випуск 7(26). Частина 3. – 2010. – С.224-233.

10. Ткачук Г.О. Цифрові трансформації: взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства/ Економіка харчової промисловості // Том 11, випуск 4/2019 – С. 42-47

11. Шаповалова О.В. Цифровізація економіки у протидії зловживанням та корупції / О.В. Шаповалова // Перші наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова : матеріали круглого столу (8 лютого 2019 р., м. Київ). Наук. ред. В.А. Устименко. НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень, 2019. – 264 с. - С.117-121.

12. Mesenbourg, T.L. (2001). Measuring the Digital Economy. U.S. Bureau of the Census.// https://uk.wikipedia.org/wiki/Цифрова_економіка

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПЕРТИЗИ БУДІВЕЛЬНИХ ПРОЄКТІВ

Мартінова Л. В.,

к.е.н., доцент кафедри господарського права СНУ ім. В. Даля;

Гриценко Г. М.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного права СНУ ім. В. Даля

Однією з основних галузей економіки є будівельна галузь, яка за останні роки з урахуванням соціально – економічного розвитку України стрімко розвивається, у зв'язку з чим, стала потребувати більш детальних змін. З року в рік збільшення будівельних обсягів викликає побоювання за якісну підготовку проектної документації для виконання будівельних робіт від правильного складання і розрахунку буде залежати здача об'єкта будівництва в експлуатацію та їх безпосередня експлуатація.

На сучасному етапі становлення правового забезпечення експертизи будівельних проєктів, характеризується повільністю, не системністю та фрагментарністю державних заходів щодо реалізації завдань системних змін у законодавчих актах. У цьому контексті одним із найважливіших чинників зміни ситуації у позитивну сторону має стати ефективне законодавче забезпечення реформаторських процесів на початкових стадіях будівництва, а саме: на стадії експертизи будівельних проєктів.

Питання правового регулювання відносин у сфері будівництва завжди було актуальним у вчених правознавців, проте правове

регулювання процесу проведення експертизи будівельних проектів залишилося без належної уваги.

У зв'язку з чим, метою дослідження є обґрунтування необхідності вдосконалення правового регулювання процесу проведення експертизи будівельних проектів.

Сучасні реалії потребують застосування у сфері будівництва стратегії інноваційного розвитку, що дало б змогу при проведенні експертизи будівельних проектів врегулювати питання узгодженої позиції між зацікавленими центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх виконавчими органами, місцевими державними адміністраціями, бізнесом, професійним співтовариством, громадськістю щодо системи публічного управління в даній сфері. Але, станом на сьогодні, в основному використовується технічний підхід.

Так, для успішного завершення будівництва і здачі будівельного об'єкту в експлуатацію ст. 31 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [1] передбачає обов'язкове проведення експертизи проектів будівництва. Крім того, ст. 37 вищезказаного Закону передбачає право на виконання підготовчих робіт і будівельних робіт на об'єктах будівництва, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з середніми (СС2) та значними (СС3) наслідками, підключення об'єкта будівництва до інженерних мереж та споруд надається замовнику та генеральному підряднику чи підряднику, після отримання дозволу на виконання будівельних робіт.

Кабінет Міністрів затвердив «Порядок про Деякі питання виконання підготовчих і будівельних робіт» від 13.04.2011р. N 466 [2] (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2015 р. № 747), де у додатку 10 зазначено, що до заяви про отримання дозволу на виконання будівельних робіт додається, зокрема, звіт за результатами експертизи проекту будівництва або його засвідчена у встановленому законом порядку копія (у тому числі звіт щодо розгляду проекту будівництва на стадії проектування, що передбачає розподіл її за чергами).

Тобто з чинного законодавства ми бачимо, що будівництву об'єктів, які мають велике соціальне значення і потребують великих капіталовкладень бюджетних або інвестиційних коштів, обов'язково повинна передувати експертиза проекту будівництва.

Згідно «Порядку затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» [3], де зазначено що, метою проведення експертизи проектів будівництва є визначення якості проектних рішень шляхом виявлення відхилень від вимог до міцності, надійності та довговічності будинків і споруд, їх експлуатаційної безпеки та інженерного

забезпечення, у тому числі щодо додержання нормативів з питань створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, санітарного і епідеміологічного благополуччя населення, охорони праці, екології, пожежної, техногенної, ядерної та радіаційної безпеки, енергозбереження, кошторисної частини проекту будівництва. Експертиза є завершальним етапом розроблення проектів будівництва.

У затвердженому Постановою КМУ «Порядку проведення експертизи містобудівної документації» [4], вказується, що під час проведення експертизи враховуються результати розгляду проектів містобудівної документації відповідною архітектурно-містобудівною радою, зокрема висновки (за відповідним напрямом) органів земельних ресурсів, охорони культурної спадщини, охорони праці, енергозбереження, пожежної, техногенної, ядерної та радіаційної безпеки, державної санітарно-епідеміологічної служби, природоохоронного та інших органів, яким відповідно до закону належать повноваження щодо розгляду містобудівної документації.

Всі вищенаведені нормативні акти свідчать про те, що експертиза проектної документації на будівництво спрямована на виявлення відхилень від вимог до міцності, надійності та довговічності будинків і споруд, їх експлуатаційної безпеки та інженерного забезпечення, у тому числі щодо додержання нормативів з питань створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, санітарного і епідеміологічного благополуччя населення, охорони праці, екології, пожежної, техногенної, ядерної та радіаційної безпеки, енергозбереження, кошторисної частини проекту будівництва.

Водночас, проведення експертизи тільки з урахуванням технологічного процесу не викриває всієї сутності експертизи проектної документації. Відсутність у вказаних законодавчих актах аналітичного напрямку проведення зазначеної експертизи або вельми поверхнєве його застосування дає змогу недоброчинним забудовникам використовувати: чи то кошти з бюджетів різного рівня, чи то кошти інвестиційного призначення, чи то приватні кошти в тих проектах, які заздалегідь вже будуть невиконані, а зазначені кошти використати не за призначенням. Тобто, будівництво об'єктів не буде завершене. І як приклад, недобудовані 16 житлових комплексів «Укрбуда» у місті Києві з тисячами обдурених вкладників і недоплачених податків в бюджет країни.

Далі розглядаючи чинне законодавство можна відмітити, наступне: тільки Закон України «Про інвестиційну діяльність» [5] ст.15 ч.3 передбачає що, державна експертиза інвестиційних проектів повинна

враховувати оцінку економічної ефективності, але на жаль на практиці це використовуватися не завжди.

Ще одним недоліком нормативних актів, регулюючих сферу будівництва, є необхідність подвійної експертизи проектів будівництва щодо додержання нормативів з питань екології. Так, з введенням в дію з 18.12.2017 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» [6] втратив чинність Закон України «Про екологічну експертизу». В результаті було скасовано проведення екологічної експертизи та запроваджено процедуру оцінки впливу на довкілля. Це призвело до того, що:

По-перше, під час проведення процедури оцінки впливу на довкілля проводиться аналіз проектів планованої діяльності експертними комісіями Міністерства енергетики та захисту довкілля або відповідними його підрозділами на місцях незалежно від проведення експертизи проектів будівництва, яка здійснюється згідно зі статтею 31 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», що, фактично, має наслідком проведення подвійної експертизи проектної документації.

По-друге, Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» запроваджено додаткову дозвільну процедуру для дуже широкого кола об'єктів, що, в свою чергу, стає стримуючим фактором у реалізації інвестиційних проектів в Україні.

По-третє, за фактом ми маємо відсутність взаємодії замовника будівництва, проектувальника й експертної організації.

Таким чином, усунення недосконалості чинних нормативно-правових актів у сфері регулювання експертизи будівельних проектів, має відбуватись за наступними напрямками:

- необхідно проводити ще науково-технічну експертизу експертизи проектної документації на будівництво, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів [7];

- усунути неузгодженість при взаємодії замовника будівництва, проектувальника й експертної організації шляхом застосування інституціонального підходу в сфері будівництва;

- узгодити норми діючого законодавства України, як між собою, так й з законодавством ЄС з урахуванням того, що інтеграційний вектор руху країни має напрямок на країни ЄС.

Література:

1. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011р. № 3038-VI - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>

2. Порядок виконання підготовчих та будівельних робіт: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 466 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2015 р. № 747) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-2011-п>

3. Порядок затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 11 травня 2011 р. № 560 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2011-п>

4. Порядок проведення експертизи містобудівної документації: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. N 548. - Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-2011-п>

5. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991р. № 1560-XII - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

6. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 р . № 2059-VIII - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>

7. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР. - [Електронний ресурс] .– Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-вр>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ КІНЦЕВИХ БЕНЕФІЦІАРНИХ ВЛАСНИКІВ БАНКІВ

Савельєва М. О.,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного,
господарського права та процесу Академії адвокатури України,*

Уляницька А. Ю.,

*студентка магістратури спеціальності «Право»
Академії адвокатури України*

28.04.2020 набрав чинності новий закон №361-IX від 06.12.2019 «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Даний закон приводить систему протидії відмиванню коштів/фінансуванню тероризму України до міжнародних стандартів, а саме до імплементації норм Директиви ЄС 2015/849.

Закон удосконалює систему фінансового моніторингу, зокрема щодо:

- застосування ризик-орієнтованого підходу суб'єктами первинного фінансового моніторингу при проведенні належної перевірки своїх клієнтів;

- удосконалення процедури розкриття суб'єктами господарювання своїх кінцевих бенефіціарних власників (контролерів) та посилення вимог до виявлення суб'єктами первинного фінансового моніторингу бенефіціарних власників своїх клієнтів.

В результаті вступу у силу цього закону бізнес буде зобов'язаний суттєво оновити та розширити інформацію про своїх кінцевих бенефіціарних власників. При цьому треба буде подати структуру власності з детальним розписом «ланцюжка» компаній, які ведуть до кінцевого власника та нотаріально завірену копію паспорта бенефіціара, якщо про нього відсутня інформація в демографічному реєстрі. Особливо це може стосуватися іноземних громадян.

Відповідно до Перехідних положень Закону №361-IX від 06.12.2019 «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» юридичні особи, зареєстровані до набрання чинності цим Законом, мають подати державному реєстратору інформацію про кінцевого бенефіціарного власника в обсязі, визначеному цим Законом, та структуру власності протягом трьох місяців з дня набрання чинності нормативно-правовим актом, яким буде затверджена форма та зміст структури власності. Нормативно-правовий акт розробить Міністерство Фінансів України та ним буде затверджена форма та зміст структури власності.

Так, норма Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» ще з 2014 року зобов'язує всіх юридичних осіб розкривати інформацію про кінцевого бенефіціарного власника (далі - КБВ) у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (далі - ЄДР). Проте, за даними аналізу відкритих даних станом на 25 червня 2019 року [1] лише 21,6% (360 660) юридичних осіб із 1 672 576 зареєстрованих подали обов'язкову інформацію про КБВ. Ще 51,2% (або 856 413) юридичні особи мають право не подавати інформацію про бенефіціарного власника. І майже 27% юридичних осіб (або 455 503) не виконали вимоги та не подали до реєстру дані про КБВ.

На нашу думку, пошук шляхів вирішення проблеми з розкриттям справжніх кінцевих бенефіціарних власників (контролерів) саме банків є найбільш актуальним, оскільки банки найбільш зацікавлені в уникненні санкцій із боку Національного банку України (далі – НБУ або Національний банк) та ще й тому, що саме у банках вже кілька років

впроваджується ризик-орієнтований підхід у сфері фінмоніторингу, що дозволяє не просто формально ставитися до своїх обов'язків як суб'єкта первинного фінансового моніторингу, а й виявляти різні фінансові схеми.

Для визначення кінцевого бенефіціарного власника банку банківське законодавство частіше використовує дотичний до нього термін «кінцевий власник банку». Це понятті визначено Положенням про ліцензування. Відповідно до підпункту 24 пункту 2 цього положення **кінцевий власник банку** - власник істотної участі в банку (фізична особа, юридична особа, в тому числі публічна компанія), у структурі власності якої *немає* інших власників істотної участі в банку, визначених відповідно до цього Положення, міжнародна фінансова установа, держава (в особі відповідного органу державної влади), територіальна громада (в особі відповідного органу місцевого самоврядування).

Перша відмінність між визначеннями кінцевого бенефіціарного власника (контролера) та кінцевого власника банку полягає в тому, що для кінцевого бенефіціарного власника (контролера) участь у юридичній особі повинна становити не менше, ніж 25%, тоді як для кінцевого власника істотної участі — 10%.

Друга ж відмінність між визначеннями кінцевого бенефіціарного власника (контролера) та кінцевого власника банку полягає в тому, що у юридичної особи відповідно до Закону про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів та Закону про державну реєстрацію може не бути кінцевого бенефіціарного власника (контролера), тоді як Закон про банки та нормативно-правові акти Національного банку України не передбачають можливості відсутності у банку кінцевого власника.

Наприклад, відповідно до підпункту 35 пункту 1 статті 1 розділу I Закону про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, структура власності — це документально підтверджена система взаємовідносин юридичних та фізичних осіб, що дає змогу встановити всіх наявних кінцевих бенефіціарних власників (контролерів), у тому числі відносини контролю між ними щодо цієї юридичної особи, або **відсутність** кінцевих бенефіціарних власників (контролерів).

Порядок розкриття структури власності банку передбачений Положенням про порядок подання відомостей про структуру власності банку, затверджене Постановою Правління Національного банку України від 21.05.2015 № 328. Неможливість встановити кінцевого власника банку є відповідно до цього положення ознакою непрозорої структури власності.

Ця постанова була прийнята у 2015 році, та її метою було – боротьба з непрозорими структурами банків, що до 2015 року було дуже популярним. Так, в Україні існувало чимало банків, в яких кількість учасників становила 11 осіб. Відповідно, участь кожного учасника у банку

становила 9,09% статутного капіталу банку. Таким чином, власники банку ухилялися від виконання статті 34 Закону про банки. Відповідно до норм цієї статті у випадку придбання особою більше 10% банку, необхідно погоджувати в Національному банку України набуття істотної участі. Це є досить складним процесом та може затягуватись на місяці.

Аналогічна ситуація склалася й у Молдові. У боротьбі за прозорість структури власності банків, межу розкриття було знижено з 10% до 5% участі у банку. Але це призвело до того, що у банках стало по 21 учаснику, де кожному належало менше 5% акцій.

Наприклад, розглянемо структуру власності молдовського банку Moldincombank. Серед акціонерів цього банку найбільшому акціонеру належить всього 9,06% акцій, у банку є ще 31 акціонер максимальна участь якого становить - 4,52% акцій. У молдовського Agroinbank 62 акціонери, найбільша частка якого становить 3,45% акцій.

У 2014 році, коли Національний банк почав активну роботу над прозорістю структур власності банків, приблизно третина банків (47 банків) розглядалися як банки з непрозорими структурами власності. В 2015 році ця цифра почала різко спадати і вже на початок вересня 2015 року тільки два відсотки банків від їх кількості залишалися непрозорими.

Можна виділити п'ять основних способів, користуючись якими власники істотної участі приховують себе у структурі власності банку.

Перший спосіб, про який вже йшлося вище — це створити структуру з акціонерами, які володіють пакетами акцій меншими 10%.

Наприклад, станом на 08.03.2015 у структурі власності ПАТ “Неос Банк” не було жодного власника істотної участі, проте було 11 юридичних осіб з Республіки Кіпр.

Другий спосіб, яким користувалися власники істотної участі для того, щоб приховати себе, - відсутність контролю у власника істотної участі банку. Наприклад, єдиним власником істотної участі у ПАТ “Таскомбанк” була кіпрська компанія “Алкемі Лімідет”. Компанії прямо належало 99,74% акцій банку. У той же час така кіпрська компанія як “Байлікан Лімідет”, якій належало 49% акцій “Алкемі Лімідет”, та ще три кіпрські компанії яким належало по 17% акцій “Алкемі Лімідет” не вважалися власниками істотної участі банку.

04.06.2015 р. Правління Національного банку України прийняло постанову № 357 “Про затвердження Змін до Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів”, яка змінила вищезазначений підхід.

Зазначимо, що опосередковане володіння істотною участю в банку настає, зокрема, якщо особа володіє участю в банку через інших осіб і розмір участі такої особи в банку, розрахований шляхом множення розміру

часток участі осіб за кожним рівнем володіння корпоративними правами у відповідному ланцюгу володіння корпоративними правами в банку, становить 10 і більше відсотків.

Третій спосіб, яким користувалися власники істотної участі для того, щоб уникнути відповідальності - це поява у структурі банку так званого "дискреційного трасту".

Правовий режим власності дискреційних трастів передбачає розщеплення юридичної і бенефіціарної власності і не дає змогу встановити кінцевого власника істотної участі в банку.

Після того як набуло чинності Положення про порядок подання відомостей про структуру (затверджено Постановою від 21.05.2015 № 328) дискреційні трасти стали вважатися ознакою непрозорої структури.

Відповідно до пункту 5 Положення про порядок подання відомостей про структуру структура власності банку є непрозорою, якщо неможливо визначити всіх власників істотної участі в банку через наявність у структурі власності банку трастових конструкцій. Трастовою конструкцією (трастом) є заснований на правочині (трастовому договорі, трастовій декларації тощо) режим володіння/управління майном, який передбачає розщеплення права власності на юридичне право власності, яке передається довірчому керуючому, та бенефіціарне право власності, яке передається вигодоодержувачам (бенефіціарам). Під юридичним правом власності розуміється право юридичного володіння, користування та розпорядження майном на користь та в інтересах вигодоодержувачів (бенефіціарів), а під бенефіціарним правом власності розуміється право отримання будь-якої вигоди від майна.

Необхідно зазначити, що якщо особа має право голосу на загальних зборах акціонерів банку за дорученням на 10% і більше, то вона є власником істотної участі у банку. А це означає, що вона повинна отримати погодження Національного банку України на набуття істотної участі.

П'ятий спосіб, яким користуються власники істотної участі для того, щоб приховати себе, це номінальні власники. Такий спосіб є найпоширенішим та може комбінуватися з іншими у різних варіаціях.

Можна виділити три найпоширеніших типи номінальних власників. Перший - «кіпріоти». Особи - нерезиденти, найчастіше з Республіки Кіпр, які є номінальними утримувачами акцій у компаніях, бенефіціарами яких є, як правило, є резиденти України. Другий - друзі та родичі. Третій - співробітники пов'язаних із банком компаній.

Для того щоб перевірити структуру власності банку на предмет її прозорості, Національний банк запровадив перевірку десяти остаточних ключових учасників банку.

Отже, особливістю визначання КБВ банку є те, що для такого визначення Національним банком України встановлено спеціальне законодавство. Крім того, Національний банк контролює та перевіряє достовірність інформації про КБВ банку. Так, у Положенні про структуру встановлено спеціальний механізм, що дозволяє перевірити достовірність такої структури. Особливо за формальної відсутності власників істотної участі у банку. Суть такої перевірки полягає в тому, що Національний банк України має право запитати документи, що підтверджують майновий стан остаточних ключових учасників банку. І якщо, у таких остаточних ключових учасників банку виявиться недостатньо активів чи джерел походження коштів на придбання акцій банку, то структура власності такого банку може бути визнана непрозорою.

Література:

1. Що ЄДР розповів про бенефіціарів компаній: Звіт щодо аналізу даних з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. / Інтернет-видання Ліга. URL: https://project.liga.net/projects/beneficiar/?fbclid=IwAR1_CE2uZWkj-MbEC3Y0zRgRBLDDTYPfX8GzyPajSxr-wPuuvSpPxTAB5vg
2. Типові схеми відмивання коштів, що виділяє Національний банк України. URL: <https://finmon.bank.gov.ua/finmon/#materials> (дата звернення 05.04.2020)
3. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу: Постанова Правління Національного банку України від 17.08.2012 № 346

ОБЛІК АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЧИННИК АВТОРИТЕТНОГО СПРИЙНЯТТЯ ЇЇ РЕЗУЛЬТАТІВ

Шаповалова О. В.,

д.ю.н., професор, зав. кафедрою господарського права СНУ ім. В. Даля;

Сидорчук А. В.

аспірант СНУ ім. В. Даля.

Важливим орієнтиром у забезпеченні завдань запобігання економічним правопорушенням вважають спеціальні джерела інформації – такі як результати незалежних перевірок та аудиту. Міжнародною федерацією бухгалтерів розроблено Стандарти аудиту і етики аудиторів.

Законодавством України закріплено низку умов та вимог щодо надання аудиторських послуг та здійснення аудиторської діяльності. Також на законодавчому рівні визначено підстави для притягнення для юридичної відповідальності на основі результатів аудиту. Йдеться про сукупність результатів аудиту, довідок попередніх ревізій, висновків контролюючих органів, іншої документації, яка визнається джерелом інформації для співставлення з встановленими умовами результатів аудиту.

Відомо, що відносини здійснення внутрішнього фінансового контролю та аудиту за своїм змістом мають управлінський характер.

Правове визначення поняття аудиту та загальні вимоги до нього закріплено у Господарському кодексі України [1, ст. 363]. Натомість позитивним підходом до уточнення поняття аудиту слід визнати подальшу деталізацію вимог до нього у Законі України «Про аудиторську діяльність». Зокрема, законодавцем закріплено поняття аудиту наступним чином: перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання), згідно з вимогами користувачів [2, ст. 3]. Фахівці вважають аналіз отриманих даних і максимальне зменшення ризику виникнення помилок, а також – оптимізацію організації і ведення бухгалтерського обліку основним завданням аудиту, окрім встановлення достовірності фінансової звітності і її відповідності законодавству [3, с. 1130–1132]. Якість такого аналізу впливає на правові наслідки його результатів, а відтак - на рівень авторитетного сприйняття результатів аудиту.

За критерієм правових наслідків для суб'єктів господарювання, діяльність яких була об'єктом аудиту, розрізняють аудит на замовлення правоохоронних органів та аудит як інструмент зовнішнього (на замовлення суб'єкта господарювання) або внутрішнього контролю. Щодо характеристики аудиту як інструменту внутрішнього контролю, слід зазначити, що законодавством передбачається обов'язок суб'єктів господарювання щодо створення внутрішнього підрозділу аудиту. Наприклад, ст. 15-1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» у кожній фінансовій установі (страховій, фінансовій компанії, ломбарді, кредитній спілці, КУА та інших фінансових установах) має бути створений структурний підрозділ або визначена особа для проведення внутрішнього аудиту [4, ст. 15-1]. Приписами Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 05.06.2014 р. № 1772,

затверджено Порядок проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах, яким деталізовано підпорядкованість та організаційну незалежність структурного підрозділу або окремої посадової особи, що проводить внутрішній аудит [5]. Зовнішній аудит на замовлення суб'єкта господарювання здійснюється незалежними аудиторами та аудиторськими фірмами.

Вчені досліджують багаточисленні проблеми у сфері забезпечення авторитетності висновків аудиту для настання правових наслідків за його результатами. Наприклад, у науці господарського права було обґрунтовано поняття правових гарантій забезпечення якості послуг у сфері аудиту [6, с. 3–4]. Натомість не були вивчені правові проблеми обліку аудиторської діяльності фахівця в електронній формі, спеціально призначений для розміщення у зведеному реєстрі результатів аудиту. Постановка проблеми обліку аудиторської діяльності як чинника авторитетного сприйняття її результатів є актуальною для детінізації економіки та повернення у межі нормативної поведінки платників податків (суб'єктів господарювання).

Література:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Офіційний вісник України. 2003. № 11. Ст. 462.
2. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 9, стор. 5, Ст. 50.
3. Петренко А.А. Стаття 363. Хозяйственный кодекс Украины: научно-практический комментарий / под. общ. ред. А.Г. Бобковой. Харьков: Издатель ФЛ-П Вапнярчук Н.Н., 2008. С. 1130–1132.
4. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 1, Ст. 1.
5. Порядок проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах: затв. розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 05.06.2014 р. № 1772 // Офіційний вісник України. 2014. № 63. Ст. 1751.
6. Горяева О.С. Правове регулювання здійснення аудиторської діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. Київ, 2014. 21 с.

Секція 8

РОЗВИТОК ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА СВІТОВІЙ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ

ДЕЯКІ ОРІЄНТИРИ КУЛЬТУРИ ПОСТМОДЕРНУ ТА ЇХ БОГОСЛОВСЬКИЙ ВИМІР

Камишан С. І.,

*Студент 1 курсу магістратури з. ф. н. спеціальності 041 “Богослов’я”
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

Науковий керівник: д.культ., проф. Смоліна О.О.

Будь-яке людське суспільство потребує певних правил поведінки, моралі, життєвої філософії. Мораль більшою мірою позначає погляди, засновані на практиці або в навчанні тому, як людині вести себе в особистих стосунках, чи в суспільстві. Філософія ж теоретично обґрунтовує ті або інші форми моралі. Звідси і її провідна роль в тандемі філософія - мораль.

У суспільстві сьогодення, особливо західноєвропейському, вельми популярна філософія постмодерну. Водночас, корінні сучасні мешканці країн Європи є нащадками християнської культури, за виразом М.Еліаде, сучасний європеець є нащадком Homo religiosus. Тож **актуальним** буде перевірити, наскільки ціннісні орієнтири сучасного європейського суспільства є наближеними або віддаленими від традиційного християнського вчення. Тож **метою цієї роботи** є проведення богословського аналізу окремих суттєвих положень філософії постмодерну.

Серед основних особливостей філософії постмодерну можна назвати такі:

а) заперечення існування істини як чогось непорушного, вічного, абсолютного. Заперечення ієрархії цінностей, можливостей моральної оцінки вчинків і явищ. У світі, де так багато фактів і версій немає правди і істини, а є думка, що єдиною правильною істиною є її відсутність.

Постмодернізм зрівнює всі можливі звичні пріоритети, цінності, норми і говорить про те, що все відносно і суб'єктивно;

б) переважання форми над змістом, відірваність змісту від форми.

в) стилізація, пародійність;

г) змішання стилів (тобто, фактично, світоглядів, цінностей, орієнтирів).

Пункт перший з вищенаведених, про «заперечення існування істини» з богословської точки зору можна назвати «про смерть істини і моралі в людських душах». Свідомість людей, які не об'єктивно сприймають світ, відвертаються від істини, від моралі, від реальних проблем, і занурюються у віртуальний світ, у світ ілюзій, гріха, розпусти і задоволень. У новому віртуальному світі зло буде називатися добром, а добро – злом. За допомогою маніпуляцій різної природи ця брехня може закріплюватися в свідомості людей. Якщо моралі немає – немає і совісті, немає десяти заповідей Божих. А Христос сказав: «Кто имеет заповеди Мои и соблюдает их, тот любит Меня...» (Іоанн 14:21). Для такої людини, за Ніцше, «Бог помер».

Духовні наслідки пропаганди безморального с успільства жакливі: основи народної моральності - споганені і знищені, чесність і порядність перетворилися на «пережиток минулого». Література, театри, кіно -- прославляють найнижчі людські почуття. Культ сексу, насильства, садизму, зради, як особлива субкультура, активно пропагується в засобах масової інформації. Нецензурна лайка безсоромно заповнює Інтернет, звучить з вуст народних депутатів, діячів культури, актрис, співачок, учасників програм телебачення. Новини шестирічної війни в Україні, катастрофи, кримінальні фільми, як і інтернет-ігри-стрілялки, знецінюють людське життя, перекручують та травмують психіку дітей. Не в кіно, а в реальному житті, підлітки б'ють до смерті своїх однолітків, записуючи все це на відео і виставляючи його в Інтернет. І ці випадки не поодинокі. Аморальність, безкультур'я та фальшиві цінності впроваджені: курять і лаються матом не тільки телеекранні герої, але й дівчата у дворі школи. А учні молодших класів вже матом не лаються, а просто на ньому розмовляють, навіть із вчителями. Політики говорять про легалізацію одностатевих шлюбів, проституції, грального бізнесу. І все це притаманно як пересічним громадянам, так і правлячому прошарку суспільства. А, втім, найавторитетніший з апостолів - апостол Павло стверджує: «Или не знаете, что неправедные Царства Божия не наследуют? Не обманывайтесь: ни блудники, ни идолослужители, ни прелюбодеи, ни малакии, ни мужеложники, ни воры, ни лихоимцы, ни пьяницы, ни злоречивые, ни хищники -- Царства Божия не наследуют...» (1 Кор. 6:9-10).

Святе Письмо і Священна Історія пропонують нам зразки результатів такої поведінки людей у попередні часи: Всесвітній потоп, Содом і Гоморра, Ніневія і Помпея. У часи Мойсея єгиптяни через упертість свого фараона, який не відпускав із рабства ізраїльський народ, отримали десять видів покарання від Всевишнього. Нашими покараннями можна назвати поки що два -- війну і пандемію. Потрібно повертатися із світу аморальних ілюзій у наш реальний світ, в Україну, щоб засукавши рукави будувати своїми силами по Божим законам своє світле майбутнє. Не в Європі й не в Росії, а у себе, в Україні.

Пункт другий специфіки філософії постмодерну - це форма, яка відірвана від змісту. Постмодерністське мистецтво відмовилося від спроб створення універсального канону із суворою ієрархією естетичних цінностей і норм. Єдиною незаперечною цінністю вважається нічим не обмежена свобода самовираження художника, яке ґрунтується на принципі «все дозволено». «Всі інші естетичні цінності відносні і умовні, необов'язкові для створення художнього твору, що робить можливим потенційну універсальність постмодерністського мистецтва, його здатність включити в себе всю палітру життєвих явищ, «підстроювання» критеріїв мистецтва до творчої фантазії художника, стирання кордонів між мистецтвом та іншими сферами життя» [2].

Ця думка Олега Павловського дуже концентровано висвітлює творчість постмодерністів. По-перше,- не треба замислюватись над сенсом, над змістом своїх творів, над естетичними цінностями та людськими нормами. По-друге,- треба самовизначитися у своїй необмеженій свободі, бо дозволено усе! Що тобі заманулося – те й роби, ніяких умовностей. І треба стирати кордони «між мистецтвом та іншими сферами життя», наприклад, між роботою скульптора та патологоанатома: музей Гюнтера фон Хагенса «Світ тіла» як ніщо інше не підтримує цю тезу.

Важко зрозуміти який зміст Гюнтер мав на увазі, що він хотів донести нам у трупі чоловіка, з якого зняли шкіру та повісили йому ж на руку, або у шахиста зі спиланою черепною коробкою у якій ми бачимо мозок, або у трупі чоловіка зі знятою шкірою на коні, також, без шкіри. Відвідування такого патологоанатомічного музею викликає не естетичне задоволення, а шок у нормальних людей. Зміст такої форми – шокувати відвідувачів, або виявляти психічно хворих,-- тих, кому ця виставка сподобалась.

Жан Бодрийяр зазначає, що дослідники постмодерністської філософії та мистецтва вважають, що ідеологізація сучасного мистецтва, втрата ним своїх кордонів, девальвація принципів і цінностей, контроль над мистецтвом з боку глобальної адміністративної мережі (Hickey, 1993), а, з іншого боку, залученість в систему віртуальної реальності, відірваної від

справжньої реальності, ставить під питання саме існування мистецтва, як самостійної сфери життя зі своїми принципами, нормами і цінностями.

Розглянемо третій і четвертий пункти особливості принципів філософії постмодерну: «Стилізація і пародійність, змішання стилів». Ці принципи дозволяють виправдати який завгодно постулат, будь-яку модель поведінки людини, перекинувши і висміюючи її. Що робить сівтогляд постмодерну зручним і таким, що легко пристосовується під людину, виправдовуючи будь-яку її мерзотність. Вже не людина додержується якоїсь моралі та слідує якимось принципам, якийсь філософії, а філософія слідує за принципами кожної конкретної людини, - бо її принцип: «Ніяких принципів, так як все в світі відносно». Потрібно підкорятися тільки своїм інстинктам, а совість і мораль – це категорії, які заважають людям жити в своє задоволення, без всяких принципів. Але тоді виникає просте запитання, а чим, власне, тоді люди будуть відрізнятися від тварин?

Зірвавши плоди з дерева пізнання Добра та Зла, порушивши заборону Бога, людство встановило свої критерії добра і зла. Де зло вже не зовсім зло, а добро – не зовсім вже й добро. І тому можна підмінити ці поняття, використовувати різні психотехніки маніпулювання свідомістю, Маніпуляція масовою свідомістю -- один із способів управління людьми шляхом створення ілюзій або умов для контролювання поведінки. Ця дія спрямована на психічні структури людини, здійснюється потай і ставить своїм завданням зміну думок, спонукань і цілей людей в потрібному для певної групи людей напрямку. Так С.А.Зелинський [1] виділяє такі блоки прийомів маніпуляцій:

1. Маніпулювання психічною свідомістю людини.
2. Вплив на мас-медіа-аудиторію за допомогою маніпуляцій.
3. Мовні психотехніки (В.М.Кандиба, 2002).
4. Маніпуляції за допомогою телебачення (С.К.Кара-Мурза, 2007).
6. Маніпулювання особистістю (Г.Грачев, И.Мельник, 1999).
7. НЛП.

Маніпулювання свідомістю людини – великий гріх. Святий Антоній Великий казав: «Бог створив душу вільною та самовладною» [3]. Мова йде про фундаментальну властивість людської природи - про свободу волі. Професор О.І. Осипов зазначає: «За християнським вченням, над цією свободою ніхто не має влади -- ні люди, ні суспільство, ні демони, ні Сам Господь Бог» [4]. Ми маємо у собі Образ Божий, тому несемо велику відповідальність за свою свободу, за свій вибір добра чи зла. І ще більшу відповідальність несуть ті, хто втручається в нашу свободу вибора, порушує її.

Та коли сама людина обирає «чечевичную похлебку» - то зводить своє життя до реалізації основних інстинктів. І живе тоді, плутаючи віртуал з реальністю. І вірить не в Бога, а у засоби масової інформації – інтернет та телебачення, і на них практично молиться. І плаче не про свої гріхи, не про те, що зустріла Світле Христове Воскресіння он лайн, а про те, що Італію влітку не побачить. Віддаляючись від Бога, від Істини, від віри, ми стаємо жертвами своєї самості. І тоді підпадаємо під вплив психотехнік телебачення та інтернету, занурюючись у демоничне зло. За таке Господь Бог і випровадив Адама та Єву з раю. Але не для того, щоб вони, втративши образ Божий, загубили й людську природу, а для того, щоб через покайняння, через відтворення у собі образу Божого -- людство повернулося до Царства Божого.

Література:

1. Зелинский С. А. Психотехнологии гипнотического манипулирования сознанием. Пси-фактор: веб-сайт: URL: <https://psyfactor.org/lib/zelinski2-11.htm> (дата звернення: 30.04.2020).

2. Павловский О. Новый классицизм и финал постмодерна. Планета писателя: веб-сайт: URL: <https://wplanet.ru/index.php?show=text&id=26370> (дата звернення: 30.04.2020).

3. Святой Антоний Великий. Поучения. Православная энциклопедия «Азбука веры»: веб-сайт: URL: https://azbyka.ru/otechnik/Antonij_Velikij/poucheniya/2 (дата звернення: 9.05.2020).

4. Осипов А.И. О свободе. Православная энциклопедия «Азбука веры»: веб-сайт: URL: <https://azbyka.ru/svoboda> (дата звернення: 30.04.2020).

КУЛЬТУРНИЙ СМИСЛ «ГІДНОСТЬ» ТА ЙОГО ОФОРМЛЕННЯ: АКсіОЛОГіЧНЕ VERSUS ОСТЕНСИВНЕ?

Леонтьєва В. М.,

*д.ф.н., доцент, професор кафедри філософії, культурології та
інформаційної діяльності, юридичний факультет СХУ ім. В. Даля*

Петренко М. О.,

*асистент кафедри філософії, культурології та інформаційної діяльності
юридичний факультет СХУ ім. В. Даля*

Навряд чи хтось буде заперечувати належність *гідності* до найшановніших людських чеснот, до вищих цінностей (ідеалів)

суспільного життя та культури, – це означало б руйнацію чи не всього *аксіологічного поверху* культуротворчої системи і, разом із тим, спростування людяності (гуманності) її інституціолізованого імперативного шару: *ідея гідності людини* формує соціально-правову, інституційну структуру суспільного буття у цілому. У Конституції України *гідність людини* визнається однією з найвищих соціальних цінностей [див.: 1, ст. 3, 21, 43, 68], а наголосом Основного Закону, що «Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню» [1, ст. 28], імперативно окреслюється межа між гуманним та антигуманним, тобто *ніби* створюється умова для встановлення буттєвого кордону дегуманізації. – Але чому «*ніби*»?

Заявлену проблему можна було б подати як проблему суперечливих форм присутності (репрезентацій) концепту «гідність» у сучасному вітчизняному *культурному полі*, а останнє – редукувати до *культурної свідомості*, якщо б не така обставина: постмайданна суспільна свідомість містить дві суттєво різних траєкторії тлумачення «гідності» відносно єдиної точки відліку – *революції гідності*. З одного боку, Майдан 2013–2014 рр. – сам його факт – є невід’ємним чинником «*нової епохи*», яка частиною суспільства і досі оцінюється як визволення і торжество гідності, – епохи, провідний інституційний вектор якої декларований (та закріплений у Конституції [1, ст. 85, 112, 116]) як шлях до євроінтеграції. «Гідність» як емоційно-екзистенційна аура і вимог Майдану, і притаманної тим подіям натхненної піднесеності визнається за безсумнівну цінність та індикатор свободи, у тому числі, за показник «вільного цивілізаційного вибору», як вибору європейських, західних цінностей – на протигагу цінностей Східно-слов’янської цивілізації. З іншого боку, певна частина українського суспільства за минулі постмайданні роки вже достатньо переконалася в істотній змістовій невідповідності *назви* «революції гідності» її реальним – соціальним, культурним, антропо-екзистенційним – результатам/наслідкам, одним з яких виявилася девальвація високого пафосу «гідності» як такої: навіть найтерплячіший народ може «вибухнути», коли з’ясує, що з ним обійшлися негідно, що за фасадом *революції з назвою гідності* – звичайна технологія зміни влади для здійснення зовнішнього управління.

За цієї обставини філософія не має права зупинятися на дослідженні лише *ідеї гідності* у тих чи інших «соціальних проектах». З нашої точки зору, доцільно, по-перше, ревізувати власний зміст концепту «гідність», бо нібито інтуїтивно-ясний та неодноразово філософськи обґрунтований (принаймні, в історії етики), він – у силу того, що атрибутивно містить невід’ємні оціночні складники – продовжує релятивізуватися, примножуючи полісенсовність, яка за певних умов перетворюється на

суцільну невизначеність. Один і той же вчинок у плані його визнання гідним/негідним, так само, як і історична постать, по-різному, аж до взаємовиключних характеристик, оцінюється/кваліфікується у різних парадигмах та/або у різних епохах: взагалі, чи є правомірним питання щодо універсальних критеріїв гідності? По-друге, культурфілософія має замислитися: чи існують такі чинники соціокультурних практик, які дозволяють/не дозволяють утримувати інваріантні сенси «гідності» таким чином, що вони (майже) не залежать від змін правителів, політичних курсів, епох: чи є у культурному смислі *гідності* таке, що вільно відтворюється на всіх рівнях афірмації безвідносно будь-яких «зовнішніх умов»? Чи завжди й обов'язково реальну гідність людини унеможливлено без довіри громадян один до одного та до владних персон та інституцій? Адже створення умов для такої довіри, витлумаченої як настанова та прагнення до чесної, справедливої (!) угоди громадян і влади, може тривати впродовж життя не одного покоління: відтак, невже ці генерації є зреченими на відсутність гідності? – Ось тут доречно враховувати деяку нетотожність «концепту “гідність”» та «культурного смислу *гідності*», який втілюється у відповідному культурному феномені, тобто набуває певного культурного оформлення.

Концепт «гідність», традиційно характеризований в межах етичного знання, зокрема, дискурсивною етикою, останнього часу тлумачиться більш широко, що дозволяє розглянути його разом із його наочними морально-правовими та/або діалогічно-комунікативними експлікаціями у якості складного культурного явища, вичерпний смисл якого представлений у сукупності аксіологічних культурних форм, а саме: одночасно і як цінність, і як ідеал, і як принцип. Аксіологічно оформлений культурний смисл «гідності» впорядковує низку інших, також ціннісно навантажених, смислів «визнання», «поваги» та «самоповаги», – але за умов обов'язкового сполучення із смислами «справедливості» та «свободи», стосовно чого сформулюємо наступні дві тези.

По-перше, оскільки *свобода* є не лише міцним концентруючим аксіологічним смислом, але й одним з тих екзистенціалів, що складають засади культуротворчості як такої, гідність можна тлумачити як своєрідний маркер – одночасно мотив, інструмент та засіб – персональної реалізації культуротворчої свободи, що, у свою чергу, є свідоцтвом породження людиною у самій собі Я-культурного – не теоретичного (трансцендентального) культурного суб'єкта, а особистості, яка доводить, що вона не лише здатна на вільну та відповідальну культуротворчість, а й у змозі утверджувати (афірмувати) власну аксіологічну ідентичність.

По-друге, дозволимо собі висловити припущення щодо варіативності аксіологічного зв'язку між *гідністю* та *справедливістю*: сучасний

культурний смисл «гідності» у формі цінності наповнений уявленнями про свободу, справедливість, відповідальність, тобто справедливість *уписано* у гідність, розглянуту як цінність; узяті як ідеали, *гідність* і *справедливість* виявляють, на нашу думку, рівнозначність та взаємодетермінованість своїх культурних смислів, відрізняючись у цій своїй співрозмірності лише мірою індивідуалізації, зростаючої від «справедливості» до «гідності»; у формі ж принципу справедливість *охоплює* вписану в неї гідність як *гідність особистості*, принцип поваги до якої є одним з найретельніше інституціалізованих у демократичних суспільствах аксіологічним смислом. – Ми вже посилалися на Конституцію України; але головна проблема полягає саме в тому, що подібна інституціалізація аксіологічних форм гідності не є запорукою реальної присутності даного культурного смислу у живій культурі, у реальному людському бутті-в-культурі. – Власно, це й акцентує друга частина назви нашої роботи («...аксіологічне *versus* *ostensivne*?»).

Зафіксуємо різницю між прийняттям (позитивною ціннісною оцінкою) культурним суб'єктом змісту концепту «гідність» та реальним утвердженням ним власної гідності у бутті-в-культурі. У першому випадку ми маємо справу із своєрідним «віртуалізованим» буттям культурного смислу «гідність» – таким його *перебуванням* на теренах внутрішнього світу (може, й довготривалим, але обмеженим саме ідеальністю індивідуального життєвого світу), яке може демонструватися міркуваннями на тему гідності, активним обговорюванням пов'язаних із «гідністю» питань, зокрема, публічним; у другому – з гідністю як результатом виховання, який втілюється (можливо, поза будь-якої рефлексії) *остенсивно* – у певній поведінці, у певних діях з певними наслідками.

Але те, що концепт «гідності» в офіційно інституціалізованих аксіологічних формах може бути дуже відмінним за змістом від тих сенсовних інтенцій, які сучасниками/нащадками оцінюються як приклади, зразки та взірці *гідності*, є ознакою кризового стану культуротворчої системи, бо демонструє збій одразу двох засад системності культуротворчого процесу: це свідчить про порушення змістової спадковості культурних смислів, які транслюються/стверджуються у наявних культурних формах різних типів, та про зникнення належної (для безперервного буття-в-культурі) міри ціннісної несуперечливості, узгодженості між стихійно-повсякденною культуротворчістю та професійним – цілеспрямованим, спеціалізованим та переважно інституціалізованим – її потоком (що є, на наш погляд, найнебезпечнішим для реального життя сучасників, в кожного з яких – своя земна доля й неповторний внутрішній світ: за таких умов відбувається руїнація їх обох,

настає екзистенціальна криза, втрачається сенс життя). Можливо, ми вже опинилися на порозі такої культурної кризи – однієї з тих, які історично інколи змушували індивідуальні людські долі складатися в «долі народів», «долі країн» (які теж час від часу підлягають оцінці/самооцінці за шкалою «гідна – негідна»), але ж подеколи і розділяли, розшаровували маси співгромадян-сучасників як носіїв різних культурних смислів (тим паче, за однаковості назв останніх) – аж до взаємної ворожнечі, до дегуманізації одним одного...

На нашу думку, такою остенсивною формою утвердження культурного смислу гідності, в якій було б дуже важко, практично неможливо цей смисл заперечити або відкинути – будь-якими, навіть гранично ідеологізованими, аксіологічними формами, – міг би стати *«шлях зсередини назовні»*, який описано та обгрунтовано С.Л. Франком для «реформи буття» [2]. У такий спосіб – через зняття «versus» між аксіологічністю змісту *гідності* та остенсивністю його пред'явлення – могла б з'явитися перспектива відновлення системності культуротворчості, бо *«шлях зсередини назовні»* не потребує (!) ані довіри до влади, ані інституціалізованих (конституційних) «гарантій». До того ж, саме це – остенсивне утвердження гідності – могло б почати відігравати роль «прикордонника гуманності», тобто реального засобу обмеження агресивного впливу дегуманізаційних процесів на особистість.

Література:

1. Конституція України. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення 13.05.2020)
2. Франк С.Л. Свет во тьме // Франк С. Л. Духовные основы общества : сб. – М. : Республика, 1992. – С. 456–464.

ПРАВА И СВОБОДЫ ЧЕЛОВЕКА. ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Ополонин А.М.

*к.ф.н. доцент, доцент кафедры философии, культурологии и
информационной деятельности ВНУ им. В. Даля*

Свобода личности – это права и свободы, которые гражданин приобретает в силу своего рождения. Источником прав и свобод являются традиции и обычаи, которые складываются на основе обычного права.

Права и свободы как правило закрепляются юридически. В качестве примера можно привести статус человека, гражданина в том виде, в котором он закреплен в Конституции Украины.

Среди основных прав и свобод человека следует выделить политические права и свободы, закрепленные в Конституции Украины, а именно: права на мирные собрания и манифестации, права на создание объединений, партий, права на участие в управлении делами государства, права избирать и быть избранным, права обращений, а также свободы печати и информации.

Свобода человека определяется социальными правами, закрепленными конституцией, основным законом, и другими законодательными актами. Речь идет о свободе труда, о праве на труд, праве на забастовку, праве на отдых, о культурном праве, праве на образование и свободе творчества.

Роль личности в политике может оценена с точки зрения степени участия человека в жизни общества. Это участие определяет степень реализации гражданином своих политических прав в реальной жизни. Это участие можно классифицировать следующим образом: случайное участие (в период избирательных компаний), участие по «совместительству», то есть человек имеет определенное отношение к политической жизни, но политика не является его основным родом деятельности. И, наконец, человек в демократическом государстве имеет политические права на профессиональное участие в политике, т.е. политическая деятельность становится профессией.

Политические права и свободы следует рассматривать в историческом ракурсе. неотъемлемые права на политическую жизнь гражданина впервые были поставлены в обществе, точнее в древнегреческих полисах (города, государства). Они же стали первой юридической формой политических прав, что получило развитие в Римском праве. О правах и обязанностях много было сказано древнегреческими философами - Платоном, Гераклитом, Демокритом.

Они выступили в защиту демократии, порядка, закона, справедливости, прав и свобод гражданина Греции. В рассуждениях Сократа мы находим мысли о правах и свободе человека, о выборах должностных лиц по жребию. Сократ утверждал, что политические права в первую очередь должны распространяться на людей знающих, умеющих, способных управлять государством.

Определенные политические права своим гражданам предоставляла Великая хартия Вольностей. Это грамота, подписанная в 1215 году английским королем. Грамота ограничивала интересы аристократии.

Кстати, в настоящее время Великая хартия Вольностей входит в число действующих актов конституции Великобритании.

Средневековые ознаменовались с одной стороны развитием прав человека, а с другой- предоставлением личных свобод представителям отдельных сословий.

Идея прав человека прослеживается в результате философского обоснования самооценки человеческой личности, изложенного мыслителями-гуманистами эпохи Возрождения. Важную роль сыграло внесословное признание политических прав и свобод, появление общих мировых судов, опыт борьбы за независимость швейцарских кантонов, Нидерландской и Английской революций. Проблемы прав и свобод были подняты Т.Гоббсом в «Левиафоне» (1651 г.). Работы нидерландских, английских и французских юристов и мыслителей позволили Т. Джефферсону и его соратникам отразить права и свободы в Декларации независимости США. Дальнейшее развитие эти идеи получили в ходе Великой французской революции. Развитие прав и свобод человека нашли свое отражение в Конституции Пилипа Орлика (1711 г.), украинского государственного деятеля. Современное представление о правах человека впитывает интеллектуальный и политический опыт человечества, связанный с преодолением фашизма и тоталитаризма и получило свое развитие в изложении Всеобщей Декларации прав человека, принятой ООН 10 декабря 1948 г. Всеобщая Декларация прав человека является первым разделом Международного билля о правах человека. Помимо международного билля о правах человека ООН приняты и другие документы о правах человека, в частности Декларация о правах на развитие (1986 г.).

Концепция прав и свобод человека продолжает развиваться. Существенной проблемой остается приведение национальных законодательств и политической практики в соответствие к международным стандартам прав и свобод.

В заключении следует сказать, что государство обязано защищать субъект права, конечно, при условии признания прав и свобод человека. Это необходимо, поскольку именно государство несет ответственность за то, что закрепленные в законодательстве права каждого субъекта будут соблюдаться и защищены.

Литература:

1. Иконникова Г.И. Философия права. - М.: Юрайт, 2010. – 351 с.
2. Лэйст О.Э. Сущность права. - М.: Зеркало, 2011. – 352 с.
3. Зенин И.А. Гражданское право. - М.: Юрайт, 2012. – 616 с.

4. Теория государства и права, под ред. А.С. Пиголкина, Ю.А. Дмитриева. - М. : Юрайт, 2011. – 752 с.
5. Суханов Е.А. Гражданское право / Е.А. Суханов. – М. : БЕК, 2015. – 129 с.
6. Основы Государства и права : Учебное пособие / под ред. В.В. Комарова. - Х.: Одиссей, 1997.
7. Основы государства и права / под ред. И.Н. Похомова. - Х.: Одиссей, 2000. - с. 132.

ЮРИДИЧНІ ПОГЛЯДИ Б.О. КІСТЯКІВСЬКОГО

Сергієнко С. Ю.

к.і.н. доцент, доцент кафедри історії та археології СНУ ім. В. Даля

В українській історії було чимало видатних особистостей, які проявили себе в різних сферах діяльності. 16 квітня 2020 року виповнилося 100 років з дня смерті відомого українського філософа, соціолога, правознавця, історика політичної думки, публіциста і громадського діяча Богдана Олександровича Кістяківського. Його роботи в сфері теорії права, соціології та філософії стали надбанням не лише української, але і європейської науки. Концепція правової держави Б. Кістяківського, уявлення про громадянське суспільство і національний суверенітет залишаються актуальними і сьогодні.

Наукові праці Б. Кістяківського у галузі правознавства присвячені здебільшого проблемам методології правничих досліджень, сутності державної влади, співвідношення конституційної, правової і соціалістичної держави. Він відстоював синтетичний підхід до розуміння права, що поєднував методи догматичної юриспруденції з методами соціологічної і психологічної шкіл права, допускав одночасне існування чотирьох різноаспектних визначень права: соціологічного, психологічного, державного і нормативного [1].

Важливим є те, що Б. Кістяківський розглядав право як етичну цінність, найвагоміший виразник культури суспільства, вважаючи, що правові норми ґрунтуються на етичній свідомості людини і завдяки діям людей, які усвідомлюють свій обов'язок, право перетворює соціально необхідне на обов'язкове [1]. Вчений показав, що право за своєю природою є цариною соціально-незалежного, ціннісного. Водночас воно належить і до сфери соціальних відносин, оскільки є сукупністю норм, що встановлюють компроміс між різними вимогами, груповими інтересами, соціальними силами [2, с. 42].

Б. Кістяківський також вважав, що цінності права відносні, але вони задають формальні властивості інтелектуальної і вольової діяльності людей. На його думку, головний і найсуттєвіший зміст права складають ідеї справедливості та свободи; право не можна розглядати лише як політичний і адміністративний інструмент, воно є також основною умовою внутрішньої свободи людини. Він намагався синтезувати дві основні тогочасні концепції влади – «психологічну» та «нормативно-правову». Втіленням правової держави вважав таку державу, котра, з одного боку, обмежена правами свободи, а з іншого – забезпечує їх дотримання. Вищим етапом державотворення вважав державу, що «здійснює соціальну справедливість» [1]. Констатуючи, що юридична природа соціалістичної держави поки що мало досліджена, запропонував кілька принципових положень, що мали її характеризувати. Зокрема підкреслював, що соціалізм не заперечує цивільного (приватного) права, а також важливість права на гідне існування людини, котре у майбутній державі має бути забезпечене кожному не як соціальне милосердя, а в силу прав особистості і громадянина.

В останні роки життя Б. Кістяківський готував до друку книгу під назвою «Право та науки про право. Методологічний вступ до філософії права». Він називав її головною своєю працею, котра мала підбити підсумки наукових дискусій початку XX століття та відповісти на критику опонентів його поглядів, що були висловлені у попередніх публікаціях. У світ вийшов лише маленький її фрагмент. Єдиний рукопис, ймовірно, було знищено пожежею в Ярославській друкарні у 1918 році під час есерівського повстання [1].

Слід також зазначити, що Б. Кістяківський приймав активну участь у роботі Української академії наук. У червні 1918 року гетьман П. Скоропадський призначив його на посаду Генерального судді Адміністративного департаменту Генерального суду Української Держави. Після реорганізації цієї установи в липні 1918 року став сенатором Державного сенату Української Держави.

У січні 1919 року його було обрано позаштатним академіком Української академії наук, а вже у березні – штатним академіком УАН. В академії він входив до складу Комісії для вивчення звичаєвого права, Комісії для вивчення історії західноруського та українського права, Правничо-термінологічної комісії та інших установ. Співпрацював з Володимиром Івановичем Вернадським у здійсненні реформи вищої освіти і наукових установ в Україні [3].

Отже, Б.О. Кістяківський зробив значний внесок у розвиток юридичної науки. До теперішнього часу він вважається одним з видатних теоретиків правової держави, а його ідеї можна розглядати як приклад

європейського підходу у визначенні соціальної і правової спрямованості держави.

Література:

1. Енциклопедія історії України. – К.: «Наукова думка», 2007. – Т.4. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/item/0002333> – Заголовок з екрану. (Дата перегляду: 8.05.2020).
2. Соціологія: Навчальний посібник / за ред. С.О. Макеєва. – К., 1999 – 344 с.
3. До 150-річчя від дня народження Богдана Олександровича Кістяківського. [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://cdiak.archives.gov.ua/v_do_150_narodzhennia_Bohdana_Kistiakivskoho.php – Заголовок з екрану. (Дата перегляду: 12.05.2020).

АУГМЕНТАЦІЯ ЯК ПРОЯВ ВІДЧУЖЕННЯ

Сілютіна І.М.

к. п. н., доцент, доцент кафедри філософії, культурології та інформаційної діяльності, юридичний факультет СНУ ім. В. Даля

Сучасний етап розвитку людства науковці визначають як початок «четвертої промислової революції», технологічні здобутки якої будуть суттєво впливати на суспільство та економіку у наступні десятиліття. Характерною ознакою цього періоду, на думку фахівців, є масова автоматизація, що загрожує невідворотним витісненням роботами людини, відчуження її від світу праці, а отже, і соціального відчуження.

Відчуження як проблема була предметом уваги мислителів, починаючи з античності і до сьогодення. Протягом цього часу на різних філософських платформах розробляються концепції, які розкривають сутність, види, особливості, прояви, конкретні форми цього феномену. Відчуження є невикорінною властивістю соціального розвитку суспільства, а історичний рух його форм, зняття низки з них і актуалізація інших, виступає як лінія розвитку цивілізації та її подальша перспектива [4].

Найбільш помітні й радикальні форми відчуження пов'язують з процесом автоматизації, що починається за часів промислової революції і триває дотепер. Якщо на першому етапі машини звільняли людей від найтяжчої ручної праці, то у подальшому автоматизації стала піддаватися рутинна офісна та сервісна діяльність, що не потребувала особливих розумових зусиль. Зараз автоматизація приходить у сферу розумової праці, а комп'ютерні системи часто починають демонструвати кращу здатність

приймати рішення, ніж люди, що загрожує позбавити багатьох людей роботи. В одному з розділів звіту дослідницького підрозділу McKinsey Global Institute, присвяченого автоматизації розумової праці йдеться про те, що до 2025 року «інструменти та системи автоматизації розумової праці зможуть перебрати на себе завдання, обсяг яких відповідатиме показникові від 110 до 140 мільйонів еквівалентів штатних одиниць повної зайнятості» [цит. по 1, с. 15]. На думку Н. Клімер, такого дистопічного сценарію можна уникнути за умов, якщо автоматизація буде покращувати життя працівників і підвищити продуктивність їхньої праці, що може бути досягнуто за рахунок формування партнерських відносин із машинами, які є ключовим компонентом сучасної продуктивності [2]. Той, «хто краще вміє використовувати робочі інструменти, майже завжди перемагає конкурентів», підкреслює Шеллі Палмер [цит. по 1, с. 300].

Потенційні переваги запровадження передових технологій лежать у царині аугментації - поєднанні сильних сторін людей і машин задля отримання найбільш продуктивних результатів [1, с. 83]. Аугментація «виявляє місця, де людина є об'єктивно слабшою за машину, й освоює цю територію, не завдаючи працівникам жодної шкоди». Одночасно спостерігається й інший її бік: аугментація «виявляє ваші сильні сторони й зосереджується на тому, щоб їх примножити, чи створити на їх фундаменті нову вартість, чи просто давати вам змогу ефективно працювати й далі» [1, с. 84]. У цьому, підкреслює Т. Девенпорт і Дж. Корбі, власне і полягає стратегія аугментації.

Так, одним з суттєвих недоліків людини в процесі прийняття рішень фахівці називають упередженість. З метою подолання останньої, провідна фірма-постачальник програмного забезпечення Aera Technology, розробила спеціальну хмарну платформу для когнітивної автоматизації. Її описують як «автоматизацію штучного інтелекту, машинного навчання, моделювання даних та функціонування даних, що допомагають вести бізнес-операції» [3].

Вказана платформа дозволяє співробітникам створювати та конфігурувати власні цифрові навички - автоматизовані процеси, що поєднують різні функції та джерела даних - використовувати попередньо розроблені навички або працювати з партнерами над розробкою навичок для організації. Вони можуть включати планування попиту в ланцюгу поставок шляхом узгодження даних, наприклад, ERP, CRM, продажів, маркетингу, тенденцій та соціальних каналів, або оптимізації рекламних акцій. Запропонована платформа, устаткована низкою інструментів, пізнавальним робочим столом, дошкою пізнавальних рішень, може працювати в режимі самостійного керування. На долю людини залишається лише спостереження за тим, наскільки правильні рекомендації

надає машина і чи призводить це до правильних дій [3]. Отже, вказане у черговий раз підтверджує тезу про те, що в наш час все більше процесів перекладається на автоматизовані системи, а вирішення надскладних завдань доручається штучному інтелекту.

Проте, наголошують Т. Девенпорт і Дж. Корбі, «машини потребують підкріплення з боку людини, коли йдеться про важливі винятки з правил і норм структурованого логічного підходу». Якщо «мета полягає у створенні справді ексклюзивного або диференційованого продукту чи послуги належного рівня, досягти її можна лише шляхом взаємного підсилення людських і автоматизованих зусиль, тобто методом аугментації» [1, с. 98].

Таким чином, в умовах тотальної автоматизації та панування штучного інтелекту, аугментація є чи не єдиною теоретичною концепцією та практичною стратегією, що залишає місце для людини у майбутньому виробництві (у широкому сенсі цього поняття) та, водночас, формує платформу подальших розвідок щодо долі взаємин людини з її штучним матеріальним оточенням, що стрімко розумнішає.

Література:

1. Девенпорт Т., Корбі Дж. Вакансія: людина. Як не залишитися без роботи в добу штучного інтелекту / пер. з англ. Н. Кошманенко. – К. : Наш формат, 2018. – 336 с.
2. Climer N. Automation can help humans enjoy happy, productive working lives // Financial times. – 2019. – 26 august. URL : <https://www.ft.com/content/264915b8-9f4c-11e9-9c06-a4640c9feebb>
3. Middleton Ch. Automation as self-driving glass box - Aera's Fred Laluyaux on the firm's Cognitive Operating System platform play. URL: <https://diginomica.com/automation-self-driving-glass-box-aeras-fred-laluyaux-firms-cognitive-operating-system-platform>.
4. Шетулова Е. Д. Социально-философский анализ отчуждения в историческом процессе : автореф. дис. ...д-ра философ. наук : 09.00.11 URL : <http://www.dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-filosofiya/a224.php>.

ДІАЛЕКТИКА ПРАВ ЛЮДИНИ І СПРАВЕДЛИВОСТІ

Шелковая Н. В.

к.філос.н., доцент, доцент кафедри філософії, культурології та інформаційної діяльності СНУ ім. В. Даля

Проблема прав людини, на мій погляд, органічно пов'язана з проблемою справедливості, більш за це, закони про права людини

ґрунтуються на уявленнях про справедливість у тому чи іншому суспільстві, у той чи інший період історії, у тієї чи іншої культурі та цивілізації. Тому вирішення проблеми справедливості допомагає вирішити проблему прав людини.

Філософське осмислення справедливості намічається вже у ранній період давньогрецької філософії у вченні Геракліта про Логос, як всеосяжний Космічний Закон, що зумовлює розвиток всього сущого. Логос Божественний, тому закони Логосу істинні і справедливі, хоча досягнути це здатний лише мудрець, який досяг глибинного проникнення у Логос. Аналогічно мислять про це пізніше давньогрецькі та давньоримські стоїки, вже конкретно кажучи не просто про Закон Логосу, але про Космічний Розум як втілення Космічної Справедливості. І те, що звичайній людині *здається* злом і несправедливістю в її житті, *в дійсності* є прояв Вищої Космічної Справедливості Світового Розуму. Усвідомлення цього, на думку стоїків, веде до спокійного, незворушного стану душі – апатії.

Поряд з концепцією Космічної Справедливості у Стародавній Греції існувала концепція соціальної справедливості, яку скрупульозно розробив Платон в роботі «Держава». Управляти державою, – стверджує Платон, – повинні філософи, бо це наймудріші люди суспільства, і кому, як не їм, доручати людям рішення державних проблем. Тільки філософи здатні мудро керувати і створити справедливу державу. Який же головний критерій соціальної справедливості за Платоном? Кожному своє. Тобто, кожен повинен мати *ті права і обов'язки, які максимально реалізують його вроджені здібності*.

Подальші розробки проблеми справедливості велися, як і раніше, в двох напрямках: вертикальному – релігійному та горизонтальному – соціальному.

Соціальний аспект проблеми справедливості отримав свій розвиток в шедеврї соціального аналізу методики управління державою, неперевершеному в деяких питаннях і донині – роботі італійського політичного мислителя кінця XV – початку XVI ст. М. Макіавеллі «Государ». Государ справедливий, але це особлива, «государева справедливість». Специфіка цього роду справедливості полягає в такій поведінці государя по відношенню до своїх підданих, яка веде, з одного боку, до зміцнення могутності і престижу держави, з іншого, – до страху підданих перед государем. Бо піддані, що підкоряються зі страху надійніше за тих, хто підкоряються з любові, так як «государів люблять на власний розсуд, а бояться – на розсуд государя». Мета виправдовує засоби – провідний принцип такого правління. І заради свого і державного блага государ може бути і лисицею, і левом, і підступним, і брехливим, і жорстоким, але головне – сміливим і могутнім!

Чи не такий рід «справедливості» насаджується (часто вельми жорстко) в тоталітарних державах? Чи не цього роду справедливість породжує *війну всіх проти всіх*, створюючи атмосферу взаємної ворожнечі, що дозволило Т. Гоббсу використовувати вислів давньоримського поета Плавта «*Номо homini lupus est*» (лат. – «людина людині вовк») як гасло сучасного йому суспільства XVII ст., де людська справедливість, по суті, трансформувалася на «вовчу справедливість»? І якщо ми з вами сьогодні здивимося у сучасний світ, то чи не оскал цієї «вовчої справедливості» бачимо у діяльності багатьох людей?

Зовсім в іншому напрямку ідея справедливості вирішується у релігійних вченнях. Так, у Танах (Св. Книзі іудаїзму), з одного боку, на рівні міжособистісних відносин постулюється принцип таліону – рівної, тобто справедливої відплати: «око за око, зуб за зуб» (Лев. 24:20), з іншого боку, на рівні відносин людини з Богом проводиться глибока думка про *справедливість всього, що посилає Бог*. Найбільш розгорнуто ця думка проводиться у книгах пророків Йони та Йова.

Таким чином, проблема справедливості/несправедливості і, відповідно, прав людини – типова соціальна проблема. Чи можна розв'язати цю проблему філософськими методами? І так, і ні. Так, бо можна побудувати ідеальну модель соціальної справедливості і прав людини, наприклад, «суспільний договір», але чи буде вона «працювати» в реальному суспільстві? Швидше за все ні, бо у кожної людини *своє* уявлення про справедливість і права.

Уявлення про справедливість і права людини також залежать від:

а) характеру особистісного начала в людині: у стадного індивіда воно одне («як усі»), у особистості – інше («як Я»);

б) типу особистості: у матеріального типу особистості з домінантою на матеріальні цінності одне уявлення про справедливість і права людини, у соціального типу особистості з домінантою на соціальні цінності – інше, у духовного типу особистості з домінантою на духовні цінності – третє;

в) ступеня соціального кодування (особливо сильного при тоталітарному режимі): держава кодує народ (громадян) на *певне* поняття про справедливість і права людини, і чим успішніше кодування, тим легше досягти «суспільства загального благоденствання», в якому усі раді, всім добре, бо все, що робить держава (партія, політичний лідер), справедливо. Тут має місце квазірелігійність, на місце Бога ставлять партію або людину (харизматичний лідер), яким приписують функцію всезнаючого і всеблагого Бога;

г) провідної міфологеми: наприклад, якщо суспільство орієнтують на світле майбутнє, заради якого необхідно потерпіти, то все справедливо

зарadi цього майбутнього (Паризька Комуна, будівництво комунізму в СРСР і т.д.).

Тому не можна не погодитися з одним з найбільших дослідників проблеми справедливості ХХ ст. Дж. Роулзом, який у своїй роботі «Теорія справедливості» відзначав, що справедливість – це предмет політики, а не філософії, точніше, політичної філософії, а не метафізичної. Однак, навіть сам Роулз говорив про неможливість врахувати уявлення про чесність і справедливість всіх і довіряв акт створення і втілення ідеї соціальної справедливості тим, хто здатний до творчої інтуїції для здійснення вибору, перебору і пошуку оптимального варіанту договору-контракту «загального консенсусу».

Розуміння справедливості і боротьба за неї передбачає уявлення про суть даного поняття. Якщо виходити з того, що вихідним для поняття справедливості є латинське слово *justitia* – правосуддя, то тоді акцент, безумовно, слід робити на правий, тобто *справедливий* суд. І в цьому випадку, як я зазначала вище, *реальна* справедливість стає ілюзією, міфом, гонитвою за тінню і т.д.

Але існує й інше латинське слово для позначення справедливості – *aequitas* – співмірність, гармонія, доброзичливість, гуманність. І цікаво, що римське право, яке є фундаментом всієї цивілізованої юриспруденції, спиралося у своїх законах саме на таке розуміння справедливості, що сходило ще до Піфагору, як *справедливості заради гармонії і пропорції*. Тобто, римляни поділяли думку стародавніх греків про об'єктивне існування справедливості, як прояви Космічного Логосу.

Побічно це підтверджує і синонім *aequitas*, що існує у римському праві, – *jus naturale* (природне право), що має значення наддержавного, всесвітнього і ідеального права, властивого всім народам. Як говорив Цицерон: «*Pro aequitate contra jus dicere*» («Висловитися за справедливість проти букви закону»).

Чи не є це ще одним аргументом на користь висловленої раніше думки про можливість справедливості і реалізації необхідних прав кожної людини лише в релігійному аспекті? Більш того, в релігії сама ця проблема «знімається», так як істинно віруючий і не думає про несправедливість і порушення його прав, бо *все від Бога, а Бог не може бути несправедливим*.

ЗМІСТ

Секція 1

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД

Капліна Г. А.	
Європейська система освіти: виклики та висновки для України	5
Качурін С. Г.	
Освіта і наука - основа формування кадрового потенціалу України на шляху до євроінтеграції	9
Kovalenko D.S., Hnidenko V.I.	
Use ECHR Practice of Sleeping on the Protection of Property	12
Охремляк О. В.	
Договор перевозки грузов в международном сообщении: особенности правового регулирования в Украине и Республике Беларусь	14
Сташевська І. В., Мартинова Л. В.	
Реалізація принципів міжнародного права у національній судово-експертній діяльності	17
Татаренко Г.В., Гайворонська І. Ю.	
Деякі аспекти системи принципів цивільного процесу Європейського Союзу...	21

Секція 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО; ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВознавство

Колесник В. Е., Татаренко Г. В.	
Дослідження категорій «гендер» та «гендерних відносин» на сучасному етапі формування державної гендерної політики	25
Леонова Д.О., Капліна Г.А.	
Щодо проблеми оскарження довідки НАЗК про результати повної перевірки декларації	30
Помазан М.О., наук. кер. Капліна Г.А.	
Проблеми правової регламентації приватної виконавчої служби в сучасних умовах	35
Протопопова О.А., Котова Л.В.	
Щодо правового регулювання реформи сфери соціальних послуг в умовах децентралізації (на прикладі Чмирівської ОТГ)	38
Руденко М. В.	
Щодо місця Конституційного Суду України у поділі державної влади в Україні	43
Татаренко Г.В.	
Реформа територіальних органів Міністерства юстиції України: проблеми правового регулювання	46

Кравцов М. О.

Аналіз діяльності телефонних «гарячих ліній» органів виконавчої влади в Україні	49
---	----

Секція 3

ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ТА СВОБОД В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ СУЧАСНИМ ВИКЛИКАМ (ВІЙСЬКОВА АГРЕСІЯ, ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ, ПАНДЕМІЯ)

Шоповалова О. В.

Праворозуміння публічних реєстрів як інструменту контролю за господарськими ризиками	53
--	----

Котова Л. В., Арсентьєва О. С.

Щодо розвитку гнучких організаційно-правових підходів до правового регулювання трудових відносин на сучасному етапі	55
---	----

Лісна І. С.

Міжнародно-правова відповідальність за порушення правових норм у збройних конфліктах	63
--	----

Суржан Б. П., наук. кер. Арсентьєва О. С.

Місце судової експертизи в процедурі відшкодування шкоди власникам житла	67
--	----

Секція 4

ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Встухова І. А.

Правове регулювання нормування праці	71
--	----

Жернаков В.В.

Забезпечення соціально-трудова прав в Україні: новітні фактори	75
--	----

Середа О. Г.

Актуальні питання комплаєнс-політики як засобу запобігання корупції в діяльності роботодавця	79
--	----

Тютюнник В. К.

Особливості укладання трудового договору з дистанційним працівником на державній службі	82
---	----

Секція 5

ЦИВІЛЬНЕ, СІМЕЙНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО

Валецька О. В.

Аналіз правової позиції Верховного Суду України у справах про дисциплінарні звільнення	88
--	----

Скупінський О. В., Гніденко В. І.

Щодо використання обставини «prima facie» через призму рішень Європейського суду з прав людини	92
--	----

Сташевська І. В., наук. кер. Татаренко Г.В.

Призначення судової експертизи у цивільному, господарському, адміністративному судочинстві у світлі судової реформи	98
---	----

Секція 6
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА СУДОЧИНСТВО;
КРИМІНАЛІСТИКА; КРИМІНОЛОГІЯ; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

Гаврилюк Р. А., Шорохов М. В. Особливості використання правових висновків Верховного Суду у кримінальному процесі	105
Моргунова В. І. Економічні та організаційно-управлінські фактори корупції.....	110
Нитченко М. Ю., наук. кер. Татаренко Г. В. Концепції теорії доказів у кримінальному процесі	113
Язловська-Кузнецова Ю.С., Котова Л.В. Проблема насильства в Україні: шляхи запобігання та протидії.....	118

Секція 7
ГОСПОДАРСЬКЕ ТА КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО;
ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

Корнієнко І.С., наук. кер. Шаповалова О.В. Вплив процесів цифровізації економіки на облік та аудит	124
Мартинова Л. В., Гриценко Г. М. Напрямки вдосконалення правового регулювання експертизи будівельних проєктів	130
Савельєва М. О., Уляницька А. Ю. Деякі аспекти визначення кінцевих бенефіціарних власників банків.....	134
Шаповалова О. В., Сидорчук А. В. Облік аудиторської діяльності як чинник авторитетного сприйняття її результатів.....	139

Секція 8
РОЗВИТОК ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА СВІТОВІЙ
ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ

Камишан С. І., наук. кер. Смоліна О.О. Деякі орієнтири культури постмодерну та їх богословський вимір	142
Леонтьєва В. М., Петренко М. О. Культурний смисл «гідності» та його оформлення: аксіологічне versus остенсивне?	146
Ополонин А.М. Права и свободы человека. Исторический аспект	150
Сергієнко С. Ю. Юридичні погляди Б.О. Кістяківського	153
Сілютіна І.М. Аугментація як прояв відчуження	155
Шелковая Н. В. Діалектика прав людини і справедливості	157

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції
науковців, юристів та аспірантів
**«ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ
ЛЮДИНИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД /
LEGAL WAYS TO ENSURE AND PROTECT HUMAN RIGHTS:
NATIONAL AND FOREIGN EXPERIENCE»**

20-21 травня 2020 р.

Відповідальний за випуск

Г.А. Капліна

Оригінал-макет

Т.В. Погорєлова

Підписано до друку 13.10.2020.
Формат 60×84¹/₁₆. Гарнітура Times.
Умов. друк. арк. 9,3. Обл.-вид. арк. 10,7.
Наклад 100 прим. Вид. № 3284. Замов. № 24(2020).
Ціна договірна.

**Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля**

Свідцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса видавництва: просп. Центральний, 59-А
м. Сєверодонецьк, 93400, Україна
E-mail видавництва: vidavnictvosnu.ua@gmail.com

Надруковано:
Відділ технічного обслуговування СНУ ім. В. Даля
Адреса: просп. Центральний, 59-А
м. Сєверодонецьк, 93400, Україна